

e-ISSN 2687-3427

► CİLT 17 - SAYI 1

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
İİBF DERGİSİ

İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ (ASÜ İİBF DERGİSİ), CİLT 17, SAYI 1
2025
JOURNAL OF AKSARAY UNIVERSITY FACULTY OF ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE
SCIENCES (JOURNAL of ASU FEAS), VOLUME 17, ISSUE 1, 2025

Derginin Sahibi/Publisher	Prof. Dr. Zeliha SEÇKİN, Dekan / Dean Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi adına / on behalf of Aksaray University Faculty of Economics and Administrative Sciences
Baş Editör/Editor-in-Chief	Doç. Dr. /Assoc. Prof. Dr. Aysun ÖCAL
Alan Editörleri/Section Editors	Prof. Dr. Katalin TAKÁCS-GYÖRGY Doç. Dr. /Assoc. Prof. Dr. Melih DUMAN Doç. Dr. /Assoc. Prof. Dr. Rahmi BAKİ Doç. Dr. /Assoc. Prof. Dr. Gökay Canberk BULUŞ Doç. Dr. /Assoc. Prof. Dr. Aysun ÖCAL Doç. Dr./ Assoc. Prof. Dr. Orçun AVCI Doç. Dr./ Assoc. Prof. Dr. Leyla İÇERLİ
Dil Editörü/Language Editor	Dr. Öğr. Üyesi /Asst. Prof. Dr. Metin İLBASMIŞ
Editör Yardımcısı/Editor Asisstant	Dr. Kubilayhan GÖÇ
Dergi Sekreteryası	Dr. Özgür ÖZTÜRK
Derleme ve Mizanpaj/Redaction and Layout	Arş. Gör. /Res. Asst. Fatma İŞLER Arş. Gör. /Res. Asst. Emre YARDIMCI

YAYIN KURULU/EDITORIAL BOARD

- Prof.Dr. Remzi FINDIKLI, Aksaray Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, İİBF, Türkiye
Prof.Dr. İbrahim BAKIRTAŞ, Aksaray Üniversitesi, İktisat, İİBF, Türkiye
Prof.Dr. Zeliha SEÇKİN, Aksaray Üniversitesi, Yönetim Bilişim Sistemleri, İİBF, Türkiye
Prof.Dr. Haluk DUMAN, Aksaray Üniversitesi, İşletme, İİBF, Türkiye
Prof.Dr. Gülin TABAKAN, Aksaray Üniversitesi, Maliye, İİBF, Türkiye
Prof. Dr. Ercan BAYAZITLI, Ankara Üniversitesi, İşletme, SBF, Türkiye
Prof. Dr. Ali ÇAĞLAR, Hacettepe Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, İİBF, Türkiye
Prof.Dr. Yusuf ŞAHİN, Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, İİBF, Türkiye
Prof. Dr. Metin Kamil ERCAN, Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İşletme, İİBF, Türkiye
Prof. Dr. Erman COŞKUN, Bakırçay Üniversitesi, Yönetim Bilişim Sistemleri, İİBF, Türkiye
Doç. Dr. Nihal SÜTÜTEMİZ, Sakarya Üniversitesi, Yönetim Bilişim Sistemleri, İşletme Fakültesi, Türkiye
Doç. Dr. Nadezhda BLAGOEVA, University of Food Technologies, Bulgaristan
Doç. Dr. Zsuzsanna DEÁK, Óbuda University, Keleti Károly Faculty, Macaristan
Doç. Dr. Mohammad Fahmi AL-ZYOUN, Al-Ahliyya Amman University, Marketing Management, Ürdün
Doç. Dr. Farzad R. KHAN, Prince Mohammad Bin Salman College, Business &Entrepreneurship, Suudi Arabistan
Doç. Dr. Elmira Akhmetova, International Islamic University, Knowledge and Human Sciences, Malezya
Dr. Öğr. Üyesi Uğur YILDIZ, Aksaray Üniversitesi, Uluslararası, İlişkiler Bölümü, İİBF, Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Bashir AHMAD, Government College University of Faisalabad, Pakistan
Dr. Öğr. Üyesi Belal Shneikat, Girne Üniversitesi, İİBF, Kıbrıs
Dr. Milad Dehghani, Ryerson University, Cybersecurity Research Lab, Kanada
Dr. Mohamed Dawoud SHAMOUT, American University in the Emirates, Business Management, BAE

Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Eylül, Aralık, Mart ve Haziran aylarında olmak üzere yılda dört defa yayınlanan uluslararası, hakemli, bilimsel, açık erişimli elektronik bir dergidir. Dergiye gönderilen tüm makalelerin bilimsel, etik ve dil açısından sorumlulukları yazarlara aittir.

Aksaray University Journal of Faculty of Economics and Administrative Sciences is an international, peer-reviewed, scientific, open-access electronic journal published four times a year, in September, December, March and June. Authors are responsible from the scientific, ethic and language from the sended manuscripts.

Yayının Yönetim Yeri / Editorial Office Contact Information: Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, AKSARAY

Aksaray University Faculty of Economics and Administrative Sciences, AKSARAY

Telefon/Phone Number : +90 382 288 2401, +90 382 288 2422

E-Posta Adresi/E-mail Address : iibfdergi@aksaray.edu.tr

Genel Ağ Adresi/ Web Address : <http://aksarayiibd.aksaray.edu.tr/tr/>

Basım Tarihi/Date of Issue : Mart 2025 / March 2025

e-ISSN : 2687-3427

İNDEKLENDİĞİMİZ VERİ TABANLARI/ INDEXES

			
Open Archives Initiative	Google Scholar Index	Advanced Science Index	Open Academic Journals Index

HAKEM LİSTESİ/REFEREES LIST

- Prof. Dr. Zübeyir TURAN ... Amasya Üniversitesi
Prof. Dr. Sanem BERKÜN ... Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
Doç. Dr. Vehbi Alpay GÜNAL ... Akdeniz Üniversitesi
Doç. Dr. İzzet ERDEM ... Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Çetin ÇİLDİR ... Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Doğuş EKTİK ... İstanbul Aydın Üniversitesi

İÇİNDEKİLER/CONTENTS

KRİPTO PARANIN YASA DIŞI KULLANIMI VE TÜRKİYE'NİN MÜCADELE SÜRECİ (ARAŞTIRMA MAKALESİ)
THE ILLEGAL USE OF CRYPTOCURRENCY AND TURKEY'S EFFORTS TO COMBAT IT (RESEARCH ARTICLE)
.....1-14

Fatih Şentürk

SAĞLIK TEDARİK ZİNCİRİ YÖNETİMİ LİTERATÜRÜNÜN BİBLİYOMETRİK ANALİZ YÖNTEMİYLE İNCELENMESİ
(ARAŞTIRMA MAKALESİ)
A REVIEW OF HEALTHCARE SUPPLY CHAIN MANAGEMENT LITERATURE WITH BIBLIOMETRIC ANALYSIS METHOD (RESEARCH ARTICLE)
.....15-30

Zeynep Helin Zengin, Mehmet Tanyaş

CUMHURİYET BÜROKRATININ SİYASET-YÖNETİM İLİŞKİLERİ: ANKARA VALİSİ NEVZAT TANDOĞAN
(ARAŞTIRMA MAKALESİ)
POLITICS-ADMINISTRATION RELATIONS OF THE REPUBLICAN BUREAUCRAT: GOVERNOR OF ANKARA NEVZAT TANDOĞAN
(RESEARCH ARTICLE)
.....31-44

Muhammed Zahid Çığman, Rakip Yalçın, Özgür Önder

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ

JOURNAL OF AKSARAY UNIVERSITY FACULTY OF ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES

dergipark.gov.tr/aksarayıbd

Araştırma Makalesi • Research Article

Kripto Paranın Yasa Dışı Kullanımı ve Türkiye'nin Mücadele Süreci

*The Illegal Use of Cryptocurrency and Turkey's Efforts to Combat It***Fatih Şentürk¹**

¹*İstanbul Nişantaşı Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Finans ve Bankacılık Bölümü, fatih.senturk@halkbank.com.tr, Orcid ID: 0009-0002-3456-9820*

MAKALE BİLGİSİ**Anahtar Kelimeler**

Bitcoin,
Kripto para,
Bankacılık,
Suç gelirleri,
Terör,

Makale Geçmişi:

Geliş Tarihi: 22 Aralık 2024
Kabul Tarihi: 14 Şubat 2025

ARTICLE INFO**Keywords**

Bitcoin,
Cryptocurrency,
Banking,
Proceeds of crime,
Terrorism,

Article History:

Received: 22 December 2024
Accepted: 14 February 2025

ÖZET

Kripto paralar, son yıllarda teknolojinin sunduğu yenilikler sayesinde finansal sistemlerde önemli bir yer edinmiştir. Ancak, bu yenilikler, sadece yasal ticaret için değil, aynı zamanda yasa dışı faaliyetler için de bir araç haline gelmiştir. Anonimlik, merkezi olmayan yapı ve dijital transfer kolaylığı gibi, özellikler, kripto paraların kara para aklama, terörün finansmanı ve uyuşturucu ticareti gibi, yasa dışı işlemlerde kullanılmasına olanak tanımıştır. Bu çalışma, kripto paraların yasa dışı kullanım alanlarını incelemekte ve bu sorunlarla mücadelede öneriler sunmayı amaçlamaktadır.

ABSTRACT

Cryptocurrencies have gained significant importance in financial systems in recent years, thanks to the innovations offered by technology. However, these innovations have become tools not only for legitimate trade but also for illegal activities. Features such as anonymity, decentralized structure, and ease of digital transfer have enabled cryptocurrencies to be used in illegal operations, including money laundering, terrorism financing, and drug trafficking. This study aims to examine the illicit use of cryptocurrencies and to propose solutions to address these issues. In the conclusion part, an evaluation was made in line with the findings obtained as a result of the research conducted.

Küreselleşme ve dijitalleşme çağında finansal sistemler, teknolojik gelişmelerle birlikte hızlı bir dönüşüm yaşamaktadır. Bu dönüşümün en dikkat çekici unsurlarından biri, geleneksel finansal sistemlerin sınırlarını aşarak ekonomik faaliyetlerin merkezine yerleşen dijital ve kripto para birimleridir. Blockchain teknolojisinin sunduğu yenilikler, merkeziyetsizlik ilkesi ve kullanıcıya sağladığı anonimlik, kripto para birimlerini cazip hale getiren başlıca özellikler arasında yer almıştır. Ancak bu özellikler, sadece yasal ticari faaliyetlerde değil, aynı zamanda yasa dışı eylemlerde de kullanılabilirliğin önünü açmıştır. Özellikle kripto paraların anonimliği, suç gelirlerinin aklanması, kara para transferleri ve terörizmin finansmanı gibi ulusal ve uluslararası güvenlik sorunlarında kritik bir risk faktörü haline gelmiştir (Usta, 2018, s. 8).

Terörizm, modern dünyada devletlerin güvenlik ve istikrarını tehdit eden en önemli sorunlardan biridir. Terör örgütlerinin varlığını sürdürmesi ve operasyonlarını gerçekleştirebilmesi, büyük ölçüde finansal kaynaklara bağlıdır. Geleneksel finansal araçların izlenebilirliği, ulusal ve uluslararası düzeyde terör finansmanıya mücadelede önemli bir avantaj sağlarken, kripto

paraların sunduğu izlenemezlik ve merkeziyetsizlik özellikleri, bu mücadeleyi daha karmaşık hale getirmiştir. Kripto paralar, geleneksel bankacılık sistemine bağımlı olmayan yapıları sayesinde terör örgütlerine, finansal hareketlerini gizleyerek kaynak sağlamada benzersiz bir fırsat sunmaktadır. Bu durum, uluslararası hukuk ve düzenleyici mekanizmalar açısından ciddi bir boşluk oluşturmaktadır.

Kripto paraların terörizmin finansmanında kullanımı, özellikle anonimlik sağlayan yapılarıyla dikkat çekmektedir. Örneğin, bir terör örgütü, destekçilerinden kripto para yoluyla bağış toplayabilir veya yasa dışı faaliyetlerden elde ettiği geliri blockchain tabanlı işlemlerle aklayarak izlenemez hale getirebilir. Bu süreçte, kripto para cüzdanlarının global erişilebilirliği, işlemlerin coğrafi sınır tanınamaması ve denetim mekanizmalarından bağımsız hareket edebilme kapasitesi, terör örgütlerinin faaliyetlerini kolaylaştıran faktörler arasında yer almaktadır (Kesebir ve Günceler, 2019, s. 607). Ayrıca, dark web üzerindeki kara pazarlar, kripto paraların yasa dışı silah, patlayıcı ve diğer lojistik desteklerin temininde etkin bir araç olarak kullanılmasına zemin hazırlamaktadır.

Türkiye gibi terörle mücadelede hassas bir konuma sahip ülkelerde, kripto paraların yasa dışı faaliyetlerde kullanımını önlemek ve bu tür faaliyetlerin finansmanını durdurmak için etkin düzenlemelerin ve denetim mekanizmalarının oluşturulması büyük önem taşımaktadır. Türkiye, son yıllarda kripto para düzenlemelerine yönelik çeşitli adımlar atmış; finansal denetim araçlarını güçlendirmek ve yasa dışı finansmanın önüne geçmek amacıyla ulusal ve uluslararası düzeyde iş birlikleri geliştirmiştir. Ancak, terörizmin finansmanıyla mücadelede karşılaşılan zorluklar, yalnızca yasal düzenlemelerle sınırlı kalmamakta; aynı zamanda teknolojik takip sistemleri, kamu farkındalığı ve finansal kurumların etkin katılımını da gerektirmektedir.

Bu makale, Türkiye'nin kripto paraların terörizmin finansmanında kullanılmasını önlemeye yönelik politikalarını, düzenleyici çerçevesini ve uyguladığı denetim mekanizmalarını kapsamlı bir şekilde ele almayı hedeflemektedir. Çalışmada, terör örgütlerinin kripto para kullanımına dair küresel eğilimler incelenerek, bu bağlamda Türkiye'nin geliştirdiği stratejiler ve çözüm önerileri uluslararası standartlar ışığında değerlendirilmiştir.

1. PARA KAVRAMI

1.1. Paranın Bulunması ve Tarihsel Süreçte Meydana Gelen Değişimi

Tarih boyunca uygarlıkların ekonomik ve sosyal yapılarını şekillendiren en temel unsurlardan biri olan para, güç, egemenlik ve otoritenin sembolü olarak dünya tarihine yön vermiştir. Uğruna savaşların çıktığı, medeniyetlerin yükselişine ve çöküşüne tanıklık eden para, yalnızca ekonomik bir değer değil, aynı zamanda toplumların kaderini belirleyen bir araç olarak varlığını sürdürmüştür. Öyle ki, kimi zaman ülkelerin sınırlarını çizen, kimi zaman ise onları tarih sahnesinden silen bu araç, insanlık tarihinde en büyük dönüşümleri beraberinde getirmiştir. Paranın icadı, medeniyetin beşiği olarak anılan Anadolu topraklarında, M.Ö. 7. yüzyılda Lidyalılar tarafından gerçekleştirilmiştir ve bu buluş, dünya tarihinin en önemli kilometre taşlarından biri olarak kabul edilmektedir (Güner, 2019, s. 29-38).

Paranın icadı, toplumların ekonomik alışveriş süreçlerinde köklü değişikliklere yol açmıştır. İnsanlar, mal ve hizmet satın alabilmek için daha önce ihtiyaçlara göre belirlenen ve değişim aracı olarak kullanılan farklı ürünlerle alışveriş yaparken, bu süreç para sayesinde standartlaşmış ve kolaylaşmıştır. Paranın işlevini yerine getirdiği dönemlerden önce bronz bıçaklar, Parmigiano peyniri, yüzük ve takılar, yunus dişleri, tuz ve kakao çekirdekleri gibi farklı emtialar değerli kabul edilerek ticarete kullanılmıştır. Bu süreç, altın ve gümüş gibi değerli madenlerin kullanımıyla devam etmiş, nihayetinde kâğıdın para olarak kullanılmasına kadar uzanmıştır (Seyidoğlu, 1999, s. 462).

Bu tarihi süreç, yalnızca ekonomik ilişkilerin değişmesini değil, aynı zamanda toplumların sosyo-kültürel yapılarının, coğrafyaların ve hatta politik sınırların yeniden şekillenmesini de beraberinde getirmiştir. Paranın evrimi, ticaretin gelişmesine, ticari ağların genişlemesine ve medeniyetler arasında daha güçlü etkileşimlerin kurulmasına olanak tanımıştır. Ancak bu dönüşüm, aynı zamanda savaşlar, ekonomik rekabetler ve toplumsal eşitsizlikler gibi çeşitli zorlukları da beraberinde getirmiştir.

Bugün, paranın dönüşümü devam etmekte ve teknolojik gelişmelerle birlikte dijitalleşen bir dünyada yeni bir boyut kazanmaktadır. Kripto para birimleri gibi dijital değerler, geleneksel para anlayışını kökten değiştirerek, finansal sistemlerin ve küresel ekonomik dengelerin yeniden tanımlanmasına zemin hazırlamaktadır. Paranın tarihsel evrimi, yalnızca geçmişin bir anlatısı değil, aynı zamanda bugünkü finansal dinamiklerin anlaşılmasında kritik bir yol göstericidir. Bu bağlamda, para

kavramının tarih boyunca değişen işlevleri ve günümüz teknolojileriyle kazandığı yeni boyutlar, ekonomik, sosyal ve politik alanlarda geniş bir tartışma alanı yaratmaktadır.

1.2. Para ve Ticari Hayattaki Dönüşümü

Paranın tarih sahnesine çıkışı, ticaretin temel dinamiklerini değiştirerek insanlık tarihinin ekonomik yapısına yeni bir yön vermiştir. Trampa yöntemiyle, yani malın başka bir mal ile değiştirilmesi esasına dayalı ticaret, paranın kullanımıyla son bulmuş ve mal ile hizmetlerin değişiminde ortak bir değer standardı oluşturulmuştur. Bu dönüşüm, ticari faaliyetlerin daha düzenli ve standart bir yapıya kavuşmasını sağlarken, para artık mal veya hizmetin satın alınması ve satılması süreçlerinde bir değişim aracı ve ölçü birimi olarak işlev görmeye başlamıştır (Ünsal, 2018, s. 473).

Tarih boyunca, para çeşitli işlevleri yerine getirerek ticari ve ekonomik hayatta birçok sorunu çözmüştür. Paranın işlevleri, genel anlamda şu şekilde özetlenebilir:

- Değişim aracı: Mal ve hizmetlerin takas edilmesinde bir araç olarak kullanılmıştır.
- Ölçü birimi: Ekonomik değerlerin belirlenmesinde bir standart oluşturmuştur.
- Tasarruf aracı: Maddi bir değer olarak biriktirilmiş ve gerektiğinde kullanılmak üzere saklanmıştır.

Bu işlevleri sayesinde para, ticaretin sağlıklı, güvenilir ve tatmin edici bir şekilde gelişmesine olanak sağlamıştır. Ayrıca, tasarruf edilen paranın artması, güvenli saklama ihtiyaçlarını beraberinde getirmiş ve borç verme ile alma gibi süreçlerin oluşmasını sağlamıştır. Bu durum, modern bankacılık sisteminin temellerinin atılmasına zemin hazırlamıştır (Kızılkaya, 2016, s. 13).

1.3. Kâğıt Paranın Gelişimi ve Kullanımı

Kıymetli metallerin ticarete kullanımının yol açtığı taşıma ve güvenlik zorlukları, kâğıt paranın geliştirilmesine neden olmuştur. Kâğıt paranın kullanımı, değerli metallerin ticaret sırasında çalınma veya kaybolma risklerini azaltmış ve ticaretin daha güvenli bir şekilde yapılmasını sağlamıştır. Tarihsel kaynaklara göre, M.Ö. 118 yılında Çin’de deri para kullanılmış, ardından M.S. 806 yılında ilk kâğıt para yine Çin’de dolaşıma girmiştir (Doğan, 2018, s. 228-229). Kâğıt paranın Avrupa ve Amerika kıtalarındaki kullanımı ise 17. yüzyılın sonlarında başlamıştır. 1690’lı yıllarda Amerika Birleşik Devletleri’nde Massachusetts Hükümeti tarafından basılan ilk kâğıt paralar, daha sonra İngiltere’de kuyumcular tarafından dolaşıma sokulmuş ve 1694 yılında İngiliz Merkez Bankası’nın kurulmasıyla birlikte yaygınlaşmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu’nda kâğıt para, ilk olarak “Kaime-i Nakdiye-i Mutebere” adı verilen hazine bonoları ile ortaya çıkmıştır. Cumhuriyet dönemi Türkiye’sinde ise matbaa olanaklarının yetersizliği nedeniyle ilk kâğıt paralar Londra’da basılmıştır. Bu kâğıt paraların üzerindeki yazılar Eski Türkçe ve Fransızca olarak hazırlanmıştır. Türkiye’de basılan ilk yerel kâğıt paralar ise 100 liralık kâğıt paralar olup, matbaa olanaklarının gelişmesiyle birlikte yerel üretime geçilmiştir (Uras, 2017).

1.4. Paranın Değişen Dinamikleri ve Önemi

Paranın tarihsel evrimi, ekonomik sistemlerin gelişiminde ve toplumların sosyal yapılarının şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. İlk başlarda kullanılan takas yöntemi, ticaretteki karmaşıklıklar nedeniyle yerini standart bir ölçü birimi olan paraya bırakmıştır. Paranın kullanımı, ticari faaliyetleri kolaylaştırmış ve bu faaliyetlerin uluslararası boyutlara ulaşmasını sağlamıştır. Ancak paranın türü ve niteliği, tarihsel süreç boyunca ihtiyaçlara bağlı olarak değişmiştir (Güner 2019).

Kâğıt paranın ortaya çıkışı, ticarete güvenlik ve taşıma kolaylığı sağlamış; modern bankacılığın temellerinin atılmasına olanak tanımıştır. Günümüzde ise dijitalleşme süreci, para kavramını yeniden tanımlayarak kripto para birimleri gibi yeni finansal araçların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu dönüşüm, finansal sistemlerin daha da evrimleşmesini ve küresel ekonomik dengelerin yeniden şekillenmesini beraberinde getirmiştir (Fidan, Dilek ve Esev 2019).

1.5. Para Türlerinin Gelişimi

Paranın tarihsel yolculuğunda, ticaret ve ekonomik faaliyetlerde kullanılan araçlar çeşitlilik göstermiştir. Günümüzde kullanılan ya da tedavülden kalkmış para türleri şunlardır (Coskun ve Yıldırım, 2023):

1. Emtia Paralar: Takas ekonomisi, değişim aracı olarak kullanılan malların cins ve miktar açısından farklılık göstermesi nedeniyle birtakım zorluklar ortaya çıkarmıştır. Özellikle malların değer tespitinde yaşanan belirsizlikler ve anlaşmazlıklar ticari faaliyetleri olumsuz etkilemiştir. Örneğin, Çin’de bıçak, İtalya’da öküz, Amerika’da hayvan derisi ve tütün gibi farklı ürünlerin değişim aracı olarak kullanılması, bu tür sıkıntılara örnek teşkil etmektedir. Takas yönteminin bu tür eksiklikleri, ticarete daha işlevsel bir değişim aracının gerekliliğini doğurmuştur (Doğan, 2018, s. 228-229). Bu bağlamda, para kavramı ortaya çıkmış ve kullanılmaya başlanmıştır.

2. Temsili Paralar: Temsili paralar, belirli bir satın alma gücünü temsil eden finansal araçlardır. Madeni paraların ağırlığı ve güvenli bir şekilde muhafaza edilme gereksinimi, tasarruf sahiplerini birikimlerini bankerler aracılığıyla saklamaya yönlendirmiştir. Ancak, bu birikimlerin emanet edilmesi sürecinde güvence sağlanması ve işlemlerin kayıt altına alınması zorunlu hale gelmiştir. Bu bağlamda, değerli madenleri teslim alan bankerler, karşılığında "banker notları" olarak adlandırılan belgeleri tasarruf sahiplerine vermeye başlamışlardır. Zamanla, bu notların talep üzerine altın veya gümüşe çevrilebilmesi, söz konusu uygulamanın yaygınlaşmasına katkı sağlamıştır (Güner, 2019, s. 9).

Temsili paranın ilk örnekleri, 7. yüzyılda Çin’de Tang Hanedanı dönemine dayanmaktadır. Değerli madenleri yanlarında taşımak istemeyen tüccarlar, varlıklarını güvenilir kişilere emanet ederek karşılığında yazılı senetler almışlardır (Eğilmez, 2018). Benzer bir uygulama, 17. yüzyıl İngiltere’inde de görülmüştür. Londralı tüccarların altınlarına dönemin kralı tarafından el konulması üzerine, tüccarlar altınlarını "Goldsmith" olarak bilinen sarraflara teslim ederek karşılığında belge almışlardır. Bu belgelerin ticari işlemlerde kullanılması, Avrupa’daki ilk kâğıt para sisteminin temelini oluşturmuştur (Parasız, 2009).

3. Kâğıt Paralar: Kâğıt para, aynı zamanda "itibari para" olarak da tanımlanmaktadır. Modern ekonomilerde kullanılan ve değeri tamamen devlet otoritesine dayanan finansal araçlardır. Bu tür paraların değeri, altın veya gümüş gibi kıymetli madenlerden kaynaklanmamakta, aksine hükümetlerin kâğıt parayı yasal ödeme aracı olarak kabul etmesi ve toplumun bunu benimsemesiyle oluşmaktadır. Mal paraların içsel bir değeri bulunurken, itibari paraların böyle bir özelliği yoktur (Ünsal, 2017, s. 569). Dolayısıyla itibari paraların herhangi bir altın veya gümüş karşılığı da bulunmamaktadır. Yalnızca bir kâğıt parçası niteliğinde olan bu paraların kullanımı, devlet otoritesinin bu kâğıtları yasal ödeme aracı olarak ilan etmesine ve vatandaşların bu durumu kabul etmesine dayanmaktadır (Akdiş, 2001, s. 9-10). Devletler tarafından yetkilendirilen makamlarca ihraç edilen ve karşılığında herhangi bir kıymetli maden taahhüdü bulunmayan bu paralar, kâğıt para olarak adlandırılmaktadır. Altın veya gümüş karşılığı olmaması nedeniyle, kâğıt paraların üretim maliyeti yalnızca kâğıt ve darphane masraflarıyla sınırlıdır. Değeri ise üzerinde yazılı olan nominal değerden ibarettir (Güner, 2019).

Bu yönüyle, temsili paralar ve kâğıt paralar benzer bir ihtiyaçtan doğmuş olup aynı amaca hizmet etmektedir. Ancak aralarındaki temel fark, bir karşılığa endekslenip endekslenmemeleridir. Temsili paralar genellikle altın veya gümüş gibi kıymetli madenlere dayalıyken, kâğıt paralar herhangi bir maddi karşılığa sahip olmaksızın tamamen itibari değer taşımaktadır.

4. Dijital Paralar: Teknolojinin tarihsel süreç içerisindeki gelişimi, yeniliklerin hız kazanmasına ve bu yeniliklere hızla uyum sağlayan toplumlarda yeni gelişim alanlarının doğmasına neden olmuştur. Bu durum, yeniliklere yönelik talebin artmasını sağlamış ve teknolojik gelişmeler ile yenilikler arasındaki karşılıklı etkileşim, ivmelenerek ilerlemiştir. Bu sürecin çeşitli alanlara yansımaları gözlemlenmiş olup, bankacılık sektörünün dijitalleşmesi de bu dönüşümün önemli bir parçası olarak öne çıkmaktadır. Bankacılık sisteminin dijitalleşmesi, internet kullanımının yaygınlaşması, erişimin kolaylaşması, akıllı cihazların toplum genelinde benimsenmesi ve bankalar arasındaki rekabetin artması gibi faktörlerle hızlanmıştır. Bu bağlamda, ödeme yöntemleri de dönüşüme uğramış ve elektronik para kavramı ortaya çıkmıştır (Yüksel, 2015, s. 176).

Elektronik para ve dijital finansal işlemler, bireyler ve kurumlar açısından önemli avantajlar sunmaktadır. Para transferleri ve ticaretin dijital ortamda gerçekleştirilmesi, zaman, mekân ve maliyet açısından büyük kolaylıklar sağlamaktadır. İşlemlerin istenilen zaman ve mekânda gerçekleştirilebilmesi, süreçlerin hız kazanması ve güvenlik unsurlarının artırılması, dijital finansal hizmetlerin cazibesini artırmaktadır (Şenbayram, 2019, s. 72-73). Elektronik para (e-para), nakit paraya alternatif olarak geliştirilmiş olup, merkezi bir otorite tarafından denetlenen bir para birimidir. Elektronik paranın en temel özelliklerinden biri, nakit paranın dijitalleştirilmiş bir versiyonu olmasıdır (Chida, Mambo vd., 2001, s. 135).

5. Kripto Paralar: Elektronik para kavramı, ilk olarak David Chaum tarafından 1994 yılında geliştirilen e-Cash ile somut bir form kazanmıştır. Ancak Chaum bu konsepti daha önce, 1983 yılında yayımladığı "Blind Signatures for Untraceable Payments" adlı çalışmasında teorik olarak ortaya koymuştur (Chaum, 1983, s. 199-203). E-Cash’in ardından, 1996 yılında Douglas Jackson ve Barry Downey tarafından E-Gold, 1998 yılında Nick Szabo tarafından Bit Gold ve Wei Dai tarafından B-Money, 2002 yılında ise Adam Back tarafından HashCash geliştirilmiştir (Back, 2002, s. 1-10). Bu süreç, günümüzde oldukça yaygın ve etkili olan Bitcoin’in 2008 yılında tanıtılmasıyla önemli bir dönüm noktasına ulaşmıştır. Bitcoin’in temelinde yer alan şifreleme teknikleri nedeniyle, bu tür dijital varlıklar "kripto para" olarak adlandırılmaktadır.

Her ne kadar sanal para kavramı Bitcoin ile başlamamış olsa da günümüzde sahip olduğu popülerliği büyük ölçüde Bitcoin sayesinde kazanmıştır. Bitcoin’e yönelik ilginin artışı, finans sektöründe de dikkat çekmiş ve kripto paraların bir yatırım aracı

olup olamayacağı yönünde tartışmalara yol açmıştır. Bu tartışmalar sürerken, farklı sanal paraların ortaya çıkışı, sektöre olan ilginin artmasına ve kripto paraların değerlerinde kayda değer yükselişler yaşanmasına neden olmuştur. Kripto para birimlerinin değer kazanması, mevcut ve potansiyel yatırımcılar için cazip bir alan oluşturmuş, bunun sonucunda günlük işlem hacmi milyar dolar seviyelerine ulaşmıştır.

2. KRIPTO PARA KAVRAMI

Kripto para, dijital veya sanal para birimlerini ifade eden genel bir terimdir. Fiziksel olarak var olmayan bu para birimleri, kendine özgü algoritmalarla oluşturulmuş ve sanal ortamda varlık bulan veri bütünüdür (Arıkan vd., 2021, s. 84). Kripto paraların kısa sürede küresel ölçekte yaygınlaşmasının temel nedenlerinden biri, merkeziyetçi bir yapıya dayanmamalarıdır. Geleneksel para birimlerinin aksine, kripto paralar bir hükümet, devlet veya merkezi bir otorite tarafından denetlenmemekte ve yönetilmemektedir. Bunun yerine, tamamen dijital bir sistem üzerinden, kullanıcılar arasında eşler arası (P2P) bir ödeme mekanizması olarak işlev görmektedir (Özkan, 2018, s. 78).

Kripto para birimleri, kendine has yazılımlar ve kriptografi (şifreleme) yöntemleri aracılığıyla çalışır. Bu sistem, internet altyapısı üzerinde kurulu bir blok zinciri (blockchain) teknolojisine dayanır ve işlemler, belirli kurallar çerçevesinde dijital ortamda işlenir. Kripto paralar fiziksel olarak elde tutulamamakla birlikte, geleneksel para birimlerine dönüştürülebilmektedir. Bunun yanı sıra, değerleri herhangi bir merkezi otorite tarafından belirlenmez; arz ve talep dinamikleri, bu para birimlerinin fiyatını piyasa koşullarına göre şekillendirir (Güdelci, 2020, s. 239).

Tablo 1: Piyasa Değerine Göre En Güçlü Kripto Para Birimleri

Sıra	Kripto Para Birimi	Fiyat (Dolar) / Piyasa Değeri (Dolar) Milyar Dolar
1	Bitcoin (BTC)	96.316,07 / 1.907,94
2	Ethereum (ETH)	2.622,11 / 316.000
3	Tether (USDT)	1 / 141.75
4	XRP (XRP)	2.42 / 139.54
5	SOLANA (SOL)	196.08 / 95.66
6	BNB	614.88 / 87.61
7	USD (USDC)	1 / 56.21
8	Dogecoin (DOGE)	0.2519 / 37.29
9	Cardano (ADA)	0.6962 / 24.51
10	TRON (TRX)	0.2308 / 19.86

Kaynak: <https://crypto.com/price/tr> (E.T 08.02.2025)

2.1. Kripto Para Sisteminin Çalışma Prensipleri

Kripto para işlemleri, kullanıcılar arasında yapılan transferlerin bir veri tabanında kaydedilmesiyle gerçekleştirilir. Her kullanıcının, işlem yapabilmek için rakam ve harflerden oluşan benzersiz bir cüzdan adresi bulunur. Bu cüzdanlar, fiziksel, yazılım veya donanım tabanlı araçlarla oluşturulabilir ve bu araçlar, kripto para transferlerini mümkün kılar. Halka açık anahtarlar, kullanıcılara ödeme almak için gereken adresleri sağlarken, özel anahtarlar ise işlemleri onaylamak için kullanılır. Özel anahtarların kaybedilmesi durumunda, bu anahtarlarla bağlantılı tüm kripto paralara erişim kaybedilir ve geri alınması mümkün değildir (Nakamoto, 2008, s. 1).

Kripto para sistemlerinde onay mekanizması, bankacılık sistemindeki gibi merkezi bir otorite tarafından değil, eşler arası bilgisayar ağı üzerinden sağlanır. Bu sistem, işlemlerin geçerliliği konusunda fikir birliğine varılması esasına dayanır. Bu özellik, kripto paraların merkeziyetsiz bir yapıya sahip olmasını ve doğrudan kullanıcı kontrolüne dayanmasını sağlar. Örneğin Bitcoin ağı üzerinde gerçekleştirilen işlemler, madenciler tarafından onaylanarak blok zincirine eklenir. Bu onay süreci tamamlandığında, işlemler geri alınamaz hale gelir. Henüz onaylanmamış işlemler ise yüksek transfer ücretleri ödenerek geri çevrilebilir veya değiştirilebilir (Güdelci, 2020, s. 239).

2.2. Kripto Paraların Özellikleri

Kripto paralar, sınırlı üretim esasına dayalı bir ekonomi modeli benimsemiştir. Örneğin, Bitcoin'in toplam üretimi 21 milyon ile sınırlandırılmıştır. Bu durum, geleneksel para birimlerinin sınırsız basımından farklı olarak, enflasyonun önlenmesine yönelik bir mekanizma sunmaktadır. Kripto para sisteminin bir diğer ayırt edici özelliği, tamamen kullanıcılar tarafından kontrol edilebilen bir yapı sunmasıdır. Bu yapı, bankacılık sisteminde olduğu gibi üçüncü taraflara ihtiyaç duymadan finansal işlemleri tamamlamayı mümkün kılmaktadır (FATF, 2014).

2.3. Kripto Paraların Geleceği

Kripto para birimlerinin merkeziyetsiz yapısı, kullanıcılar arasında daha güvenli, hızlı ve düşük maliyetli bir ödeme sistemi oluşturmasına olanak tanımaktadır. Özellikle blockchain teknolojisinin sağladığı şeffaflık, işlemlerin izlenebilirliği ve güvenilirliği açısından önemli avantajlar sunmaktadır. Bununla birlikte, merkezi bir otoriteye bağlı olmaması, hukuki düzenlemeler ve denetim mekanizmaları açısından da zorluklar yaratmaktadır (FATF, 2014).

Kripto paraların gelecekte daha geniş bir kullanım alanına sahip olacağı öngörülmektedir. Günümüzde Bitcoin gibi popüler kripto para birimlerinin yanı sıra, Ethereum ve diğer altcoinler de finansal sistemde önemli bir yer edinmiştir. Kripto paralar, geleneksel finansal araçlara alternatif bir yapı sunarak, ekonomik sistemlerin dönüşümünde kritik bir rol oynamaktadır.

3. KRİPTO PARA İLE KARA PARA AKLAMA VE TERÖRÜN FİNASMANI

3.1. Para Aklama (Kara Para) Tanımı

Para aklama, yasa dışı faaliyetlerden elde edilen gelirlerin yasal bir nitelik kazandırılarak meşru ekonomik sistem içerisine dâhil edilmesini ifade eder. Bu süreç, suç gelirlerinin kaynağını gizlemek ve bunları ekonomik sistemde görünmez hale getirmek amacıyla gerçekleştirilen karmaşık işlemler bütünüdür (Kaptangil, 2003, s. 11). Para aklama, organize suç örgütleri, terör finansmanı, uyuşturucu ticareti, yolsuzluk ve diğer yasa dışı faaliyetlerin sürdürülebilirliğinde kritik bir rol oynar.

Bu süreç genellikle birbirini takip eden üç temel aşamada gerçekleştirilir: Yerleştirme (placement), gizleme (layering) ve entegrasyon (integration). Ancak, para aklama faaliyetlerinin doğası gereği bu aşamalar birbiriyle iç içe geçmiş ve karmaşık bir yapı sergileyebilir.

3.1.1. Yerleştirme (Placement): İlk Aşama

Yerleştirme, yasa dışı faaliyetlerden elde edilen gelirlerin yasal finansal sisteme dâhil edildiği ilk aşamadır. Bu süreçte, suç gelirleri nakit ya da değerli varlıklar şeklinde finansal kurumlara yatırılarak izlenmesi güç bir duruma getirilir. Bu aşama, genellikle aşağıdaki yöntemlerle gerçekleştirilir:

- Nakit Para Yatırma: Suç gelirlerinin doğrudan banka hesaplarına yatırılması.
- Şirketler Aracılığıyla Yatırım: Suç gelirlerinin yasal bir şirket aracılığıyla yasal ekonomiye aktarılması.
- Değerli Varlıklar Satın Alma: Altın, mücevher ve sanat eserleri gibi taşınabilir varlıkların edinilmesi (Aydın ve Yılmaz, 2014, s. 457).

Bu aşama, finansal işlemlerin yüksek hacmi ve sıklığı nedeniyle denetim otoritelerinin dikkatini çekme potansiyeli taşır.

3.1.2. Gizleme (Layering): Kaynak Gizliliği

Gizleme aşaması, suç gelirlerinin kaynağını tespit etmeyi zorlaştırmak amacıyla bir dizi karmaşık finansal işlemin gerçekleştirildiği aşamadır. Bu süreç, yerleştirilen paranın farklı hesaplara transfer edilmesi, sahte işlemler yapılması ve uluslararası transferler gibi yöntemleri içermektedir.

- Hesaplar Arası Transferler: Farklı ülkelerdeki finansal hesaplar arasında para hareketleri.
- Karmaşık Şirket Yapıları: Paravan şirketler ve offshore hesaplar aracılığıyla işlemler.
- Sanal Para Kullanımı: Kripto para birimlerinin suç gelirlerini gizleme amacıyla kullanımı (Ergül, 1999, s. 183).

Gizleme aşamasındaki faaliyetler, finansal işlemlerin izlenebilirliğini en aza indirmeyi ve denetim otoritelerinin erişimini zorlaştırmayı amaçlamaktadır.

3.1.3. Entegrasyon (Integration): Yasal Ekonomiye Dönüşüm

Entegrasyon aşaması, suç gelirlerinin görünürde yasal bir kaynaktan elde edildiği izlenimi yaratılarak meşru ekonomiye dâhil edilmesi sürecidir. Bu aşamada gerçekleştirilen işlemler şunlardır (Başak, 2003):

- Emlak Yatırımı: Suç gelirlerinin taşınmaz alım-satımı yoluyla yasal sisteme dâhil edilmesi.
- Lüks Harcamalar: Lüks otomobil, yat ve sanat eserleri gibi varlıkların edinimi.
- Yasal İşletmeler: Suç gelirlerinin yasal şirketlerde yatırım olarak kullanılması.

Entegrasyon aşaması, suç gelirlerinin yasal görünüm kazandığı ve ekonomik sisteme entegre olduğu son aşamadır.

Para Aklama Sürecindeki Diğer Stratejiler ve Yöntemler. Para aklama süreci, yukarıdaki temel aşamaların yanı sıra aşağıdaki ek yöntemleri de içerebilir:

- Örtbas Etme (Camouflage): Suç gelirlerinin kaynağını tamamen gizlemek için sahte belgeler, offshore hesaplar ve uluslararası para transferleri kullanılır.
- Havuzlama (Pooling): Farklı suç gelirlerinin bir araya getirilerek tek bir kaynak gibi görünmesi sağlanır.
- Karmaşıklık (Complexity): Karmaşık finansal yapılar ve işlemler yoluyla sürecin izlenmesi zorlaştırılır.
- Yasal Kaplama (Legal Cover): İşlemler yasal görünecek şekilde düzenlenir ve bu durum, denetim otoritelerinin şüphelenmesini zorlaştırır.

3.1.4. Uluslararası Boyut ve Yasal Çerçeve

Para aklama genellikle uluslararası bir boyut taşır. Suç gelirleri, farklı ülkelerin finansal sistemleri arasında transfer edilerek, offshore hesaplarda saklanır ve izlenmesi daha karmaşık hale getirilir. Bu durum, uluslararası iş birliği ve düzenlemelerin önemini artırmaktadır.

Uluslararası toplum, para aklamayı önlemek amacıyla çeşitli düzenlemeler ve denetim mekanizmaları oluşturmuştur. Bu kapsamda, bankalar ve finansal kurumlar müşterilerinin kimliklerini doğrulamak, şüpheli işlemleri raporlamak ve kara para aklama karşıtı politikalar uygulamak zorundadır (Kuzu ve Çelik, 2020, s. 604-610).

3.2. Kripto Para ile Kara Para Aklama

Kripto paralar aracılığıyla kara para aklama, dijital varlıkların anonimlik ve merkeziyetsizlik gibi özellikleri nedeniyle suç gelirlerini meşru göstermek, kaynağını gizlemek ve finansal izlerini tamamen ortadan kaldırmak amacıyla sıkça başvurulan bir yöntem olarak dikkat çekmektedir (Purusotham vd., 2020, s. 2). Kripto para birimleri, herhangi bir merkezi otoriteye bağlı olmayan, şifreleme teknolojileriyle korunan ve blockchain gibi dağıtık defter teknolojileri üzerinde işlem gören dijital varlıklar olarak tanımlanmaktadır. Bu özellikler, yasal finansal sistemlerin sıkı denetim mekanizmalarından kaçınmayı mümkün kılmakta ve kara para aklama için uygun bir platform sunmaktadır (Florea ve Nitu, 2020, s. 66). Aşağıda, kripto paralar kullanılarak gerçekleştirilen kara para aklama işlemlerinde yaygın olarak kullanılan yöntemler detaylı bir şekilde ele alınmıştır:

3.2.1. Karıştırıcılar (Mixers/Tumblers)

Kripto para karıştırıcıları, farklı kaynaklardan gelen kripto paraların bir havuzda toplanarak çeşitli adreslere yeniden dağıtılmasını sağlayan bir hizmet sunmaktadır. Bu işlem, dijital varlıkların kaynağını ve izini bulanıklaştırarak suç gelirlerinin meşrulaştırılmasını kolaylaştırır. Karıştırıcılar, genellikle kullanıcıların birden fazla anonim cüzdan adresi oluşturmasına ve bu adresler arasında rastgele para transferleri yapmasına olanak tanır. Sonuç olarak, bir kripto paranın orijinal kaynağını tespit etmek neredeyse imkânsız hale gelmektedir (Crawford ve Guan, 2020).

3.2.2. Anonim Kripto Paralar

Anonimlik odaklı olarak geliştirilen kripto para birimleri, kara para aklamayı kolaylaştıran bir diğer mekanizmadır. Örneğin, Monero, Zcash ve Dash gibi kripto paralar, blockchain üzerinde gerçekleştirilen işlemlerin detaylarını gizlemek için gelişmiş kriptografik protokoller kullanmaktadır. Bu teknolojiler, işlem gönderenin ve alıcının kimliklerini, ayrıca işlem miktarını tamamen anonim hale getirmektedir. Özellikle Monero gibi birimler, halka imzalar (ring signatures) ve gizli adresler (stealth addresses) kullanarak işlemlerin izlenebilirliğini neredeyse tamamen ortadan kaldırmaktadır. Bu durum, kara para aklama işlemlerini tespit etmeyi son derece zorlaştırmaktadır (Florea ve Nitu, 2020).

3.2.3. Eşler Arası Değişim (Peer-to-Peer Exchanges)

Eşler arası kripto para platformları, kullanıcılar arasında doğrudan işlem yapılmasına olanak tanımakta ve çoğu zaman kimlik doğrulama gerekliliklerini ya esnetmekte ya da tamamen devre dışı bırakmaktadır. Bu platformlar, özellikle Know Your Customer (KYC) ve Anti-Money Laundering (AML) politikalarını sıkı bir şekilde uygulamayan ülkelerde faaliyet gösteren borsalarda yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu durum, suç gelirlerinin kolayca kripto paralara dönüştürülmesine ve finansal izlerin silinmesine olanak sağlamaktadır (Crawford ve Guan, 2020).

3.2.4. Fiktif Kripto Para İşlemleri

Kara para aklama sürecinde sıkça kullanılan yöntemlerden biri de sahte kripto para işlemleridir. Bu yöntemde, suç gelirleri kripto para birimlerine dönüştürülmüş gibi gösterilerek dijital cüzdanlar arasında sahte işlemler gerçekleştirilir. Bu işlemler, suç gelirlerinin kaynağını gizlemek ve meşru bir görünüme kavuşturmak amacıyla tasarlanır. Özellikle blockchain üzerindeki halka açık kayıtların manipüle edilmesiyle suç gelirlerinin yasal bir zemine oturtulması hedeflenir (Florea ve Nitu, 2020).

3.2.5. Yurtdışı Kripto Para Borsaları

Daha az düzenlemeye tabi ve kimlik doğrulama gereksinimlerini düşük seviyede uygulayan yurtdışı kripto para borsaları, kara para aklama faaliyetleri için cazip bir seçenek sunmaktadır. Bazı ülkelerde faaliyet gösteren borsalar, yetersiz düzenleyici çerçeveleri nedeniyle suç gelirlerini kripto paralara dönüştürmek için kullanılabilir. Bu tür borsalar, aynı zamanda suçluların elde ettikleri varlıkları farklı borsalar arasında taşımaya ve izlerini tamamen silmesine olanak tanımaktadır. Bunun yanında, bu tür platformlar, suçluların yerel düzenlemelerden kaçınarak uluslararası düzeyde kara para aklama operasyonları gerçekleştirmesini kolaylaştırmaktadır (Crawford ve Guan, 2020).

3.3. Kripto Para ile Terörün Finansmanı

Terörün finansmanı, terör örgütlerinin faaliyetlerini sürdürebilmek için ihtiyaç duyduğu mali kaynakların temin edilmesi, transferi ve kullanımı süreçlerini ifade etmektedir. Bu süreçler, terör örgütlerinin saldırılar düzenlemesi, silah tedariki, propaganda faaliyetleri yürütmesi ve örgüt üyelerine ekonomik destek sağlaması gibi kritik operasyonlarının temelini oluşturmaktadır (Schmid, 2023, s. 4). Terörün finansmanı, bu kaynakların elde edilmesi ve yönetilmesinde çok yönlü ve karmaşık yöntemler içermektedir (FATF, 2014).

3.3.1. Terörün Finansmanında Kullanılan Yöntemler

Terör örgütleri genellikle yasa dışı faaliyetlerden sağladıkları gelirlerle finansman sağlamaktadır. Bu faaliyetler, uyuşturucu kaçakçılığı, silah ve mühimmat ticareti, insan kaçakçılığı, kara para aklama, gasp, hırsızlık, sahte belge ve kimlik üretimi, tefecilik ile yasa dışı bahis ve kumar faaliyetleri gibi çeşitli suç eylemlerini kapsamaktadır. Bunun yanı sıra, terör örgütleri bağışlar, şantaj, haraç, fidye ve diğer yasadışı yöntemlerle de mali kaynaklarını çeşitlendirmektedir (Üstün, 2008, s. 21).

Örgütlerin finansman stratejileri arasında şu başlıca yöntemler öne çıkmaktadır (Aykın ve Sözman, 2009; Duru vd., 2017):

1. Yasa Dışı Faaliyetlerden Gelir Elde Etme: Uyuşturucu ve insan kaçakçılığı, kara para aklama ve gasp gibi yöntemlerle büyük miktarda mali kaynak sağlanmaktadır.
2. Bağışlar: Terör örgütleri, sempatanlardan veya belirli ülkelere gelen mali yardımları kullanmaktadır.
3. Şantaj ve Haraç: Örgütler, kontrol ettikleri bölgelerde işletmelerden veya bireylerden "koruma" adı altında zorla haraç toplamaktadır.
4. Fidye: İnsan kaçırma eylemleriyle fidye talepleri, örgütlerin önemli bir gelir kaynağıdır (Öcal ve Atasever, 2021, s. 47).
5. İnsan Ticareti: İnsanların zorla çalıştırılması, cinsel sömürü veya diğer ticari amaçlarla kullanılması yoluyla gelir elde edilmektedir.
6. Hukuka Aykırı İşletmeler: Sahte şirketler veya hayali ticari faaliyetler aracılığıyla kara para aklama süreçleri yürütülmektedir (Alptekin, 2018).

Kripto paralar, anonimlik ve merkezi olmayan yapıları nedeniyle son yıllarda terör örgütleri tarafından finansman sağlama amacıyla kullanılmaya başlanmıştır. Bu dijital varlıkların özellikleri, terörün finansmanında kullanılan geleneksel yöntemlere kıyasla bazı avantajlar sunmaktadır. Ancak, aynı zamanda bu kullanım türleri, ulusal ve uluslararası düzeyde finansal düzenleyiciler için yeni zorluklar yaratmaktadır.

3.3.2. Kripto Paraların Terörün Finansmanında Kullanılmasının Temel Yolları

3.3.2.1. Anonimlik ve İzlenebilirliğin Azaltılması

Bitcoin gibi bazı kripto para birimleri, işlemlerin bir blockchain üzerine kaydedilmesine rağmen, kullanıcı kimlikleri genellikle gizlidir. Monero ve Zcash gibi gizlilik odaklı kripto paralar ise işlemleri tamamen anonim hale getirebilir. Bu durum, terör örgütlerinin fon toplama ve transfer etme süreçlerinde izlenmeyi zorlaştırır.

3.3.2.2. *Bağış ve Kitle Fonlaması*

Terör örgütleri, kripto paraları kullanarak internet üzerinden sempatizanlardan bağış toplayabilir. Bu tür bağışlar genellikle sosyal medya, forumlar veya karanlık ağ (dark web) aracılığıyla organize edilir. Blockchain tabanlı transferlerin uluslararası sınır tanımaması, bağışların kolayca toplanmasını sağlar.

3.3.2.3. *Karanlık Ağ Ticareti*

Karanlık ağda yapılan yasa dışı ticaret, kripto paraların kullanıldığı önemli bir platformdur. Terör örgütleri burada silah, sahte kimlik, uyuşturucu gibi ürünleri satın alarak operasyonlarını finanse edebilir.

3.3.2.4. *Fidye Yazılımları (Ransomware)*

Terör örgütleri, fidye yazılım saldırıları düzenleyerek bilgisayar sistemlerini kilitler ve sistemi yeniden açmak için kripto para üzerinden fidye talep eder. Bu yöntem, örgütlere doğrudan gelir sağlamaktadır.

3.4. **Kara Para Aklama**

Kripto paralar, geleneksel finansal sistemlerin dışında faaliyet gösterdiği için kara para aklama süreçlerinde etkili bir araç olarak kullanılabilir. Özellikle, birçok kripto borsasının yeterli denetim mekanizmalarına sahip olmaması, terör örgütlerinin yasa dışı yollarla elde ettikleri gelirleri yasal hale getirmesine olanak tanır.

3.4.1. *Varlıkların Mobilitesi ve Güvenliği:*

Kripto paralar, fiziksel varlıklara ihtiyaç duymadan saklanabilir ve transfer edilebilir. Bu durum, terör örgütlerinin finansman kaynaklarını güvenli bir şekilde depolamasına ve risk olmadan uluslararası transfer yapmasına olanak tanır.

Kripto Paraların Terör Finansmanında Kullanılmasının Örnekleri

1. **İŞİD (ISIS):**
İŞİD, kripto paraları kullanarak bağış toplama faaliyetlerinde bulunmuş, özellikle gizlilik odaklı kripto para birimlerini tercih etmiştir. Örgütün sempatizanlarına yönelik internet kampanyalarında, kripto para adreslerini paylaşarak destek talep ettiği görülmüştür (Turan ve Demircan, 2021, s. 171).
2. **Karanlık Ağdan Silah ve Ekipman Alımı:**
Bazı terör örgütlerinin, dark web üzerinden silah ve patlayıcı temin ettiği ve bu işlemleri kripto paralarla gerçekleştirdiği bilinmektedir (Hernandez, 2013, s. 45).

3.5. **Kripto Para ile Terörün Finansmanının Önlenmesi ile İlgili Alınan Önlemler**

Terörizmin finansmanını engellemek amacıyla uluslararası toplum ve hükümetler hem ulusal hem de uluslararası düzeyde çok yönlü ve kapsamlı stratejiler geliştirmektedir. Bu stratejiler arasında, öncelikli olarak terörizmin finansmanını suç sayan yasal düzenlemelerin yürürlüğe konulması ve bu düzenlemelerin etkin bir şekilde uygulanması yer almaktadır. Bununla birlikte, finansal istihbarat birimlerinin kapasitesinin artırılması, mali sistemlerin şeffaflığının sağlanması ve şüpheli finansal işlemlerin tespitine yönelik teknolojik altyapının güçlendirilmesi önem arz etmektedir (Gürel, 2015, s. 16).

Uluslararası para transferlerinin izlenmesi, özellikle terör örgütlerine dolaylı veya doğrudan mali kaynak sağlayabilecek finansal akışların önlenmesi bakımından kritik bir önlem olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca, terör örgütlerine finansal destek sağlayan kişi, kuruluş ve ağların belirlenmesi ve bu aktörlere yönelik ekonomik yaptırımların uygulanması, finansman kanallarının kesilmesi açısından önemli bir mekanizmadır.

Bu önlemlerin etkinliği, yalnızca ulusal düzeyde alınan tedbirlerle sınırlı kalmamakta, aynı zamanda devletler arası güçlü bir uluslararası iş birliğini ve bilgi paylaşımını zorunlu kılmaktadır. Uluslararası organizasyonlar, örneğin Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği ve FATF (Mali Eylem Görev Gücü), devletler arası koordinasyonu sağlamak, standartlar belirlemek ve uygulamaları denetlemek açısından merkezi bir rol üstlenmektedir. Bu çabalar, yalnızca hukuki ve finansal boyutlarla sınırlı kalmayarak, küresel güvenlik politikalarının etkin bir şekilde uygulanmasını da gerektirmektedir (Arıkan, 2021, s. 27-28).

Kripto paralar, terör örgütleri ve diğer suç örgütleri gibi, kötü niyetli kişiler veya gruplar tarafından potansiyel olarak kötüye kullanılabilir. Kripto para birimleri, anonimlik ve kolaylık sağlama potansiyeline sahiptir bu da terör örgütlerinin finansal faaliyetlerini gizlemelerine ve izlenmesini zorlaştırmalarına yardımcı olabilir. Ancak, kripto para sektörü düzenlemelerle giderek daha fazla denetime tabi tutulmaktadır ve bu da terörün finansmanını önlemek için alınan tedbirler arasındadır. Birçok ülke kripto para borsaları ve hizmet sağlayıcıları üzerinde düzenlemeler getirerek kimlik doğrulama, müşteri kontrolleri ve şüpheli işlemlerin raporlanması gibi, önlemler almaktadır (BM Sözleşmesi, 2001).

Uluslararası Finansal Eylem Görev Gücü (FATF), terörün finansmanını önlemek için uluslararası standartlar ve tavsiyeler belirlemiştir. Bu standartlar, kripto para işletmelerinin anti- para aklama (AML) ve müşterinizi tanıyın (KYC) politikalarını uygulamalarını ve şüpheli işlemleri raporlamalarını gerektirir.

Ayrıca kripto para izleme şirketleri ve finansal istihbarat birimleri, blok zincir analizi ve diğer teknolojileri kullanarak kripto para işlemlerini izlemekte ve terör örgütlerinin finansal faaliyetlerini tespit etmeye çalışmaktadır. Bu şekilde, kripto para birimleri üzerinden gerçekleştirilen şüpheli işlemler daha etkin bir şekilde tespit edilebilir.

Terör örgütleri, kripto paraların sunduğu bazı avantajları kullanarak finansman sağlayabilirler. Bunlar arasında anonimlik, hızlı transferler, uluslararası sınırların ötesinde işlem yapabilme yeteneği ve düşük işlem maliyetleri sayılabilir. Bu faktörler terör örgütlerinin geleneksel finansal sistemlerde izlenebilirlik ve denetim riskleriyle karşılaşmadan fonlarını transfer etmelerine yardımcı olabilir.

Terör örgütleri kripto para birimlerini kullanarak finansal faaliyetlerini gizlemek, para transferlerini izlemeyi zorlaştırmak ve yaptırımlardan kaçınmak amacıyla çeşitli yöntemler kullanabilirler. Örneğin terör örgütleri, birden fazla cüzdan veya kripto para borsası kullanarak fonları parçalayabilir, karıştırıcı hizmetlerden geçirebilir veya anonimlik sağlayan gizlilik odaklı kripto paraları tercih edebilir. Ancak, önemli bir nokta, kripto paraların tamamen anonim olmadığıdır. Kripto para işlemleri, blok zincir teknolojisi sayesinde izlenebilir ve analiz edilebilir. Bu, kripto para izleme şirketlerinin ve finansal istihbarat birimlerinin terör örgütlerinin kripto para işlemlerini izleme ve tespit etme yeteneğini artırdığı anlamına gelir. Ayrıca kripto para sektörü giderek daha fazla düzenlenmektedir. Birçok ülke, kripto para borsalarını ve hizmet sağlayıcılarını denetlemek ve terörün finansmanını önlemek için düzenlemeler getirmektedir. Bu düzenlemeler kimlik doğrulama, müşteri kontrolleri, şüpheli işlemlerin raporlanması ve AML/KYC politikalarının uygulanmasını içermektedir.

Uluslararası düzeyde Finansal Eylem Görev Gücü (FATF) gibi, kuruluşlar, kripto paraların terörün finansmanı ve para aklama gibi, suçlarla ilişkili risklerini ele almak için standartlar ve tavsiyeler yayınlamaktadır. Bu standartlar ülkelerin kripto para sektörünü düzenlemelerini ve terörün finansmanını önlemek için etkin önlemler almasını teşvik etmektedir.

Kripto paraların terör örgütleri tarafından finansman için kullanımı konusunda örnekler ve istatistikler vermek mümkün değildir. Çünkü terör örgütlerinin finansman kaynakları ve yöntemleri genellikle gizli ve değişkendir. Ancak, terör örgütlerinin kripto paraları kötüye kullanma potansiyeli vardır. Ayrıca kripto para izleme şirketleri ve finansal istihbarat birimleri, kripto para işlemlerini analiz etmek ve terör örgütlerinin finansal faaliyetlerini izlemek için gelişmiş teknolojileri kullanmaktadır. Blok zincir analizi, adres taramaları ve diğer araçlar, şüpheli aktiviteleri tespit etmek ve ilgili mercilere bildirmek için kullanılır.

Terörün Finansmanını Önleyici Yasal Düzenlemeler

Terörün finansmanı ile mücadele etmek, sürekli bir çaba gerektiren ve çok taraflı bir yaklaşım gerektiren bir konudur. Uluslararası toplum ve finansal kurumlar, terör örgütlerinin kripto paraları finansman amacıyla kötüye kullanma olasılığını azaltmak için çalışmaktadır. Ancak, tamamen riskin ortadan kalkması için sürekli olarak yeni önlemler ve teknolojiler geliştirilmektedir (Doğan ve Yıldız, 2021, s. 398).

Terör örgütlerinin kripto paraları finansman için nasıl kullandığına ilişkin somut veriler ve istatistikler sınırlıdır çünkü bu tür faaliyetler genellikle gizli ve izlenmesi zor olabilir. Ancak, aşağıda bazı yaygın yöntemleri bulunan genel olarak bilinen bazı kullanım senaryoları vardır.

Kripto para bağışları: Terör örgütleri kripto para bağışları yoluyla fon toplayabilir. Bu durumda terör örgütleri, hedeflerine bağış yapmak isteyen kişilerden veya gruplardan kripto para alabilir.

Kripto para borsaları: Terör örgütleri kripto para birimlerini satın almak veya satmak için kripto para borsalarını kullanabilir. Bu şekilde, terör örgütleri fonlarını gizleyebilir veya farklı kripto para birimlerine dönüştürebilir.

Anonimlik odaklı kripto paralar: Bazı kripto para birimleri işlemleri daha da gizli hale getiren ek güvenlik ve gizlilik özellikleri sunar. Terör örgütleri bu tür anonimlik odaklı kripto paraları kullanarak işlemlerini daha zor izlenebilir hale getirebilir.

Karıştırıcılar ve gizlilik araçları: Terör örgütleri kripto para işlemlerini daha da karıştırmak ve izlenebilirliği zorlaştırmak için karıştırıcı hizmetler ve gizlilik araçlarından faydalanabilir.

Kripto para madenciliği: Terör örgütleri kripto para madenciliği faaliyetleriyle gelir elde edebilir. Madencilik faaliyetleri, terör örgütlerine kripto para birimi sağlama ve gelir elde etme imkânı sunabilir.

Birleşmiş Milletler Terörün Finansmanının Önlenmesine Dair Uluslararası Sözleşme ‘Türkiye bu Sözleşme’yi 27. 09. 2001 tarihinde imzalamış, Sözleşme’nin onaylanması 10. 01. 2002 tarihli ve 4738 sayılı Kanun ile uygun bulunmuştur. Bu Kanun, 01. 04. 2002 tarihli ve 24713 sayılı Resmî Gazete ‘de yayımlanmıştır’.

4. SONUÇ

Terör örgütleri, faaliyetlerini sürdürebilmek ve operasyonel kapasitelerini artırabilmek amacıyla finansman sağlama ve bu kaynakları etkin bir şekilde kullanma stratejileri geliştirme gerekliliği içindedir. Bu bağlamda, örgütler finansal kaynaklarını hem meşru hem de yasa dışı yollardan temin etmektedir. Meşru finansman kaynakları arasında yatırımlar, devlet destekleri ve bireysel ya da kurumsal bağışlar yer almakta; yasa dışı kaynaklar ise gasp, uyuşturucu ticareti, silah ve insan kaçakçılığı gibi faaliyetlerden elde edilmektedir.

Bu finansal kaynaklar, örgütlerin operasyonel gereksinimlerini karşılayabilmek amacıyla belirli bölgelere ve örgüt üyelerine transfer edilmektedir. Geleneksel olarak bu transferler, nakit taşıyan kuryeler, gayri resmi finansal transfer sistemleri ve resmi bankacılık kanalları aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Ancak bu yöntemler, operasyonel hacim ve güvenlik açısından önemli riskler barındırmaktadır.

11 Eylül 2001 tarihinde gerçekleştirilen terör saldırıları ve DEAŞ’ın küresel ölçekte gerçekleştirdiği eylemlerin ardından, uluslararası düzeyde terör finansmanına yönelik denetimler sıkılaştırılmış ve bankacılık sektörüne ilişkin düzenlemeler artırılmıştır. Bu gelişmeler, terör örgütlerinin resmi finansal kanalları kullanmasını büyük ölçüde zorlaştırmıştır. Yoğunlaşan finansal denetimler ve şüpheli işlemlerin daha etkin bir şekilde tespit edilmesi, örgütlerin geleneksel yöntemlerle finansal hareketlerini sürdürme kapasitelerini sınırlamıştır.

Bu durum, terör örgütlerinin finansman stratejilerinde değişimlere yol açmış ve yasa dışı faaliyetlerin yanı sıra dijital finansal araçların kullanımına dayalı yeni yöntemlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Dolayısıyla, terör finansmanı ile mücadele politikalarının dinamik bir yapıya sahip olması ve sürekli güncellenmesi gerekliliği, bu alandaki akademik ve pratik çalışmaların önemini artırmaktadır.

Son yıllarda, terör örgütleri geleneksel yöntemler yerine modern ve dijital alternatiflere yönelmiştir. Özellikle kripto paralar, anonimlik ve merkezizsizlik özellikleri nedeniyle terör örgütleri açısından cazip bir finansman aracı olarak değerlendirilmektedir. Dijital varlıklar, büyük hacimli işlemleri izlenmesi zor hale getirirken, ulusal ve uluslararası düzenleyici mekanizmaları atlatma imkânı sunmaktadır. Ancak, kripto paraların izlenebilirliği ve bazı platformlarda uygulanan sıkı kimlik doğrulama süreçleri, bu araçların kullanımını sınırlayan unsurlar arasında yer almaktadır.

Araştırmanın bulguları doğrultusunda, Türkiye’de kripto paraların daha güvenli, etkili ve kapsayıcı bir şekilde benimsenmesi için şu öneriler sunulmaktadır:

Kripto paraların yasa dışı faaliyetlerde kullanılmasının önlenmesi, kullanıcı güveninin artırılması ve piyasa istikrarının sağlanması amacıyla kapsamlı bir düzenleyici çerçevenin oluşturulması gerekmektedir. Bu çerçevenin, uluslararası standartlara uygun şekilde tasarlanması büyük önem taşımaktadır. Özellikle blockchain teknolojisinin şeffaflık ve izlenebilirlik özelliklerinden yararlanarak, denetim mekanizmalarının güçlendirilmesi sağlanmalıdır. Bu düzenlemeler, piyasa aktörleri arasındaki güveni artırırken aynı zamanda yasa dışı işlemlerin tespitini kolaylaştırabilir.

Kripto paralara yönelik bilgi eksikliğini gidermek amacıyla, toplumun farklı kesimlerine hitap eden eğitim ve farkındalık programlarının geliştirilmesi gereklidir. Üniversitelerde blockchain teknolojisi ve kripto para ekosistemine ilişkin derslerin müfredata dahil edilmesi, genç nesillerin bu alanda bilinçlenmesine katkı sağlayabilir. Ayrıca medya ve kamu kampanyaları aracılığıyla geniş kitlelere ulaşacak bilinçlendirme projeleri, bireylerin bu teknolojiyi güvenle ve etkin bir şekilde kullanmalarına destek olabilir.

Kripto paraların yaygınlaşmasıyla birlikte, finansal okuryazarlık seviyesinin artırılması da kritik bir öneme sahiptir. Bireylerin yatırım yapmadan önce riskleri anlamaları ve bilinçli kararlar alabilmeleri, bireysel ve toplumsal faydalar sağlayacaktır. Bankalar ve finansal kuruluşların, müşterilerine kripto paralar hakkında rehberlik hizmetleri sunması bu alandaki bilinç düzeyini artırabilir. Ayrıca, devlet destekli eğitim programları ile risk yönetimi ve güvenlik konularında farkındalık sağlanabilir.

Türkiye'nin dijital Türk lirası projesi, kripto paraların ulusal ekonomiye entegrasyonu açısından önemli bir fırsat sunmaktadır. Bu proje, Türkiye'nin blockchain teknolojisinden yararlanarak dijital finansal altyapısını güçlendirmesine olanak tanıyabilir. Ayrıca, blockchain tabanlı ödeme sistemlerinin geliştirilmesi, uluslararası ticarete rekabet gücünü artıracak yenilikçi çözümler sunabilir.

Kripto para piyasalarının küresel bir yapıya sahip olması, Türkiye'nin uluslararası iş birliklerini güçlendirmesini zorunlu kılmaktadır. Uluslararası düzenleyici standartlara uyum sağlanması, Türkiye'nin küresel piyasalardaki güvenilirliğini artıracaktır. Diğer ülkelerle ortak projeler geliştirilmesi, Türkiye'nin blockchain teknolojisi ve kripto para ekosisteminde bilgi birikimini artırmasına katkı sağlayabilir.

Kripto para piyasalarında artan dolandırıcılık vakalarına karşı, devlet ve özel sektör tarafından ortak güvenlik mekanizmalarının oluşturulması gerekmektedir. Kullanıcıların dolandırıcılık riskine karşı bilinçlendirilmesi ve platformların güvenliğinin artırılması, bu alandaki sorunların çözümüne katkı sağlayacaktır. Ayrıca, güvenilir platformların teşvik edilmesi ve sertifikalandırılması dolandırıcılık faaliyetlerini sınırlayabilir.

Türkiye, kripto para projelerini ve blockchain girişimlerini destekleyerek bu alanda küresel bir merkez haline gelebilir. Hükümetin, yerli girişimlere vergi teşvikleri sağlaması ve blockchain projelerine yönelik yatırımları artırması, sektörel gelişimi hızlandırabilir. Bu tür stratejik yaklaşımlar, Türkiye'nin teknolojik ilerlemesini desteklerken, ekonomik kalkınma hedeflerine ulaşmasına da katkı sağlayacaktır.

Kripto paralar, Türkiye'nin ekonomik ve teknolojik kalkınma hedefleri doğrultusunda önemli fırsatlar sunmaktadır. Ancak bu fırsatların etkin bir şekilde değerlendirilebilmesi için düzenleyici çerçevelerin oluşturulması, farkındalık çalışmalarının artırılması ve uluslararası iş birliklerinin geliştirilmesi gereklidir. Türkiye'nin genç nüfusu ve dijital teknolojilere olan ilgisi, bu alandaki potansiyelini artıran unsurlar arasında yer almaktadır. Bu potansiyelin tam anlamıyla hayata geçirilebilmesi için stratejik ve dinamik politikaların uygulanması, risklerin etkin bir şekilde yönetilmesi önem arz etmektedir.

Bu çalışma hem literatüre hem de politika yapımcıların karar alma süreçlerine katkı sağlamayı hedeflemektedir. Türkiye'nin düzenleme ve inovasyon stratejileri, kripto paraların ulusal ve küresel ekonomideki rolünü belirlemede kritik bir etkiye sahip olacaktır.

YAZAR BEYANI

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı: Bu çalışma bilimsel araştırma ve yayın etiği kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır.

Etik Kurul Onayı: Bu araştırma etik kurul izni gerektiren analizleri kapsamadığından etik kurul onayı gerektirmemektedir.

Yazar Katkıları: Yazar çalışmanın tümünü tek başına gerçekleştirmiştir.

Çıkar Çatışması: Yazar açısından ya da üçüncü taraflar açısından çalışmadan kaynaklı çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Akdış, M. (2001). *Para teorisi ve politikası*. No.1172, 1. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları.
- Alptekin, H. (2018). *Etnik terör ve terörle mücadele stratejileri: IRA, ETA, Tamil Kaplanları ve PKK* (Cilt 5). İstanbul: SETA Vakfı İktisadi İşletmesi.
- Aydın, S. ve Yılmaz, Y. (2014). *Yolsuzluk ve mali suçlar* (4. Baskı). Ankara: Adalet Yayınevi.
- Aykin, H. ve Sözen, H. (2009). *Terörün finansmanı*. Ankara: MASAK Yayın No: 12.
- Back, A. (2002). Hashcash-a denial of service counter-measure.
- Başak, R. (2003). *50 soruda kara para ve kara paranın aklanmasının önlenmesi*. İstanbul: İstanbul Yeminli Mali Müşavirler Odası Başkanlığı Yayınları.
- Birleşmiş Milletler Genel Kurul (2001). *BM Terörün Finansmanının Önlenmesine Dair Uluslararası Sözleşmesi*, New York.
- Chaum, D. (1983). Blind signatures for untraceable payments. In *Advances in cryptology*. Boston: Springer.
- Chida, E., Mambo, M. ve Shizuya, H. (2001). Digital money—a survey. *Interdisciplinary Information Sciences*, 7(2), 135-165.
- Coşkun, K. ve Yıldırım, S. (2023). Paranın tarihsel serüven içerisindeki formları. *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*, (25), 85-103.
- Çarkacıoğlu, A. (2016). Kripto para Bitcoin. SPK Araştırma Dairesi Araştırma Raporu.
- Doğan, H. (2018). İslam hukuku açısından kripto paralar ve blockchain şifreleme teknolojisi. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 26(2), 225-253.
- Doğan, B. ve Yıldız, A. (2021). Kara para aklama ile mücadelede uluslararası kuruluşların rolü. *The Journal of International Scientific Researches*, 6(3), 397-412.
- Ergül, E. (1999). *Kara paranın aklanmasının hukuki ve cezai boyutları*. Ankara: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Yayınları.
- FATF, (2014). *Guidance for a risk-based approach the banking sector*. <https://www.fatf-gafi.org/content/dam/fatf-gafi/guidance/Risk-Based-Approach-Banking-Sector.pdf.coredownload.pdf>
- Fidan, M., Dilek, S. ve Esev, A. (2019). Düünden bugüne paranın tarihi ve Türkiye’de kâğıt para kullanımı. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (18), 141-162.
- Florea, I. O. and Nitu, M. (2020). Money laundering through cryptocurrencies. *The Romanian Economic Journal*, 23(76), 66-71.
- Force, F. A. T. (2014). *Virtual currencies: Key definitions and potential AML/CFT risks*. FATF Report.
- Güdelci, E. (2020). UFRS kapsamında kripto para işlemlerinin muhasebeleştirilmesi: Kripto paralar gerçekten para mı?. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 22(2), 237-257.
- Güner, M. F. (2019). *Geçmişten günümüze finansal piyasalar*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Gürel, S. (2015). Terör ve terör örgütlerinin finans kaynakları. *Uluslararası Yönetim ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(4), 16.
- Arıkan, Han, A., N. İ. ve Konat, G. (2021). Türkiye’de ve dünyada sorunlu kripto para ticareti üzerine bir değerlendirme. *Uluslararası Ticaret ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 83-89.
- Hernandez, J. (2013). Terrorism, drug trafficking, and the globalization of supply. *Perspectives on Terrorism*, 7(4), 41-61.
- Kaptangil, K. (2003). *Kayıtdışı ekonomi ve Türkiye*. (Yüksek lisans tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı, Bolu). <http://tez2.yok.gov.tr/> adresinden edinilmiştir.
- Kesebir, M. ve Güneçler, B. (2019). Kripto para birimlerinin parlak geleceği. *İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17, 605-625.
- Kızılkaya, E. (2016). *Para teorisi ve para politikası*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.
- Kuzu, S. ve Çelik, İ. E. (2020). Bitcoin alternatif yatırım aracı ya da hedge enstrümanı olarak düşünülebilir mi?. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2), 603-613.
- Nakamoto, S. (2008). *Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System*. Upbit Investor Protection Center.
- Öcal, O. ve Atasever, B. (2021). Düzensiz göçün karanlık yüzü: Göçmen kaçakçılığı. *Kapadokya Akademik Bakış*, 5(1), 41-65.
- Özkan, K. M. (2018). *Bitcoin ve blockchain nedir? Ne değildir?*. <https://base.kamilmehmetozkan.com/2018/04/20/bitcoin-ve-blockchain-nedir-ne-degidir/>.
- Parasız, İ. (2009). *Para, banka ve finansal piyasalar*. Ankara: Ezgi Kitabevi Yayınları.
- Purusotham, S., Akcora, C. G., Gel, Y. R., Krawiec-Thayer, M. K. and Kantarcioglu, M. (2020). How to not get caught when you launder money on blockchain?. arXiv preprint arXiv:2010.15082, 2020.
- Schmid, A. P. (2023). Terör örgütlerinin finansman ihtiyacı. *Akademik Hassasiyetler Dergisi*, 10(2), 4.
- Seyidoğlu, H. (1999). *Uluslararası iktisat: Teori, politika ve uygulama* (13. Baskı). İstanbul: Güzem Yayınları.
- Şenbayram, E. A. (2019). Paranın geldiği uç nokta: bitcoin. *Econharran*, 3(4), 72-92.
- Turan, D. ve Demircan, C. (2021). Kripto paralar ile terör ve diğer illegal aktivitelerin finansmanı. *Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 161-176.
- Uras, G. (2017). *Sanayileşeceklik büyüyeceklik n’oldu bize?*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Usta, A. (2018). *Paranın serüveni: Kripto paraların öncesi ve sonrası*. Bankalararası Kart Merkezi Genel Müdürlüğü (BKM). Erişim adresi: <https://www.bkm.com.tr/wpcontent/uploads/2018/06/PARANIN-SERÜVENİ-2.-BASKI.pdf> (Erişim Tarihi: 12.03.2019).
- Ünsal, E. M. (2018). *Makro iktisat*. Ankara: Murat Yayınları.
- Üstün, O. (2008). Karapara aklama ve terörün finansmanı ile mücadelede uluslararası girişimler ve araçlara toplu bakış. *Bankacılar Dergisi*, 65, 19-36. <https://crypto.com/price/tr> (E.T 08.02.2025)

Sağlık Tedarik Zinciri Yönetimi Literatürünün Bibliyometrik Analiz Yöntemiyle İncelenmesi

A Review of Healthcare Supply Chain Management Literature with Bibliometric Analysis Method

Zeynep Helin Zengin¹ ve Mehmet Tanyaş²

¹Maltepe Üniversitesi, İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü, zeynephelinz@gmail.com, Orcid ID: 0000-0002-5792-0137

²Prof. Dr., Maltepe Üniversitesi, İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü, mehmettanyas@maltepe.edu, Orcid ID: 0000-0001-8934-3787

MAKALE BİLGİSİ

Anahtar Kelimeler

Sağlık sektörü,
Sağlık kuruluşları,
Tedarik zinciri yönetimi,
Bibliyometrik analiz

Makale Geçmişi:

Geliş Tarihi: 09 Ocak 2025
Kabul Tarihi: 12 Mart 2025

ARTICLE INFO

Keywords

Healthcare sector,
Healthcare organizations,
Supply chain management,
Bibliometric analysis

Article History:

Received: 09 January 2025
Accepted: 12 March 2025

ÖZET

Lojistik ve tedarik zinciri kavramları global çapta büyüyen rekabet ortamı içerisinde giderek daha fazla önem kazanmaya devam etmektedir. Genel olarak insan hayatının içinde olan lojistik kavramı ayrıca birçok sektörde de oldukça önemlidir. Gıda, tekstil, endüstri, teknoloji gibi farklı sektörlerde ön plana çıkmaktadır. Bu sektörler dışında sağlık sektörü de oldukça önemlidir. Sağlık sektöründeki tedarik zinciri ve lojistik yönetiminin etkin olması insan hayatı içinde büyük önem arz etmektedir. Tıbbi cihaz, ilaç, organ ve geçtiğimiz yıllarda tüm dünyayı etkileyen Covid-19 salgını ile aşıların tedarik süreci ve ulaştırılması, sürecin hızlı tamamlanması oldukça önemlidir. Bu bilgiler ışığında yapılan çalışmanın amacı Web of Science veri tabanında var olan sağlık sektörü, sağlık kuruluşları ve tedarik zinciri yönetimi alanlarında yapılan çalışmalarını ortaya koymaktır. Bu amaçla bibliyometrik analiz yöntemi tercih edilerek, 2013-2023 yılları arasındaki 141 kaynak analiz edilmiştir. Böylelikle sağlık tedarik zinciri yönetimi hakkında akademik yazında hangi konularda yoğunlaşma olduğu belirlenmiştir. Araştırma sonucunda sağlık tedarik zinciri yönetimi konusunda çalışmalar son on yılda özellikle 2023 yılında artan bir araştırma ilgisi kazanma eğilimi göstermektedir.

ABSTRACT

Logistics and supply chain concepts continue to gain increasing importance within the global competitive environment. The concept of logistics, generally a part of human life, is also very important in many sectors. It stands out in various sectors such as food, textiles, industry, and technology. Besides these sectors, the health sector is also of great importance. Effective supply chain and logistics management in the health sector is of great significance in human life. The supply and transportation of medical devices, medicines, organs, and vaccines, especially during the Covid-19 pandemic that affected the whole world in recent years, and the rapid completion of this process are of utmost importance. Considering this information, the purpose of this study is to reveal the research conducted in the fields of health sector, health organizations, and supply chain management in the Web of Science database. For this purpose, the bibliometric analysis method was preferred, and 141 sources were analyzed between 2013-2023. Thus, it has been determined on which topics there is a concentration in the academic literature regarding health supply chain management. The results of the research indicate that studies on health supply chain management have shown a tendency to gain increasing research interest, especially in the year 2023, over the last decade.

Küreselleşme ile tüketicilerin satın alma alışkanlıklarında değişimler meydana gelmiş ve bu değişimler ile ürün çeşitliliği hızlı bir şekilde artmaya başlamıştır. Küreselleşmenin kültür üzerindeki etkilerine bakıldığında artan tüketici istekleri ve beklentileri farklı coğrafyalara yayılma başlamış bunun sonucunda firmalar farklı ürünleri düşük fiyatlar ile pazara sunabilmenin yollarını aramaya başlamışlardır. Bir ürünün üretildiği ilk noktadan toptancılara ve nihai tüketicilere ulaşımı aşamasındaki ürün, para ve bilgi akışına tedarik zinciri denilmektedir (Acar ve Çakmak, 2018, s. 20).

Tedarik zinciri, üretimde kullanılacak olan hammadde, üretim araçları ve yardımcı maddelerin bir araya getirilerek üretim noktalarına en uygun koşullar altında ve en uygun maliyet ile temin edilmesi, üretim içindeki süreçlerde etkinliğin sağlanması için üretim faaliyetlerinin desteklenmesi, son tüketiciye ürünün en iyi şartlarda ve maliyetle ürünün ulaştırılmasını süreçlerini kapsar. Bundan dolayı tedarik zinciri üretim süreçlerinin dışında tutularak ana amacı üretimi destekleyip en iyi şartlar altında üretimi sürdürmesi için yapılan çalışmalar olarak tanımlanmaktadır (Görçün, 2019, s. 1). Ayrıca üreticiler, tedarikçiler, lojistik sağlayıcıları, dağıtıcılar, perakendeciler ve müşteriler gibi çeşitli tarafları içermektedir (Alp, 2019, s. 17).

Dünyanın en yaygın sivil toplum kuruluşlarından biri olarak kabul edilen Tedarik Zinciri Yönetimi Profesyonelleri Konseyi (CSCMP)'nin Tedarik Zinciri Yönetimi konusunda yaptığı ve geniş çapta kabul edilen tanım; "Planlama, tedarik, kaynak ve dönüşüme dair bütün faaliyetlerle birlikte lojistik faaliyetleri de kapsayan, bu sırada tedarikçiler, araçlar ve müşterilerin yer almış olduğu zincir üzerine koordinasyonu sağlayan yönetim anlayışıdır." olarak açıklamıştır (Birsen, 2018, s. 24). Tedarik Zinciri Yönetimi Profesyonelleri Konseyi (CSCMP)'nin diğer bir tanımına göre tedarik zinciri yönetimi; "Tedarik zinciri ve bu zincir içerisinde yer alan bütün firmaların uzun vadede performanslarını artırmak amacıyla zincire dâhil olan firmaların planlarının ve fonksiyonlarının zincir içerisinde yer alan bütün firmaları kapsayacak şekilde sistematik bir şekilde koordinasyon sağlamasıdır." şeklinde tanımlamıştır (Boğ, 2005, s. 37).

Tedarik zincirinin en temel amacı; zincirin performansına mümkün olan en düşük maliyetle mümkün olan en fazla değeri ürüne kazandırmaktır. Başka bir ifade ile bu zincirin verimliliğini en üst noktaya ulaştırmak ve bütün taraflara mümkün olan en fazla faydayı sağlamak amacıyla işletme içinde ve zincir üzerinde yer alan bütün işletmeler ile bağlantı kurmayı amaçlamaktadır (Tanyaş, 2006, s. 34). Bu kapsamda zincirin amaçlarını; üründe meydana gelen hataları mümkün olduğunca azaltma, stokla alakalı maliyetleri azaltma, faaliyetlerle alakalı maliyetleri azaltma ve müşteri memnuniyetini artırmak olarak sıralanmaktadır. Bunları gerçekleştirmek için işletmelerin tedarikçileri ve müşterileri arasındaki zincirde bütünleşme meydana getirip bilginin paylaşılmasının artmasını sağlamaktadır. Bu paylaşımların tedarikçiler ve müşteriler ile yapılması zincirde hem rekabet hem de etkinlik meydana getirir (Acar ve Çakmak, 2018, s. 25). Tedarik zincirinin başarılı olması için bir diğer amaç hammaddelerin nihai ürüne dönüşüm sürecini en verimli, ekonomik ve sürdürülebilir şekilde yönetmektir. Bu süreç tedarik, üretim, depolama, dağıtım ve müşteri hizmetlerini kapsamaktadır (Akben ve Güngör, 2018, s. 173).

Sağlık sektörü dünya üzerindeki en büyük 10 sektör içerisinde bulunmaktadır. Diğer sektörlerle göre birçok yönden farklılık gösteren sağlık sektörünün tedarik zincirinin de kendine özgü özellikleri bulunmaktadır. Sağlık sektöründe verilen tıbbi hizmetlerin yanı sıra satın almadan stok yönetimine, insan kaynaklarından muhasebeye, yemekten güvenliğe kadar birçok alanda uzmanlık gerektirmektedir (Özgüner ve Yıldız, 2021, s. 380). Bundan dolayı sağlık hizmeti veren işletmeler çok karmaşık bir yapıya sahiptirler. Bu karmaşık yapının yönetilmesi içinde tedarik zinciri yönetiminin gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Sağlık tedarik zinciri kapsamına; tıbbi cihaz, tıbbi malzeme, ilaç vb. ürünler girmektedirler. Bu ürünlerin tedarik zinciri içerisindeki hareketi diğer sektörlerle göre daha farklı özellikler taşımaktadır (Atasever, 2018, s. 52-53). Bunlar;

- Taşınan malzemelerin çoğu stoklanamaz ve miat problemi olan ürünlerdir. Bundan dolayı bu ürünlerin hemen tüketilmesi gerekir. Sağlık tedarik zinciri içine giren ürünlerin çoğunluğu bu kapsam içerisine girmektedir.
- Sağlık tedarik zincirine giren ürünlerin kalitesi insan ve toplum kalitesini etkiler. Bundan dolayı ürünler ile verilen hizmet kaliteli olmalıdır.
- Sağlık tedarik zincirine konu olan ürünlerin büyük bir çoğunluğunun temin edilebilmesi için özel koşullar gerekmektedir.
- Sağlık tedarik zincirine konu olan ürünler büyük bir bölümünün özel alanlarda depolanması gerekmektedir. Aşılar, bazı özel ilaçlar ve kimyasal maddeler bu kapsama girmektedir.
- Sağlık tedarik zinciri içerisinde yer alan ürünlerin bir kısmını ithal ürünler oluşturmaktadır. Bu ürünler kurdaki döviz dalgalanmalarından etkilenmektedir.
- Sağlık tedarik zincirinde yer alan ürünlerin muayenesi ve kontrolleri için uzmanlara ihtiyaç duyulmaktadır.
- Sağlık tedarik zinciri içerisinde yer alan ürünlerin bazıları temin edilemez ise insan sağlığını tehlikeye sokabilmektedir. Bundan dolayı bu ürünlerin temini büyük önem taşımaktadır.
- Sağlık tedarik zincirine konu olan ürünlerin büyük çoğunluğu kamu alanında sağlık hizmeti sunan kuruluşlara gönderilmektedir. Bundan dolayı bu ürünler taşınırken, temin edilirken ve tüketimi yapılırken Kamu İhale Kanunu, Bütçe Kanunu ve Kamu Mali Kontrol ve Yönetimi Kanunu gibi mevzuatlara göre yapılmaktadır.

Arkansas Üniversitesi tarafından 2008 yılında “The Center for Innovation in Healthcare Logistics” adlı konferansta, sağlık kurumları tedarik zinciri yönetimi uygulayanlar ile sağlık sektörü içerisinde tedarik zincirinin yapısını tespit etmek için bir anket çalışması yapılmıştır. Çalışmada 1381 tane anket sağlık sektöründe çalışan tedarik zinciri çalışanları tarafından doldurulmuştur. Bu çalışma sonucunda sağlık sektöründe tedarik zinciri yönetiminin bazı özellikleri ortaya çıkmıştır (Şentürk vd., 2020, s. 14). Bu özellikler;

- Sağlık sektörü pahalıdır. Bir sağlık kurumu bir yıl içerisinde bütçesinin yaklaşık üçte birini tedarik zinciri yönetimine harcamaktadır. Tedarik zinciri üyelerinden olan toptancılar, distribütörler ve üreticiler tedarik zinciri faaliyetlerinden olan sipariş yönetimi ve envanter faaliyeti ise bu orandan daha fazla harcadığı bilinmektedir.
- Sağlık tedarik zinciri yönetimi henüz gelişmemiştir. Yapılan çalışmalar neticesinde sağlık sektörü tedarik zinciri yönetimi gelişimin daha başındadır. Yapılan çalışmalarda iki kişiden birinin sağlık sektörünün gelişmemiş olduğunu belirtmiştir. Bundan dolayı sağlık kurumları yöneticileri tedarik zinciri yönetiminin gelişmesine yönelik çalışmalar yapmalıdır.
- Stratejik bir yapıya sahiptir. Sağlık sektöründe tedarik zinciri yönetimi stratejik yöntemler kullanılarak yapılmaktadır.
- Kısıtlı bilgi ile operasyonlar ilerletilmektedir. Sağlık sektörü tedarik zinciri yönetiminde kesin bir bilgi yoktur. Ulaşabilecek olan bilgi miktarı kısıtlıdır. Bu da etkin bir tedarik zinciri yönetimi için engel teşkil etmektedir.
- Yetenekli çalışanları bulunmaktadır. Sağlık sektörü tedarik zinciri bölümünde çalışan personellerin yeterli kapasitede ve yetenekte oldukları belirtilmiştir. Bu sektör içerisinde çalışanların birçoğunun 20 seneden daha fazla tecrübeye sahip oldukları bilinmektedir.
- Tedarik zincirinde iş birliği vardır. Yapılan çalışma ile zincir içerisinde yer alan bütün üyeler arasında bir iş birliği mevcuttur.

Sonuç olarak Sağlık Tedarik Zinciri kapsamına giren ilaç, hizmet, tıbbi cihaz ve tıbbi malzeme alımlarında alınan ürün ve hizmetler diğer alımlara göre birçok farklılık göstermektedir. Bundan dolayı bu ürünlerin tedarik edilmesinde, taşınmasında, depolanmasında, hastalara yani tüketicilere sunulmasında bu özel hususlara dikkat edilmesi gerekmektedir (Atasever, 2018, s. 53).

Bu çalışmada sağlık tedarik zinciri yönetimi konusundaki 2013-2023 yılları arasında yapılan çalışmalar bibliyometrik analiz yöntemiyle incelenerek, yıllar itibarıyla yayınlanan makale sayısı, sağlık tedarik zinciri yönetiminin hangi konular ile ele alındığı, alanın önemli makaleleri, alandaki araştırma eğilimleri ve gelecekteki potansiyel araştırma alanları ortaya konmuştur. Çalışma ilgili alanın net görünümünü ortaya koyarak, literatürdeki boşluğu dolduracak ve gelecekteki çalışmalara yol gösterici nitelikte olacaktır.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Lojistik ve Tedarik Zinciri Yönetimi

Lojistik, ürünlerin ihtiyaç duyulan yerlere ulaştırılması olarak tanımlanabilir. Öte yandan bu kavram taşımacılık kavramı ile aynı anlama gelmemektedir. Taşımacılık önemli bir kavramdır fakat lojistik daha geniş kapsamlı bir kavramdır (Korucuk, 2018:188). Dünya da ünlü lojistik insanları olarak bilinen Donald Bowersox ve David Closs’a göre lojistik; stok yönetimi, depo yönetimi, bilgi akıcı ve ağ tasarımı taşımacılığı kontrol edilmesini sağlayan ve koordinasyonunu sağlayan bir kavramdır (Tanyaş ve Düzgün, 2019, s. 8).

Lojistik faaliyetlerin amacı; taşınacak ürünlerin, bilgilerin ve hammaddelerin başlangıç noktasından ürünün tüketileceği son noktaya kadar lojistiğin tüm süreçlerinde tüketicinin bütün gereksinimlerini karşılayacak şekilde planlanması, uygulanması, kontrol edilmesi ve depolanması işlemlerini kapsamaktadır (Sayın ve Altuğ, 2016, s. 88). Bu faaliyetlere ek olarak ürünler değer katan üç işlem daha bulunmaktadır (Şağban, 2011, s. 8). Bunlar;

- Zaman: Mallara gereksinim duyuluncaya kadar bu ürünlerin depolanması ve lojistik içerisinde yer alan bütün süreçlerin verimli olması istenilmektedir.
- Konum: Malların tüketiciler açısından diğerlerine göre daha düşük değere sahip olan yerlerden, daha yüksek değere sahip olacağı noktalara taşınmasını kapsamaktadır. Böylece ürünün konum değeri artacaktır.
- Yapı: Malların istenilen özelliklere ve miktara göre düzenlenmesi ve bunlara sipariş değerinin eklenmesidir (Tutar vd., 2009, s. 193).

Lojistik faaliyetler insanları doğrudan ya da dolaylı yoldan yaşamının hemen hemen her anında etkilemektedirler. Sabahları ve akşamları toplu taşıma araçları ile işe gidenler için toplu taşıma araçlarının saatinde gelmemesi o kişinin işe geç kalmasına sebep olacaktır. Ortaya çıkan herhangi bir sebepten uçağın geç havalanması ya da kalkması uçakla bir yere gidecek olan kişinin gideceği yere geç kalmasına sebep olacaktır (Korucuk, 2018, s. 190). Depremlerde, sellerde ve yaygın hastalık dönemlerinde bu felaketlerin yaşandığı bölgeye gıda, giyim ve ilaç gibi ihtiyaçların hızlı bir şekilde ulaşmaması insanların hayatlarında olumsuz bir etki yaratacaktır. Bu dönemlerde yaşadığımız her anda lojistik bizim için çok büyük önem arz eden bir sektör haline gelmiştir ve her geçen gün önemi daha da artmaya devam etmektedir (Akyurt, 2017, s. 7).

Tüm sektör ve ticaret alanlarında lojistik olmadan faaliyetleri yürütmek imkânsızdır. Tüketiciler ürünü satın aldığı andan itibaren beklenen zamanda teslim alması endüstriyel toplumlarda kritik önem taşımaktadır. Lojistiğin önemi günümüzde gerekli olduğu anlarda ve zor ve olağanüstü koşullarda daha iyi anlaşılmıştır (Yardımcıoğlu vd., 2012, s. 249).

Bir tedarik zinciri kurmak bu yönetimin ilk aşamasıdır. Sistemi yönetebilmek ise sürekli ve sonu olmayan bir süreçtir. Bir tedarik zincirinin yönetilmesi işi bazı durumlarda dış kaynak kullanımdan yararlanılarak dış kurumlara bırakılabilir (Tanyaş ve Düzgün, 2019, s. 53).

İyi yönetilen bir tedarik zinciri aynı zamanda zincir içindeki üyeler arasında olan rekabeti azaltırken iş birliğinin de artmasına neden olmaktadır. Bir tedarik zinciri yönetiminin başarısı, bu zincir içerisinde yer alan üyelerinin faaliyetlerinin, performanslarının ve kapasitelerinin uyum göstermesi ile sağlanır (Yazgan ve Yıldız, 2017, s. 1626). Bir firmanın ne kadar büyük olduğuna bakmaksızın firmanın tedarik zinciri içerisinde göstermiş ya da gösterecek olduğu uyum firmanın sistem içerisinde güçlü bir rolü olduğunu göstermektedir (Görçün, 2019, s. 3-5).

Tedarik zinciri yönetimi, çoğunlukla lojistik kavramı ile karıştırılmaktadır. Lojistik, ürünleri gitmesi gereken yere ulaştırmak amacıyla taşınması, depolanması, gümrüklenmesi gibi faaliyetleri gerçekleştirmeyi, yani zincirin bir parçası olarak tedarik etme aşamasını kapsamaktadır (Tanyaş, 2016, s. 35). Tedarik zinciri yönetimi ise bu süreci tüm firma faaliyetlerini ve zincir içerisinde yer alan bütün firmaları kapsayacak şekilde organize ederek üst kademelere taşımaktadır (Acar ve Çakmak, 2018, s. 24).

Tedarik zinciri yönetimi 1990 senesinden sonra önem kazanmaya başlamıştır. Bu konunun bu kadar önemli hale gelmesinin üç nedeni bulunmaktadır. Bu nedenlerden birincisi; işletmeler kendi tedarik kaynaklarını kullanmak yerine daha kaliteli ve daha düşük maliyetli tedarikçileri aramaya başlarlar. Bu değişime giden işletmeler asıl faaliyet alanlarına odaklanma imkânı bulacaklardır (Özgüner, 2017, s. 13-14). İkinci nedeni ise; gittikçe artmaya devam eden ulusal ve uluslararası rekabettir. Gittikçe artmaya başlayan işletme sayısı ile tüketicilerin gereksinimlerini karşılamak için birden fazla alternatif ortaya çıkmaya başlamış bunun sonucunda işletmelerin maliyeti en alt seviyede tutarak daha fazla müşteriye ulaşmayı hedeflemişlerdir. Üçüncü nedeni ise; zincir içerisinde bulunan tek bir bölümün ya da faaliyetinin performansını maksimum düzeyde tutarak zincir üzerinde bulunan bütün firmanın performansından maksimum düzey elde edilebilecektir (Alp, 2019, s. 13-14).

1.2. Sağlık Tedarik Zinciri Yönetimi ve Yaşanan Sorunlar ve Engeller

Sağlık sektörü insan hayatına bağlı olduğu için en kritik sektörler arasında bulunmaktadır. Sağlık kuruluşlarında sunulan hizmetlerin en kaliteli şekilde ve sürekli olarak devam etmesi gerekmektedir. İhtiyaç duyulan tüm malzemelerin istenilen zamanda, istenilen miktarda, istenilen şekilde ve istenilen yerde bulundurulması gereklidir. Tüm bunların sağlanabilmesi için etkin bir tedarik zinciri ve lojistik yönetimine ihtiyaç duyulmaktadır.

Sağlık kuruluşları için yeni olan bu kavramları yönetirken çok titiz ve uzman olmak gereklidir. Çünkü sağlık tedarik zinciri içerisinde taşınan malzemeler (organ, kan, ilaç, aşı, tıbbi cihaz) çoğunlukla herhangi bir lojistik sektörünün taşıdığı ürünlerle kıyaslanamayacak kadar önemlidir. Literatürde tedarik zinciri ve lojistik yönetiminde verilen hizmetlerin ve uygulamaların sağlık sektöründe farklılaştığı belirtilmiştir. Bu farklılaşma ile sağlık sektöründe tedarik zinciri ve lojistik faaliyetlerinin yürütülmesinde hassasiyet, denetim ve kuralların devreye girdiği ifade edilmiştir. Bu denli öneme sahip malzemelerin taşınması ve depolanması sırasında dünya standartları tarafından belirlenen kalite koşullarına uyulması gereklidir. Kalite koşullarının uygulanıp uygulanmadığı denetime tabi tutulmaktadır. Ülkemizde Sağlık Bakanlığı tarafından gerçekleştirilen bu denetimler sağlık tedarik zincirini diğer tedarik zinciri süreçlerinden farklı kılmaktadır.

Sağlık sektörü tedarik zinciri yönetimi ülkemizde meydana gelen afet (sel, deprem vb.) ve pandemi durumlarında ihtiyaçların eksiksiz bir şekilde tespit edilip, tedarik edilip ve ihtiyaç yerlerine eksiksiz ve en hızlı şekilde ulaştırılmasında büyük rol oynamaktadır. Bunun en yakın örneğine 2020 Şubat ayında Çin'de ortaya çıkan ve tüm dünyayı etkisi altına alan Koronavirüs döneminde şahitlik edildi. Herkesin eve kapandığı ve tüm sektörlerin, hizmetlerin durduğu dönemde tedarik zinciri yönetimi, lojistik sektörü ve sağlık sektörü faaliyetlerine ara vermeden, katlanarak devam etmişlerdir. Pandemi döneminin ilk başlarında böyle bir duruma hazırlıksız olduğu için bazı aksaklıklar yaşansa da lojistiğin ve etkin bir tedarik zincirinin önemi bu dönemde bir kez daha anlaşılmış, alınan önlemler çerçevesinde lojistik ve tedarik zinciri dönemin en önemli sektörlerinden biri konumuna gelmiştir. Koruyucu ekipmanlara (maske, dezenfektan, eldiven) ulaşmada ilk aşamada büyük sıkıntılar yaşansa da bu ekipmanlarda üretimin artması ve bir lojistik planı ve tedarik zinciri sürecinin etkin

yürütülmesi ile sıkıntılar giderilmiştir. Kullanılan solunum cihazları bu dönemde yetersiz kalınca Türkiye'nin önde gelen firmalarının ürettiği oldukları solunum cihazları sadece Türkiye'de değil dünya da kullanıma sunulmuştur. Üretilen bu cihazların dünyada ve Türkiye'de gidecekleri bölgelere ulaşmasında lojistik firmalarına büyük görev düşmüştür. Pandemi döneminde sağlık lojistiğinin ve tedarik zinciri yönetiminin başarılarından biri olarak bu örnek gösterilebilmektedir. Sağlık lojistiğinin pandemi süreci içerisindeki en büyük rolü Çin'de ve Almanya'da üretilen Covid aşlarının lojistiğini sağlamaktır. Bu görevi Türkiye'nin en büyük havayolu şirketi olan Türk Hava Yolları üstlenmiştir. Türk Hava Yolları çok büyük ve kusursuz sayılabilecek bir operasyon ile ilk olarak Çin'den gelen Sinovac aşlarının ülkemize getirilmesini sağlamıştır. Çok özel şartlar altında taşınması ve korunması gereken Alman aşısı BionTech/Pfizer aşısının, geliştirilen sistemler ile ülkemize başarılı bir şekilde getirilmesi sağlanmıştır.

Sağlık sektörü son dönemlerde hızla büyüyen hizmet sektörlerinden bir tanesidir. Bu nedenle sağlık kuruluşları yeni gereksinime ihtiyaç duyulması nedeniyle sağlık maliyetlerinde, müşteri memnuniyetsizliklerinde artışlarla karşı karşı kalmaya başlamış ve rekabet giderek çetinleşmeye başlamıştır. Bu durumda sağlık hizmetlerinin gelişmesi adına tedarik zinciri yönetimini benimsemek ve uygulamak durumunda kalmışlardır (Taşkın ve Akçadağ, 2020, s. 17). Üretim sektörü içerisinde faaliyet göstermekte olan bütün hizmet sektörleri maliyetleri azaltmak ve gelirlerini artırmak için sürekli bir çalışma halindedirler. Perakende ve üretim sektörü içerisinde yer alan işletmeler ürün kalitelerini artırmak adına tedarik zinciri yönetimlerinde yeni teknolojiler geliştirip kullanmışlardır. Ancak sağlık sektörü diğer sektörlerle göre farklılık gösteren yapısından dolayı bu gelişmelerin yaklaşık 10 yıl gerisinde kalmıştır (Demirdöğen ve Polater, 2016, s. 41-42).

Sağlık kurumlarında var olan hasta akışı, sağlık sektörünün hataya yer vermeyen yapısı, sektörde yer alan yasal zorunluluklar, artan maliyetler, hastaların sağlığı ve güvenliği ve değişmekte olan teknolojik faaliyetler yüzünden sağlık sektörü sürekli baskı altındadır. Bu baskı yüzünden sağlık kurumlarında tedarik zinciri yönetiminin uygulanması çok zor hale gelmiştir. Sağlık sektörünün gelişememe nedenlerinden bir tanesi maliyet düşürme çabalarının insan yaşamını riske atacak olması ve sağlık sektöründe böyle bir duruma izin verilmek istenilmemesidir. Sağlık sektörü yapısı itibarıyla dağınık ve verimsiz bir yapıya sahiptir. Sağlık tedarik zincirinde faaliyet gösterilen her aşama bağımsız olarak hareket etmektedir. Bu da tedarik zincirinin bir sistem olarak çalışmasına engel olmaktadır. Aynı zamanda sağlık tedarik zincirinin yapısı çok geniş ve karmaşıktır. Bunun sebebi ise zincir içerisinde yer alan tedarikçi sayısının ve ürün çeşitliliğinin fazla olmasıdır (Taşkın ve Akçadağ, 2020, s. 25-26). Bu engellerin dışında sağlık tedarik zincirinin gelişmesine engel olan başka konular daha bulunmaktadır (Polater, 2015, s. 125). Bunlar;

- Üst yönetimin sunmuş olduğu yetersiz destek.
- Sağlık kurumlarında çalışanların tedarik zinciri hakkında yeterince bilgi ve tecrübeye sahip olmamaları.
- Tedavi için kullanılan ürünleri tahmin etmede yaşanan zorluklar.
- Doktor tercihleri.
- Sürekli gelişmekte ve değişmekte olan teknoloji yüzünden ürünlerin yaşam sürelerinin kısa olması.

Yukarıda bahsedilen engeller ve sorunlar aşıldığı takdirde sağlık sektörü diğer sektörler gibi gelişebilecektir. Bunun için son yıllarda sağlık kuruluşlarında verilen hizmetlerin maliyetlerini azaltmak, israfı önlemek, sağlık alanında ortaya çıkan ya da çıkabilecek olan hataları önlemek, verilen hizmetin kalitesini yükseltmek için sağlık sektörü içerisinde tedarik zincirinin önemi anlaşılmış ve birtakım önlemler alınmaya başlanmıştır (Taşkın ve Akçadağ, 2020, s. 27).

2. YÖNTEM

Çalışmada makalelerin "Sağlık Tedarik Zinciri Yönetimi" alanında Web of Science veri tabanı üzerinden yapılan bir incelemesi, bibliyometrik analiz teknikleri kullanılarak gerçekleştirilmektedir. Bibliyometrik analiz, bir bilim dalının veya araştırma konusunun bilgi birikimi ve entelektüel yapısını saptama, konunun kavramsal çerçevesini detaylandırma ve ilgili bilimsel topluluğun sosyal ağ yapısını çizme amacı taşımaktadır (Aria ve Cuccurullo, 2017). Bu analiz yöntemi, araştırma alanının ana hatlarını makaleler, yazarlar, yayın organları ve anahtar kelimeler gibi kategorilere ayırarak çıkarılmasını amaçlamaktadır (Zupic ve Cater, 2015). Bibliyometrik çalışmalar, en etkin bilimsel yayınları belirleme, akademik alanın yeni gelişmelerini değerlendirme, kilit bilimsel figürleri tespit etme ve bilimsel üretimi analiz etme imkanları sunarak bilimin gelişimine önemli katkılar sağlamaktadır (Gutierrez-Salcedo vd., 2018).

Bibliyometrik yöntemler, literatür taramalarının subjektif yorumları üzerine kuantitatif bir kesinlik katmakta ve böylece teorik olarak formüle edilmiş kategoriler hakkında kanıt sağlama kapasitesine sahiptir (Zupic ve Cater, 2015). Bu yöntem, özellikle araştırma topluluğu içinde, belirli hedeflerle geniş bir kabul görme ve uygulama alanı bulmuştur (Cobo vd., 2011).

Büyük veri setlerinin derinlemesine incelenmesine imkân tanıyan bu analitik araçlar, genel bir araştırma vizyonu bağlamında bilim insanlarına kritik avantajlar sağlamaktadır (Öztürk, 2021).

Her ne kadar bibliyometrik analiz bilimin çeşitli dallarında uygulanabilir bir yöntem olarak öne çıksa da, bu analiz türü, bir bilimsel alanın detaylı bir şekilde ele alınmasına yönelik çalışmalara zemin hazırlayan bir başlangıç noktası olarak kabul edilebilmektedir. Bibliyometrik analiz, incelenen araştırma sahasına ilişkin detaylı bir çerçeve veya harita sunarak, bu ön hazırlık sonrasında daha ayrıntılı analizlerin ve incelemelerin daha rahat bir şekilde gerçekleştirilmesine olanak tanımaktadır (Öztürk ve Gürler, 2021). Bu yöntemler sayesinde, araştırmacılar henüz literatüre yoğunlaşmadan önce, öznel yorumlara başvurmadan araştırma alanlarının genel yapısını haritalandırabilmekte ve en önemli çalışmalar hakkında öngörde bulunabilmektedirler. Bu yeni durum da onları literatüre ilişkin kapsamlı bir ön bilgiyle donatarak, etkili bir başlangıç yapmalarını sağlamaktadır (Zupic ve Cater, 2015).

2.1. Literatür Tarama Stratejisi

Bu çalışmada, sağlık tedarik zinciri yönetimi alanında bibliyometrik analize dayalı bir literatür incelemesi gerçekleştirilmiştir. Araştırmada, literatür taraması amacıyla Web of Science veri tabanı esas alınmıştır. Araştırmanın metodolojisi, Zhang vd.'nin (2019) belirlediği "literatür incelemesine dahil etme ve hariç tutma kriterleri"ni referans alarak, Web of Science veri tabanında bir sorgulama yapısının oluşturulmasını içermektedir. Oluşturulan bu sorgulama yapısı, Tablo 1'de detaylandırılmıştır.

Tablo 1. Web of Science Veri Tabanı Sorgu Yapısı

Dahil Etme Kriterleri	Hariç Tutma Kriterleri
Sağlık Sektörü – Sağlık Kuruluşları ile ilgili çalışmalar	Sağlık Sektörü – Sağlık Kuruluşları haricinde farklı sektörle ilgili çalışmalar
İngilizce	İngilizce harici diğer dillerdeki çalışmalar
Makale, kitap bölümü, bildiri makalesi, toplantı özeti, editoryal materyal	Makale, kitap bölümü, bildiri makalesi, toplantı özeti, editoryal materyal dışındaki çalışmalar
2013 – 2023 yıllarına ait çalışmalar	2013 – 2023 tarih aralığı dışındaki çalışmalar

Kaynak: Zhang vd. (2019)

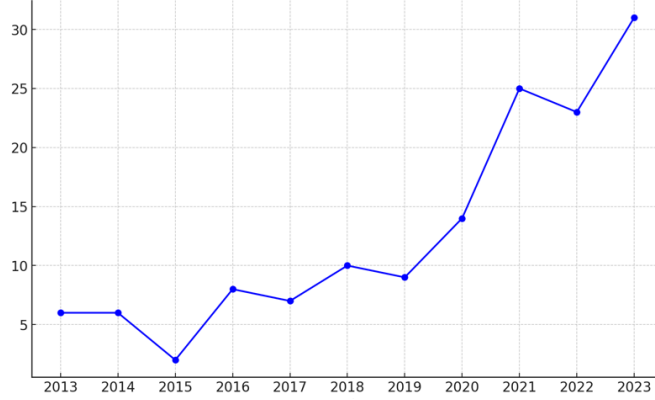
Bu çalışmada, "Health supply chain management," "Health supply," ve "Sağlık tedarik zinciri yönetimi" anahtar kelimeleri kullanılarak, 2013 ile 2023 yılları arasında gerçekleştirilen yerli ve yabancı araştırmalar detaylı bir şekilde incelenmiştir. WoS veri tabanında gerçekleştirilen aramada, "Health supply chain management," "Health supply," ve "Sağlık tedarik zinciri yönetimi" anahtar kelimeleri kullanılarak, toplam 141 adet yayın elde edilmiştir.

3. BİBLİYOMETRİK ANALİZ

Mart 2024 tarihinde yürütülen araştırmada, toplamda 141 adet çalışmaya ulaşılmıştır. Bu çalışmalar tamamıyla İngilizce olarak yayımlanmış olup, odak noktasını sağlık sektörü, sağlık kuruluşları ve tedarik zinciri yönetimi konuları oluşturmaktadır. Güncel yayınlara ulaşabilmek adına son 2013 – 2023 tarih aralığında on yıllık dönem incelenmiştir.

3.1. Yıllar İtibariyle Yayımlanan Yayın Sayısı

İncelenen zaman aralığında, 2023 yılı en fazla yayın yapılan yıl olup, toplam 31 yayın ile dikkat çekmektedir. Bunu 2021 yılı 25 yayın ile takip etmektedir. En az yayın yapılan yıllar ise 2015 ve 2017 yılları olup, sırasıyla 2 ve 7 yayın ile kaydedilmiştir. Yayın sayılarındaki bu dalgalanma, araştırma ve yayın faaliyetlerindeki zaman içindeki değişiklikleri yansıtmaktadır. Özellikle, 2023 yılına doğru bir artış trendi gözlemlenmektedir. Bu artış, ilgili alanda artan bir araştırma ilgisinin veya alana yönelik fonların artışının bir göstergesi olabilmektedir. Bunun yanı sıra; söz konusu bu trend, belirli teknolojik, sosyal veya ekonomik gelişmelerin araştırma gündemini nasıl şekillendirebileceğine ilişkin önemli ipuçları sunmaktadır. Yayın sayılarının yıllık değişimi ayrıca, araştırma topluluğunun ilgili konuya olan odaklanmasının zaman içinde nasıl değişebileceğini göstermektedir. Örneğin; belirli bir olay veya gelişme, araştırma faaliyetlerinde bir artışa sebep olmuş olabilmektedir. Buna karşılık, bazı yıllarda gözlemlenen düşüşler, araştırmacıların ilgisinin başka konulara kaydığını veya finansman zorluklarını işaret ediyor olabilmektedir.

Şekil 1. 2013 – 2023 yılları arasında yayınlanan yayın sayıları

Şekil 1' e göre ilk iki yıl (2013 ve 2014) için yayın sayısı sabit kalmış ve her yıl 6 yayın yapılmıştır. 2015 yılında, yayın sayısı önemli ölçüde azalarak 2'ye düşmüş, bu veri de incelenen dönemdeki en düşük yayın sayısını temsil etmektedir. 2016'da yayın sayısı tekrar artış göstererek 8'e çıkmış, ardından 2017'de hafif bir düşüşle 7'ye inmiştir. 2018 yılında yayın sayısı tekrar artış göstererek 10'a ulaşmış ve bu artış eğilimi, 2019'da 9 yayınlı devam etmiştir. 2020 yılında, yayın sayısı 14 ile önemli bir artış göstermiş, ardından 2021'de 25, 2022'de 23 ve 2023'te ise dönemin en yüksek yayın sayısı olan 31 ile zirve yapmıştır. Bu veriler, incelenen dönemde genel bir artış trendinin olduğunu göstermekle birlikte, yıllar arası önemli dalgalanmaların da olduğunu da ortaya koymaktadır.

3.2. Yayınlanan Yayın Türleri ve Sayıları

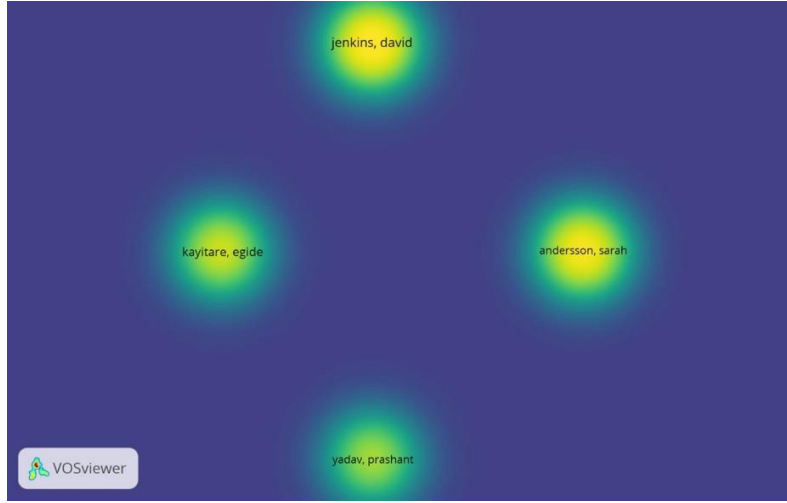
Elde edilen veriler bilimsel yayın platformunda farklı belge türlerine göre sınıflandırılan yayınların türleri ve sayısını içermektedir. Bu sınıflandırma, araştırma çıktılarının çeşitliliğini ve akademik yayınların farklı formatlarını yansıtmaktadır. Belirtilen belge türleri ve sayıları şöyledir: Makale (117), Erken Erişim (33), Derleme Makalesi (10), Bildiri Makalesi (7), Editöryal Materyal (6), Kitap Bölümleri (2) ve Toplantı Özeti (1). Buna göre; makaleler, toplam yayın sayısının büyük bir çoğunluğunu oluşturmakta olup, bu durum bilimsel araştırmanın temel yayın türünün makaleler olduğunu göstermektedir. Makaleler, orijinal araştırma bulgularını, metodolojilerini ve sonuçlarını sunan belgelerdir ve akademik disiplinler arasında bilgi alışverişinin ana aracıdır. Erken erişim bölümündeki yayınların varlığı, araştırmacıların çalışmalarını akademik toplulukla hızla paylaşma ihtiyacını vurgulamaktadır. Bu tür yayınlar, genellikle hakem değerlendirme sürecinin tamamlanmasını beklemeden, önemli bulguları erken aşamada yayımlamak için kullanılmaktadır. Derleme makaleleri, belirli bir konu üzerinde mevcut bilgilerin toplanıp değerlendirildiği yayınlardır ve genellikle bir alanda bilgi birikiminin özetlenmesi ve gelecekteki araştırma yönlerinin belirlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu yayınların sayısının nispeten düşük olması, orijinal araştırma makalelerine göre daha az tercih edildiklerini gösterebilmektedir. Bildiri makalesi, akademik konferanslar ve sempozyumlar gibi bilimsel toplantılarda sunulan çalışmalarını içermektedir. Bu tür yayınların varlığı, bilimsel topluluk içindeki etkileşim ve iş birliğinin önemini yansıtmaktadır. Editöryal materyal ve kitap bölümleri, sınırlı sayıda olmalarına rağmen, bilimsel yayın ekosisteminde önemli bir yer tutmaktadır. Bu materyaller, araştırma ve bilgi paylaşımı konularında derinlemesine analizler ve yorumlar sunmaktadır. Toplantı özeti ise belirli bir toplantıda sunulan araştırmaların kısa özetlerini içermektedir ve genellikle özel bir konu veya araştırma alanındaki güncel gelişmeler hakkında hızlı bilgi edinmek isteyenler için yararlıdır. Bu türün yayın sayısının düşük olması, belki de akademik yayınlar arasında daha detaylı çalışmaların tercih edildiğini göstermektedir.

3.3. En Üretken Yazarlar

141 yayın arasında en çok yayın veren beş araştırmacının isimlerini ve onların sahip olduğu yayın sayıları değerlendirildiğinde; söz konusu bu veriler, akademik üretkenlik ve araştırmacıların bilimsel alandaki katkılarının bir ölçütü olarak değerlendirilebilmektedir. Buna göre; David Jenkins 7 yayın ile listede en üst sırada yer alırken, Egide Kayitare 4 yayın ile onu takip etmektedir. Eric Lugada, Henry Komakech, Omary Swalehe ise her biri 3 yayın ile bu sıralamada yer almaktadırlar. David Jenkins'in yayın sayısının en yüksek olması, onun belirli bir araştırma alanında önemli bir figür olduğunu göstermektedir. Bu durum, Jenkins'in araştırmalarının, akademik çevrelerde geniş bir kabul gördüğünün ve etkili olduğunun bir göstergesi olabilmektedir.

Tablo 2. En Üretken Yazarlar

Yazar	Yayın Sayısı	Atf Sayısı
David Jenkins	7	23
Egide Kayitare	4	8
Sarah Andersson	3	53
Yasmin Chandani	3	53
Prashant Yadav	3	84

Şekil 2. En üretken yazarların ısı haritası

Şekil 2’de görüldüğü üzere araştırmacı isimlerinin bulunduğu alan rengi ortak yazarlık sayısına göre farklılık göstermektedir. Mavi rengin yoğun olduğu isimler az sayıda ortak yazarlığı ifade etmektedir. Sarı rengin baskın olduğu yazarların daha fazla sayıda ortak yazarlığı bulunmaktadır.

Yayın sayısının yüksek olması, aynı zamanda, araştırmacının üretkenliği ve bu alandaki süregelen katkılarını da işaret etmektedir. Sonuç olarak, veriler, belirtilen araştırmacıların akademik üretkenliklerini ve belirli bilimsel alanlardaki katkılarını yansıtmaktadır. Yayın sayıları, araştırmacıların etkilerinin ve akademik topluluk içindeki tanınırlıklarının bir ölçütü olarak kullanılabilir. Bu durum, akademik başarı ve etkinin, yalnızca yayın sayısı ile değil, aynı zamanda araştırmaların kalitesi ve etkisiyle de değerlendirilmesi gerektiğini hatırlatmaktadır.

3.4. Sağlık Tedarik Zinciri Yönetimi Alanının Önemli Dergileri

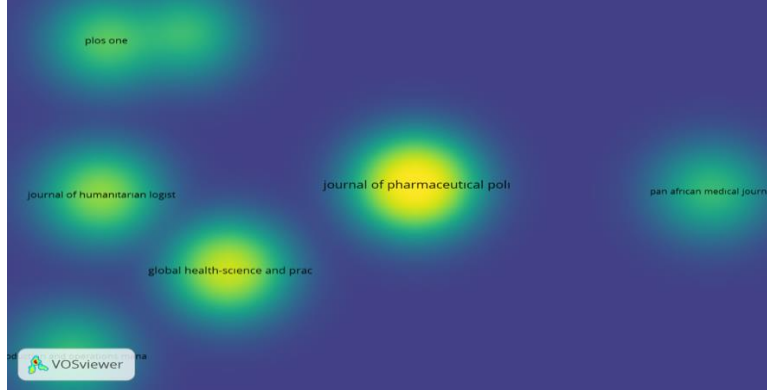
Söz konusu bu bölüm sağlık tedarik zinciri yönetimine odaklanarak üç veya daha fazla araştırma makalesi yayımlayan dergilerin kapsamlı bir dizinini içermektedir. Bu doğrultuda; Tablo 3, sağlık tedarik zinciri yönetimi ilgili öne çıkan dergileri, yayın sayıları, atıf sayıları ve toplam bağlantı faktörleri ile sunmaktadır. Bu dergiler, akademik araştırmanın çeşitli yönlerini temsil etmektedirler.

Tablo 3. Alanın Önemli Dergileri

Dergi Adı	Yayın Sayısı	Atf Sayısı	Toplam Bağlantı Faktörü
Journal of Pharmaceutical Policy and Practice	16	48	40
Global Health Science and Practice	9	62	26
Journal of Humanitarian Logistics and Supply Chain Management	6	10	31
Plos One	4	15	7
Bmc Health Services Research	3	16	10
Pan African Medical Journal	3	21	2
Production and Operations Management	3	72	20

Tablo 3’e göre; “Journal of Pharmaceutical Policy and Practice”, 16 yayın ile tabloda öne çıkan ve 48 atıf sayısı ile sağlık tedarik zinciri yönetimi alanının önemli bir aktörü olduğunu göstermektedir. Derginin 40’lık bir toplam bağlantı faktörüne sahip olması, yayınlarının kalitesini ve akademik topluluk içindeki etkisini vurgulamaktadır. Bu dergi ayrıca, farmasötik

politikaların ve uygulamalarının geliştirilmesine yönelik araştırmaları ile sağlık hizmetleri politikası yapımında kritik bir rol oynamaktadır. “Global Health Science and Practice”, 9 yayın ve 62 atıf sayısı ile sağlık tedarik zinciri yönetimi konularında yüksek bir etkiye sahiptir. 26’lık toplam bağlantı faktörü, derginin sağlık tedarik zinciri yönetimi alanında önemli bir kaynak olduğunu ve yayınlarının geniş bir etki alanına sahip olduğunu göstermektedir. Dergi, ayrıca pratik sağlık çözümleri ve küresel sağlık sistemlerinin iyileştirilmesine odaklanmaktadır. “Journal of Humanitarian Logistics and Supply Chain Management”, 6 yayın ve 10 atıf sayısı ile öne çıkmaktadır. Dergi bunun yanı sıra; insani yardım ve afet durumlarında lojistik ve tedarik zinciri yönetiminin önemini vurgulayan çalışmaları ile dikkat çekmektedir. 31’lik toplam bağlantı faktörü, sağlık tedarik zinciri yönetimi alanında derginin önemli bir etki merkezi olduğunu işaret etmektedir. “PLOS ONE”, 4 yayın ve 15 atıf sayısı ile, sağlık tedarik zinciri yönetimi araştırmaları için geniş bir platform sunmakta ve 7’lik bağlantı faktörü ile araştırma çeşitliliğini teşvik etmektedir.

Şekil 3. Alanın önemli dergilerinin ısı haritası

“BMC Health Services Research”, “Pan African Medical Journal” ve “Production and Operations Management” dergileri, sırasıyla 3 yayın ve farklı atıf sayıları ile sağlık tedarik zinciri yönetimi alanındaki spesifik sorunlara yönelik araştırmalar sunmaktadırlar. Bu dergilerin toplam bağlantı faktörleri, yayınlarının sağlık tedarik zinciri yönetimi konusundaki etkisini ve önemini göstermektedir. Söz konusu bu tablo, sağlık tedarik zinciri yönetimi alanında sağlık bilimleri ve ilgili disiplinlerdeki dergilerin akademik topluluk üzerindeki etkisini ve önemini ortaya koymaktadır. Yayın ve atıf sayıları, dergilerin araştırma kalitesini ve bilimsel diyalogdaki yerlerini belirlerken, toplam bağlantı faktörü, bu yayınların geniş çapta nasıl kabul gördüğünü ve etkileşimde bulunduğunu göstermektedir. Bu doğrultuda; söz konusu bu analiz, araştırma ve uygulama alanlarında süregelen trendleri ve ilgi alanlarını anlamada kritik bir öneme sahiptir.

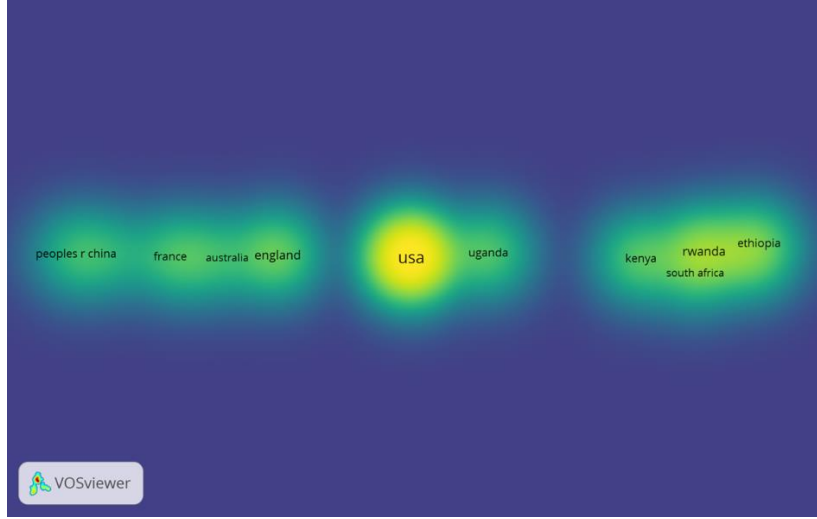
3.5. Sağlık Tedarik Zinciri Yönetimi Alanında Öne Çıkan Ülkeler

Söz konusu bu bölüm, sağlık tedarik zinciri yönetimi konusunda beş veya daha fazla yayına katkıda bulunan yazarların ait olduğu ülkelerin sıralamasını içermektedir.

Tablo 4. Sağlık Tedarik Zinciri Yönetimi Alanında Öne Çıkan Ülkeler

Ülke adı	Yayın Sayısı	Atıf Sayısı	Toplam Bağlantı Faktörü
USA	49	561	27
Rwanda	15	33	14
İngiltere	13	215	10
Kenya	11	104	13
Uganda	11	47	8
Etiyopya	9	62	3
Hindistan	9	73	0
Tanzanya	8	23	8
Çin	8	6	1
Fransa	7	13	4
Kanada	5	131	6
Güney Afrika	5	21	5
Avustralya	5	23	4
Almanya	5	21	3

Tablo 4, sağlık tedarik zinciri yönetimi alanında önde gelen ülkeleri, bu ülkelerden yapılan yayınların sayısını, aldıkları atıf sayısını ve toplam bağlantı faktörünü içermektedir. Analiz edilen veriler, bu alandaki akademik katkının coğrafi dağılımını ve etkisini ortaya koymaktadır. Buna göre; Amerika Birleşik Devletleri (ABD), 49 yayın ile bu alanda en çok yayın yapan ülke konumundadır ve aldığı 561 atıf ile de en yüksek atıf sayısına sahiptir. Bu durum, ABD'nin sağlık tedarik zinciri yönetimi konusundaki araştırmaların öncüsü olduğunu ve bu alandaki çalışmaların geniş bir etki yarattığını gösterebilmektedir. ABD'nin yüksek toplam bağlantı faktörü (27), bu çalışmaların diğer araştırmalarla ne kadar sık bağlantılı olduğunu bir göstergesidir. Rwanda, 15 yayın ve 33 atıf ile listeye ikinci sıradan girerken, özellikle 14'lük toplam bağlantı faktörü ile dikkat çekmektedir. Bu durum, Rwanda'nın sağlık tedarik zinciri yönetimi alanında önemli bir katkı sağladığını ve bu çalışmaların diğer araştırmalarla yüksek derecede bağlantılı olduğunu belirtmektedir. İngiltere, 13 yayın ve 215 atıf ile bu alanda önemli bir akademik katkı sağlayan bir diğer ülkedir. İngiltere'nin yüksek atıf sayısı, araştırmalarının kalitesini ve uluslararası alandaki önemini göstermektedir.

Şekil 4. Sağlık tedarik zinciri yönetimi alanında öne çıkan ülkelerin ısı haritası

Kenya ve Uganda gibi Afrika ülkeleri de 11'er yayınlı bu alandaki çalışmalarda önemli bir yer tutmaktadır. Kenya'nın 104, Uganda'nın ise 47 atıf alması, bu ülkelerde yapılan araştırmaların bölgesel ve uluslararası düzeyde dikkate değer bir etki yarattığını işaret etmektedir. Hindistan, Etiyopya, Tanzanya, Çin, Fransa, Kanada, Güney Afrika, Avustralya ve Almanya gibi ülkeler de sağlık tedarik zinciri yönetimi konusunda önemli katkılar sunmaktadır. Bu ülkelerin yayın ve atıf sayıları, sağlık tedarik zinciri yönetiminin küresel bir öneme sahip olduğunu ve farklı coğrafi bölgelerdeki araştırmacıların bu alana katkı sağladığını göstermektedir. Sonuç olarak, sağlık tedarik zinciri yönetimi alanındaki çalışmalar, dünya genelinde farklı ülkeler tarafından aktif olarak yürütülmekte ve bu çalışmalar, geniş bir atıf ve bağlantı ağı ile desteklenmektedir. Bu durum, söz konusu alanın, sağlık hizmetlerinin etkinliği ve erişilebilirliği üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu ve küresel sağlık sistemlerinin iyileştirilmesine katkıda bulunduğunu göstermektedir.

3.6. Bilimsel Alan Haritalaması

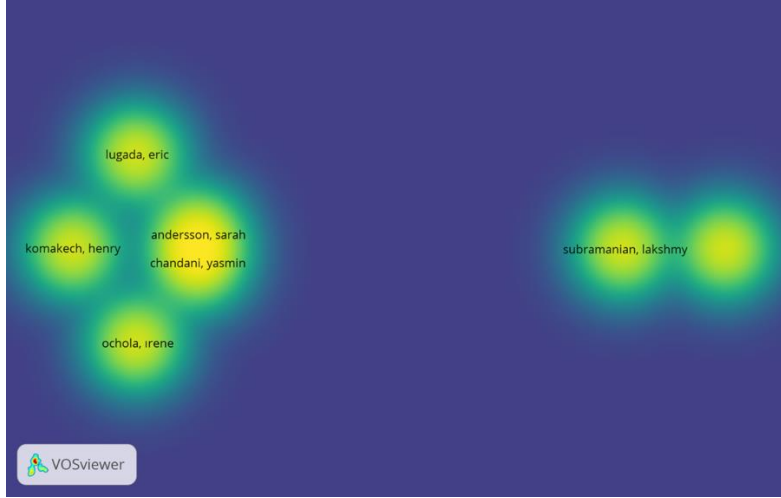
Bilimsel bilgi ekosisteminin dinamik yapısını anlamaya yönelik bir yaklaşım olan bilimsel alan haritalaması veya bibliyometrik haritalama, bilginin entelektüel ilişkilerini ve bağlantılarını keşfetmeyi hedeflemektedir (Small, 1997). Bu yaklaşım, özellikle belirli disiplinler, bilimsel dallar veya araştırma alanları arasındaki kavramsal, entelektüel ve sosyal yapıların nasıl organize edildiğini ortaya koyan bibliyometrik haritaların oluşturulması sürecini ifade etmektedir (Cobo vd., 2011). Bilimsel alanların haritalanması, sınıflandırma ve görselleştirme tekniklerinin bir araya getirilmesiyle gerçekleşen kritik bir süreç olarak kabul edilmektedir (Boyack ve Klavans, 2014).

Bilimsel araştırmacılar, alan haritalaması çalışmalarında Bibliometrix, BibExcel, Pajek, SciMAT ve VOSviewer gibi bir dizi yazılım aracından yararlanabilmektedirler (Aria ve Cuccurullo, 2017). WoS veritabanından alınan ".txt" formatındaki veri dosyası kullanılarak, VOSviewer 1.6.20 yazılımı ile bir bilimsel alan haritası oluşturulmuştur. VOSviewer (benzerliklerin görselleştirilmesi), bilimsel haritalama süreçleri için özel olarak tasarlanmış bir programdır (Van Eck ve Waltman, 2010). Bu

çalışma kapsamında, atıf analizi, ortak atıf analizi ve ortak kelime analizi gibi teknikler kullanılarak kapsamlı bir bilimsel alan haritalaması gerçekleştirilmiştir.

3.6.1. Atıf Analizi

Bibliyometrik çalışmalarda atıf analizi, yaygın olarak başvurulan bir yöntemdir. Makaleler, yazarlar ve dergiler arasındaki ilişkileri ve benzerlikleri ölçmek için atıf sayılarından faydalanılmaktadır (Aria ve Cuccurullo, 2017). Bu yöntem, aynı zamanda, bir çalışmanın etkisini belirlemek için de kullanılmakta; yoğun atıfa uğrayan bir makale, genel kabul görmüş önemli bir eser olarak değerlendirilmektedir. Bu durum, araştırmacıların, kendi çalışmaları için değerli buldukları kaynaklara atıfta bulunma eğiliminde oldukları anlayışına dayanmaktadır (Zupic ve Cater, 2015).

Şekil 5. Atıf analizine ilişkin ısı haritası

Analize dahil edilen 141 makale içerisinde, en az 5 kez atıf almış 38 çalışma belirlenmiş ve bunlar arasından VOSviewer algoritması ile ilişkileri kuvvetli bulunan eserlerin ısı haritası Şekil 5'te sunulmuştur. Bu ısı haritası üzerinden, en az üç önemli makale ile ilişkili olan çalışmaların bir listesi Tablo 5'te derlenmiştir.

Tablo 5. Atıf Analizine İlişkin ısı Haritasına Göre Bağlantısı Güçlü Olan Çalışmalar

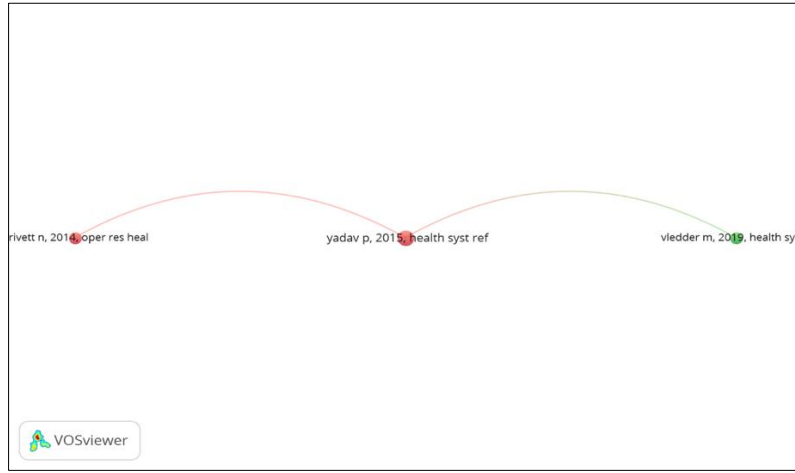
Çalışma	Atıf Sayısı	Bağlantı Sayısı
Yadav	84	3
Anderson	53	10
Chandani	53	10
Subramanian	23	7
Jenkins	23	0
Komakech	19	4
Lugada	19	4
Ochola	19	4
Eady	15	0
Swalehe	10	0
Kayitare	8	0

Tablo 5, sağlık tedarik zinciri yönetimi çalışmalarının aldığı atıf sayıları ve bağlantı sayılarına göre bir ısı haritası analizini sunmaktadır. Bu tablo, akademik literatürdeki etkileşim ve bağlantılılığın bir ölçüsü olarak değerlendirilebilmektedir. Çalışmaların aldığı atıf sayısı, o çalışmanın akademik topluluk tarafından ne kadar kabul gördüğünü ve etki yarattığını gösterirken, bağlantı sayısı çalışmanın diğer araştırmalarla ne derece ilişkilendirildiğini belirtmektedir. Buna göre; Yadav'ın çalışması 84 atıf ve 3 bağlantı ile analizde öne çıkmaktadır. Bu durum, Yadav'ın çalışmasının hem yüksek atıf alarak geniş bir etki yarattığını hem de belirli bir bağlantılılık düzeyine sahip olduğunu göstermektedir; ancak bağlantı sayısının göreceli olarak düşük olması, çalışmanın diğer araştırmalarla sıkı bir bağlantı ağı içinde olmadığını işaret edebilmektedir. Anderson ve Chandani'nin çalışmaları, hem 53 atıf alarak önemli bir akademik katkı sağlamış hem de 10'ar bağlantı ile diğer çalışmalarla güçlü bir ilişki içinde olduğunu göstermiştir. Bu yüksek bağlantı sayısı, söz konusu çalışmaların, ilgili araştırma alanında önemli bir merkezîyet kazandığını ve diğer çalışmalar tarafından sıkça referans alındığını belirtmektedir.

Subramanian'ın çalışması 23 atıf ve 7 bağlantı ile, Jenkins'in çalışmasına kıyasla daha az atıf almasına rağmen, daha yüksek bir bağlantılılık düzeyine sahiptir. Bu durum, Subramanian'ın çalışmasının, diğer araştırmalarla daha yoğun bir şekilde ilişkilendirildiğini ve belki de spesifik bir konuda daha merkezi bir rol oynadığını göstermektedir. Komakech, Lugada ve Ochola'nın çalışmaları benzer şekilde, hem atıf almakta hem de dört bağlantı ile orta düzeyde bir ilişkililik sergilemektedir. Bu durum, bu çalışmaların ilgili araştırma topluluğu içinde belirli bir etkileşim ve bağlantılılık düzeyine sahip olduğunu işaret etmektedir. Eady, Swalehe ve Kayitare'nin çalışmaları ise atıf aldıkları halde herhangi bir bağlantı göstermemektedir. Bu durum, bu çalışmaların alandaki diğer araştırmalarla doğrudan bir ilişkisi olmadan, kendi başlarına önemli bir etki yarattığını gösterebilmektedir. Sonuç olarak, Tablo 5'in analizi, akademik çalışmaların etkisinin ve ilişkililiğinin hem aldıkları atıf sayılarıyla hem de bağlantı sayılarıyla karmaşık bir şekilde ölçülebileceğini ortaya koymaktadır. Bu iki ölçüt, bir çalışmanın akademik literatürde nasıl konumlandığını ve diğer çalışmalarla olan etkileşimini anlamak için önemli araçlardır.

3.6.2. Ortak Atıf Analizi

Ortak atıf analizi, iki farklı eserin aynı araştırmada ne sıklıkla birlikte anıldığını belirleyen bir yöntem olarak tanımlanmaktadır (Small, 1973). Bu metodoloji, bibliyometrik araştırmalarda sıklıkla tercih edilen ve güvenilirliği defalarca ispatlanmış bir yaklaşımdır (Zupic ve Cater, 2015). Bu çözümleme, araştırmacılar, eserler ve yayınlar arasındaki ilişki ağlarının yoğunluk ve güç açısından incelenmesine imkân tanımaktadır (Bağış, 2021).

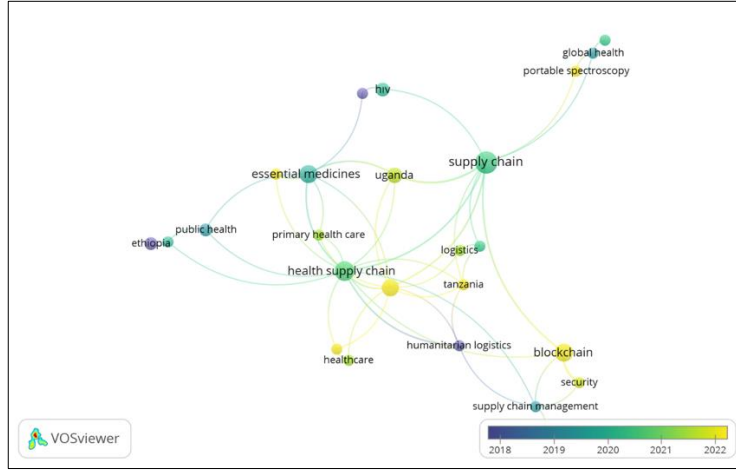

Şekil 6. Ortak atıf analizine ilişkin bağlantı haritası

Analiz kapsamında ele alınan 141 makalenin başvurduğu toplam referans miktarı 5313 olarak belirlenmiştir. Ortak atıf analizinde, en az 6 defa birlikte atıf alınma şartını karşılayan 3 eserin ilişki ağını gösteren harita Şekil 6'da yer almaktadır.

3.6.3. Ortak Kelime Analizi

Ortak kelime analizi, belirli bir araştırma sahasında sıklıkla tercih edilen terimlerin incelenmesine odaklanmaktadır. Bu analitik yaklaşım, araştırmacıların seçmiş olduğu anahtar kelimeler veya ilgili makalelerin özet bölümlerinde yer alan ifadeler üzerine kuruludur (Block vd., 2020). Araştırma disiplinlerinin entelektüel çerçevesini aydınlatma potansiyeline sahip olan ortak kelime analizi, bir bilim dalının kavramsal yapısını anlamamıza yardımcı olacak semantik haritaların üretilmesine imkan tanımaktadır (Aria ve Cuccurullo, 2017). Bu yöntem, araştırma alanlarının bilişsel ve entelektüel yapılarını detaylı bir şekilde gözler önüne sermektedir (Ronda-Pupo ve Guerras-Martin, 2012).

Şekil 7. Ortak kelime analizine ilişkin katmanlı bağlantı haritası

Analize alınan 141 makalede, toplamda 547 farklı anahtar kelime kullanıldığı görülmüştür. Ortak kelime analizi yapılırken, en az üç makalede geçme şartını karşılayan 26 anahtar kelimenin ilişkilerini gösteren bir bağlantı haritası Şekil 7’de sunulmuştur. Şekil 7’de yer alan katmanlı harita, söz konusu araştırma alanında yıllara göre değişim gösteren konular hakkında önemli tahminlerde bulunmaktadır. Sağlık tedarik zinciri yönetimi ile ilgili bağlantılı anahtar kelimeler üzerinde yapılan incelemede, 2018- 2022 yıllarına odaklanılan temalar arasında sağlık tedarik zinciri, tedarik zinciri yönetimi, sağlık sektörü, halk sağlığı, küresel sağlık, lojistik ve güvenlik gibi konular dikkat çekmektedir.

4. SONUÇ

Bu çalışma, sağlık tedarik zinciri yönetimi alanında 2013-2023 yılları arasında yapılan akademik çalışmaların bibliyometrik analizi yoluyla incelenmesi ile literatürdeki durumu ve araştırma eğilimlerini ortaya koymuştur. Küreselleşmenin ve teknolojik gelişmelerin, tedarik zinciri yönetimi uygulamaları ve stratejileri üzerinde önemli etkileri olduğu görülmüştür. Sağlık sektörünün tedarik zincirine özgü zorluklarının yanı sıra, bu alandaki bilimsel çalışmaların artan bir ivmeyle büyüdüğü ve çeşitlenmekte olduğu tespit edilmiştir.

Bulgular, sağlık tedarik zinciri yönetiminin, stok yönetimi, maliyet azaltma, hastaların ve sağlık hizmeti sağlayıcılarının memnuniyetini artırma gibi konulara odaklandığını göstermektedir. Bunun yanı sıra, sağlık tedarik zinciri yönetiminin, pandemi gibi olağanüstü durumlarda kritik bir rol oynadığı ve bu tür durumlara hazırlıklı olmanın öneminin altını çizmektedir. Çalışma, sağlık tedarik zinciri yönetimi alanında yapılan akademik çalışmaların, sektördeki ve potansiyel sorunlara çözüm bulma noktasında önemli bir kaynak olduğunu vurgulamaktadır. Öne çıkan bir diğer bulgu ise, sağlık tedarik zinciri yönetimi literatürünün hala gelişmekte olduğu ve daha fazla araştırmaya ihtiyaç duyulduğudur. Özellikle, teknolojik yeniliklerin tedarik zinciri yönetimi pratiklerine entegrasyonu, sürdürülebilirlik, etik ve sosyal sorumluluk konularında derinlemesine çalışmalar yapılması gerektiği anlaşılmaktadır. Bu alanda yapılacak gelecek çalışmalar, sağlık tedarik zinciri yönetiminin etkinliğini artırma ve sağlık hizmetlerinin kalitesini yükseltme potansiyeline sahiptir. Çalışma, sağlık tedarik zinciri yönetimi alanındaki bilimsel literatürün geniş bir perspektiften incelenmesiyle, alanda mevcut bilgi birikimini ve araştırma boşluklarını ortaya koyarak, gelecekteki araştırmalara yön verme potansiyeline sahiptir.

Bu bibliyometrik analiz çalışması, sağlık tedarik zinciri yönetimi konusundaki akademik yayınları kapsamlı bir şekilde incelerken, 2013-2023 yılları arasındaki araştırma trendleri, yayınların coğrafi dağılımı, etkili yazarlar ve dergiler, ve araştırma konularındaki değişimleri aydınlatmaktadır. Çalışmanın sonuçları, sağlık tedarik zinciri yönetimi alanında bilimsel katkının yoğunluğunu ve bu alanın dinamik doğasını göstermektedir. Bunun yanı sıra, sağlık tedarik zinciri yönetimi üzerine yapılan araştırmaların önemli bir kısmının ABD ve diğer bazı ülkeler tarafından gerçekleştirildiği ve bu araştırmaların geniş bir etki alanına sahip olduğu tespit edilmiştir.

İncelenen zaman diliminde, sağlık tedarik zinciri yönetimi üzerine yapılan akademik çalışmaların sayısında belirgin bir artış gözlenmiştir. Bu artış, global sağlık sorunlarının karmaşıklığı ve çeşitliliği arttıkça, sağlık tedarik zinciri yönetiminin

öneminin giderek daha fazla kabul gördüğünü işaret etmektedir. Özellikle, pandemi gibi küresel sağlık krizleri, sağlık tedarik zincirlerinin dayanıklılığı, esnekliği ve sürdürülebilirliği konularını ön plana çıkarmıştır.

Analiz edilen yayınlarda, belirli yazarlar ve araştırma grupları, sağlık tedarik zinciri yönetimi alanında öne çıkan katkılar sunmuştur. Bu etkili yazarlar, alanın gelişimine önemli ölçüde katkıda bulunmuş ve sağlık tedarik zinciri yönetimi üzerine yapılan araştırmalarda yenilikçi yaklaşımlar ve metodolojiler önermiştir. Bunun yanı sıra, sağlık tedarik zinciri yönetimi konusunda önde gelen dergiler, alanın akademik diyalog ve bilgi paylaşımında kritik roller oynadığı tespit edilmiştir. Bu dergiler, araştırmacıların bulgularını yayımlamak ve alanın önemli gelişmelerini takip etmek için önemli platformlar sağlamaktadır.

Yayınlara coğrafi dağılımı, sağlık tedarik zinciri yönetimi konusundaki araştırmaların küresel bir ilgi alanı olduğunu göstermektedir. Özellikle, Amerika Birleşik Devletleri bu alanda en çok yayın yapan ülke olarak öne çıkmaktadır. Bununla birlikte, Afrika, Asya ve Avrupa'dan ülkeler de sağlık tedarik zinciri yönetimi konusunda önemli araştırmalar yapmaktadır. Bu coğrafi çeşitlilik, sağlık tedarik zinciri yönetiminin farklı kültürel, ekonomik ve sosyal bağlamlarda nasıl uyarlanıp geliştirilebileceğine dair önemli bilgiler sunmaktadır.

Son olarak, sağlık tedarik zinciri yönetimi konusunda kullanılan anahtar kelimeler ve konu trendleri, araştırma alanının dinamik doğasını ve zaman içindeki evrimini yansıtmaktadır. Belirli konuların ve terimlerin popülerliği, küresel sağlık sorunları ve tedarik zinciri yönetimi pratiklerindeki değişimlerle yakından ilişkilidir. Bu değişimler, araştırmacıların ilgi alanlarını ve sağlık tedarik zinciri yönetimi konusundaki araştırma gündemini şekillendirmektedir. Bu çalışma, sağlık tedarik zinciri yönetimi alanında gelecekteki araştırmalar için bir temel oluşturarak, araştırmacılara ve politika yapıcılara alanın mevcut durumu ve gelişim yönleri hakkında değerli içgörüler sunmaktadır. Sağlık tedarik zinciri yönetimi, hem akademik araştırmalar hem de pratik uygulamalar açısından, giderek artan bir öneme sahiptir. Bu nedenle, bu alandaki araştırmaların devam ettirilmesi ve genişletilmesi, küresel sağlık sistemlerinin iyileştirilmesine ve sağlık hizmetlerinin erişilebilirliğinin artırılmasına önemli katkılar sağlayacaktır.

- Araştırma Alanlarının Genişletilmesi: Sağlık tedarik zinciri yönetimi alanındaki araştırmaların, daha çeşitli konuları ve yeni teknolojileri kapsayacak şekilde genişletilmesi önerilmektedir. Özellikle, pandemi sonrası dünyada tedarik zincirlerinin dayanıklılığı ve sürdürülebilirliği gibi konular önem kazanmaktadır.
- Uluslararası İş Birliklerinin Artırılması: Farklı ülkelerden araştırmacıların iş birliği, sağlık tedarik zinciri yönetimi alanında daha kapsamlı ve çeşitli çalışmalar yapılmasını sağlayabilmektedir. Bu iş birlikleri, küresel sağlık sorunlarına karşı ortak çözümler geliştirmede kritik öneme sahiptir.
- Pratik Uygulamalara Odaklanma: Araştırmaların, teorik bulguların yanı sıra pratik uygulamalara ve gerçek dünya sorunlarına çözüm bulmaya yönelik olması önerilmektedir. Bu yaklaşım, sağlık tedarik zinciri yönetimi alanındaki araştırmaların etkisini artırabilecektir.
- Eğitim ve Farkındalık: Sağlık tedarik zinciri yönetimi konusunda eğitim programlarının geliştirilmesi ve bu alandaki farkındalığın artırılması önerilmektedir. Bu durum, hem akademik camiada hem de endüstride alanın öneminin daha iyi anlaşılmasına ve geliştirilmesine yardımcı olacaktır.

Sonuç olarak, bu bibliyometrik analiz çalışması, sağlık tedarik zinciri yönetimi alanındaki durumu ve geleceğe yönelik eğilimleri detaylı bir şekilde ortaya koymuştur. Elde edilen bulgular, alandaki araştırma ve pratik uygulamaların nasıl ilerletilebileceğine dair önemli içgörüler sağlamaktadır. Bu çalışma, hem akademisyenlerin hem de sektör profesyonellerinin, sağlık tedarik zinciri yönetimi alanında daha etkili ve yenilikçi çözümler geliştirmelerine yardımcı olabilecektir.

YAZAR BEYANI

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı: Bu çalışma bilimsel araştırma ve yayın etiği kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır.

Etik Kurul Onayı: Bu araştırma etik kurul izni gerektiren analizleri kapsamadığından etik kurul onayı gerektirmemektedir.

Yazar Katkıları: 1. yazar çalışmaya %70 oranında katkı sağlarken, 2. yazar çalışmaya %30 oranında katkı sağlayarak çalışma tamamlanmıştır.

Çıkar Çatışması: Yazar açısından ya da üçüncü taraflar açısından çalışmadan kaynaklı çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

Acar, Z. ve Çakmak, E. (2018). *Depo ve dağıtım merkezleri yönetimi*. İstanbul: UTKAD Yayınları.

Akben, İ. ve Güngör, A. (2018). Tedarik zinciri ve yalın tedarik zinciri. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7, 171-179.

- Akyurt, Z. (2017) *Lojistik yönetimi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.
- Alp, T. (2019). *Geleneksel tedarik zincirinden yeşil tedarik zincirine dönüşüm ve entegre et tesisinde pilot bir uygulama* (Yüksek lisans tezi, Yaşar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, İzmir).
- Aria, M. ve Cuccurullo, C. (2017). Bibliometrix: An R-tool for comprehensive science mapping analysis. *Journal of informetrics*, 11(4), 959-975.
- Atasever, M. (2018). Tıbbi tedarik zincirinin özellikleri. *Satın Alma Dergisi*, 66, 52-53.
- Bağış, M. (2021). Bibliyometrik araştırmalarda kullanılan başlıca analiz teknikleri. O. Öztürk ve G. Gürler (Ed.), *Bir literatür incelemesi aracı olarak bibliyometrik analiz* içinde (s. 97-109). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Birsen, K. (2018). *Tıbbi tedarik zinciri yönetimi: Bir üniversite hastanesinde uygulama*. (Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sağlık Yönetimi Anabilim Dalı, Ankara).
- Block, J., Fisch, C. ve Rehan, F. (2020). Religion and entrepreneurship: A map of the field and a bibliometric analysis. *Management Review Quarterly*, 70, 591-627.
- Boğ, M. (2005). *İlaç sektöründe lojistik uygulamalar*. (Yüksek lisans tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Endüstri Mühendisliği Anabilim Dalı, İstanbul).
- Boyack, K. W. ve Klavans, R. (2014). Creation of a highly detailed, dynamic, global model and map of science. *Journal of the Association for Information Science and Technology*, 65(4), 670-685.
- Cobo, M. J., López - Herrera, A. G., Herrera - Viedma, E. ve Herrera, F. (2011). Science mapping software tools: Review, analysis, and cooperative study among tools. *Journal of the American Society for information Science and Technology*, 62(7), 1382-1402.
- Demirdöğen, O. ve Polater, A. (2016). Sağlık sektöründe tedarik zinciri yönetimi ve müşteri isteklerini karşılayabilme yeteneğinin incelenmesi: Ölçek geliştirme çalışması. *Erzincan Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2, 39-54.
- Görçün, Ö. (2019). *Örnek olay ve uygulamalarla tedarik zinciri yönetimi*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Gutiérrez-Salcedo, M., Martínez, M. Á., Moral-Munoz, J. A., Herrera-Viedma, E., ve Cobo, M. J. (2018). Some bibliometric procedures for analyzing and evaluating research fields. *Applied intelligence*, 48, 1275-1287.
- Korucuk, S. (2018). Lojistik stratejilerinin lojistik faaliyetler ve süreç verimliliğine olan etkisinin incelenmesine yönelik bir çalışma: TR 90 bölgesi örneği. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21, 185-197.
- Long, D. (2019). *Uluslararası lojistik* (çev. M. Tanyaş ve M. Düzgün), Ankara: Nobel Kitapevi.
- Özgüner, M. (2017). *Tedarik zinciri risklerinin işletme performansına etkisi ve tedarikçi ilişkilerinin moderatör (düzenleyici) rolü*. (Doktora tezi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Gaziantep).
- Özgüner, Z. ve Yıldız, A. (2021). Tedarik zinciri yönetimi uygulamalarının işletme performansına etkisi: Gaziantep ili örneği, *Pamukkale Üniversitesi İşletme Araştırmaları Dergisi*, 2,378-402.
- Ozturk, O. (2021). Bibliometric review of resource dependence theory literature: an overview. *Management Review Quarterly*, 71(3), 525-552.
- Öztürk, O. ve Gürler, G. (2021). *Bir literatür incelemesi aracı olarak bibliyometrik analiz*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Polater, A. (2015). *Sağlık sektöründe tedarik zinciri yönetimi ve müşteri memnuniyetinin incelenmesi: Vazı illerde ikinci ve üçüncü basamak hastaneler ve tedarikçileri üzerine bir uygulama*. (Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Erzurum).
- Ronda-Pupo, G. A., ve Guerras-Martin, L. Á. (2012). Dynamics of the evolution of the strategy concept 1962 - 2008: A co-word analysis. *Strategic management journal*, 33(2), 162-188.
- Şağban, A. (2011). *Lojistik hizmetlerde dış kaynaklardan yararlanmanın işletmenin başarısına etkisi: Çorum organize sanayi bölgesi örneği*. (Yüksek lisans tezi, Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Çorum).
- Sayın, T. ve Altuğ, N. (2016). Parekende İşletmelerin Lojistik Faaliyetleri: Türkiye’de bir uygulama, *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 1, 84-99.
- Şentürk, T., İkizler, Ç. ve Aytekin, G. (2020). Sağlık kurumlarında tedarik zinciri yönetimi kapsamında stok yönetiminin incelenmesi bir alan çalışması. *Ufuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17, 7-46.
- Small, H. (1973). Co - citation in the scientific literature: A new measure of the relationship between two documents. *Journal of the American Society for information Science*, 24(4), 265-269.
- Small, H. (1997). Update on science mapping: Creating large document spaces. *Scientometrics*, 38, 275-293
- Tanyaş, M. (2006). Lojistik ve tedarik zinciri yönetimi. *Pazarlama İletişimi ve Kültürü Dergisi*, 33-36.
- Taşkın, B. ve Akçadağ, M. (2020). *Sağlık lojistiği*, Ankara: Gece Kitaplığı.
- Tutar, E., Tutar, F. ve Yetişen, H. (2009). Türkiye’de lojistik sektörünün gelişmişlik düzeyinin seçilimi AB ülkeleri (Romanya ve Macaristan) ile karşılaştırmalı bir analizi. *Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi, Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2, 190-216.
- Van Eck, N. ve Waltman, L. (2010). Software survey: VOSviewer, a computer program for bibliometric mapping. *Scientometrics*, 84(2), 523-538.
- Yardımcıoğlu, M., Kocamaz, H. ve Özer, Ö. (2012). Lojistik yönetiminde taşıma sistemleri ve maliyetleme yöntemleri. A. H. Aydın, İ. Bakan ve M. Yardımcıoğlu (Ed.), *II. Bölgesel Sorunlar ve Türkiye Sempozyumu, 1-2 Ekim 2012*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş, 245-259.
- Yazgan, İ. ve Yıldız, S. (2017). Tedarik zinciri stratejileri: Yönetici yaklaşımlarının incelenmesi. *Sciences Studies Journal*, 3(11), 1625-1647.
- Zhang, C., Gong, Y., Brown, S. ve Li, Z. (2019). A content based literature review on the application of blockchain in food supply chain management. I. Raji (Ed.), *26th European Operations Management Association (EUROMA) Conference*, Finland: Helsinki, 2-4.
- Zupic, I. ve Čater, T. (2015). Bibliometric methods in management and organization. *Organizational research methods*, 18(3), 429-472.

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ

JOURNAL OF AKSARAY UNIVERSITY FACULTY OF ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES

dergipark.gov.tr/aksarayıbd

Araştırma Makalesi • Research Article

Cumhuriyet Bürokratinin Siyaset-Yönetim İlişkileri: Ankara Valisi Nevzat Tandoğan

*Politics-Administration Relations of the Republican Bureaucrat: Governor of Ankara Nevzat Tandoğan***Muhammed Zahid Çığman¹, Rakip Yalçın², Özgür Önder³**¹Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, mzcigman@gmail.com.tr, Orcid ID: 0000-0001-9761-4102²Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, yalcinrakip@gmail.com.tr, Orcid ID: 0000-0002-5793-3819³Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, ozgur.onder@gmail.com.tr, Orcid ID: 0000-0001-8716-4769

MAKALE BİLGİSİ

Anahtar Kelimeler*Cumhuriyet,
Bürokrat,
Siyaset-Yönetim,
Tandoğan,
Biyografi,***Makale Geçmişi:***Geliş Tarihi: 20 Şubat 2025
Kabul Tarihi: 20 Mart 2025*

ÖZET

Pozitivizmin kamu yönetimi üzerindeki etkisi azalmakla birlikte bu ihmal günümüzde de varlığını sürdürmektedir. Oysa günümüz akademik dünyasında biyografilerin ve ben anlatılarının toplumsal gerçekliğin anlaşılmasında önemli bir yeri olduğu kabul görmektedir. Özellikle tarih disiplini içerisinde yaşanan gelişmeler hanedanların ve önemli olayların hikâyesinin ötesine geçen bir tarih yazımının önemini ortaya koymuştur. Bu gelişmeye uygun olarak kamu yönetiminde de biyografilerin ve ben anlatılarının çalışılması yönünde bir çağrı yapılmıştır. Makalede bu çağrıya uygun olarak Tek Parti dönemi bürokratlarından Nevzat Tandoğan'a ilişkin biyografik malzemesi siyaset-yönetim ilişkisi ekseninde incelenmiştir. Tandoğan, tek parti döneminin büyük bölümünde başkentte vali ve belediye başkanı olarak görev yapması dolayısıyla bürokrasi ile siyasetin kesiştiği bir hayat hikâyesine sahiptir. Araştırmada üzerinde durulan 3 Mayıs Olayları ve Ankara Cinayeti ise siyaset-yönetim ilişkisinde yaşanan dönüşümü yansıtmaları bakımından önemlidir. Tandoğan her iki örnekte de parçası olduğu bürokratik zümreyle birlikte hareket etmeye çalışmıştır. Ancak 3 Mayıs'ta şartlara göre hareket edebilen Tandoğan, birkaç yıl sonraki Ankara Cinayeti'nde gelişmelerin hızına ayak uyduramamıştır. Tandoğan'ı ölüme götüren süreç bürokratik zümredeki çözülmeye işaret etmektedir. Tandoğan'ın ölümü yönetim-siyaset ilişkilerinin iç içe geçtiği bir dönemde bürokratik seçkinlerin her iki alandaki etkinliğinin artık eskisi gibi sürdürülemez olduğunu göstermesi açısından yeni bir dönemin habercisidir.

ARTICLE INFO

Keywords*Republic,
Bureaucrat,
Politics-Administration,
Tandoğan,
Biography,***Article History:***Received: 20 February 2025
Accepted: 20 March 2025*

ABSTRACT

Although the influence of positivism on public administration has diminished, this neglect continues today. However, in today's academic world, it is recognised that biographies and self-narratives have an important place in understanding social reality. Especially the developments in the discipline of history have revealed the importance of a historiography that goes beyond the story of dynasties and important events. In line with this development, there has been a call for the study of biographies and self-narratives in public administration. In this article, in line with this call, the biographical material on Nevzat Tandoğan, one of the bureaucrats of the One Party period, is analysed in the axis of politics-administration relationship. Tandoğan has a life story in which bureaucracy and politics intersect since he served as governor and mayor in the capital for most of the single party period. The 3 May Events and the Ankara Murder, which are focused on in the study, are important in terms of reflecting the transformation in the

relationship between politics and administration. In both cases, Tandoğan tried to act together with the bureaucratic coterie of which he was a part. However, Tandoğan, who could act according to the circumstances on 3 May, could not keep up with the pace of developments in the Ankara Murder a few years later. The process leading to Tandoğan's death points to the dissolution of the bureaucratic elite. Tandoğan's death is the harbinger of a new era in terms of showing that the bureaucratic elite's influence in both fields could no longer be sustained as before in a period when government-politics relations were intertwined.

Yöneticilerden bağımsız bir yönetim olgusu tasavvur etmek neredeyse imkânsızdır. Yöneticilere odaklanan çalışmaların yönetim araştırmalarında önemli bir yer tutması bu bakımdan hiç de şaşırtıcı değildir. Bu araştırmalar, yöneticileri belli kategorilere ayırarak bir yönetici tipolojisi oluşturmaya çabalar. Bu çaba özellikle önderlik araştırmalarında belirgin bir şekil almaktadır. Yöneticileri kategorize etme çabası, bunun sağlayacağı belirgin faydanın yanı sıra, pozitivist bilim anlayışıyla da ilişkilidir. Pozitivizmin genel kuralları açıklama eğilimi karşısında, her yöneticiyi kendi bağlamında anlamaya çalışmak anlamsız kalmaktadır. Sonuç, özel şartlardan bağımsızlaştırılmış, genel ve fazlasıyla soyut bir yönetici imgesinin ortaya çıkmasıdır. Genelleştirmelerde aşırıya kaçılması, kamu yönetimi ve çevre disiplinlerde belli bir kişiye odaklanan çalışmalarla (Akcağündüz, 2019; Altun, 2024) kendini gösteren bir tepkiye neden olmaktadır. Ancak, yönetim bilimlerinin geneli göz önüne alındığında bu tepkinin, akımı tersine çevirebilecek bir güce erişemediği belirtilmelidir.

Pozitivist eğilimler yalnızca önderlik araştırmalarında değil, yönetim tarihi araştırmalarında da bazı ciddi sorunlara neden olmaktadır. Pozitivist bilim anlayışı açısından tarih genel olarak sorunlu bir alandır. Tarihi olayların tekrarlanamaması ve araştırmacılar tarafından doğrudan gözlemlenememesi başlı başına sorun kaynağıdır. Tarihi bir pozitif bilim gibi araştırmak isteyenlerin bu sorunları aşmak için benimsedikleri yol, belgelere ve nesnel neden-sonuç ilişkilerine dayanan bir tarih disiplini ortaya çıkarmak olmuştur (Reyhan ve Kılıç, 2023). Tarih disiplininin gelişimine yadsınamaz katkıları olmakla birlikte zamanla bu anlayışın önemli yan etkileri olduğu ileri sürülmüştür (Yazıcı ve Şimşek, 2011). Daha ziyade devlet ve diğer güç odakları tarafından üretilmeleri itibarıyla, belgelerin yansız olduğu ileri sürülemez. Toplumun bazı kesimleri belgelerde kendilerine fazla yer bulamayacaktır. Zaten pozitivist tarih anlayışı için önemli olan, toplumun farklı kesimlerine ve farklı özellikteki insanlara anlatıda yer vermek değildir. Pozitivist tarih “önemli” olaylar ve güçlü insanlar etrafında kurgulanmaktadır. Böylece resmî belgelerin aktarımına dayanan ve “küçük” olayları ve insanları ıskalıyan bir araştırma geleneği oluşmuştur (Yılmaz, 2013).

Pozitivist eğilimler biyografi araştırmalarının gelişmesine zarar vermiştir. Ancak, pozitivistin gerek kamu yönetimi gerekse tarih üzerindeki etkisi eskisine nazaran zayıftır ve giderek zayıflamaktadır. Kamu yönetiminde 20. Yüzyılda başlayan pozitivism sorgulamaları (Harmon, 1989) günümüzde farklı şekillerde varlığını sürdürmektedir (Miller ve Fox, 2007). Tarih disiplininde de mikro tarihçiliğin ve ben anlatılarının ilgi çektiği görülmektedir (Meier, 2012). Her iki disiplinde görülen gelişmeler, kamu yönetimini yöneticilerin biyografileri ve ben anlatıları üzerinden çalışmanın önünü açmıştır (Önder vd., 2023). Bu çalışma, uzun yıllar Ankara Valisi olarak görev yapmış olan Nevzat Tandoğan'ın hayatındaki önemli dönemler üzerinden, siyaset-yönetim ilişkisi ekseninde bu çizgiye katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Tandoğan'ın araştırılmasının nedeni; Türkiye'nin önemli dönüşümler geçirdiği bir dönemde başkenti on sekiz yıl yöneten bir vali ve belediye başkanı olmasıdır. İlginç hayat hikâyesi, siyasetin ve bürokrasinin göbeğinde yer alması ve bütün bu özelliklerine karşın az sayıdaki değerli çalışma dışında araştırılmamış olması Tandoğan'ın çalışılmasının diğer nedenleridir.

Tandoğan hakkındaki bu araştırma bir örnek olay çözümlemesi (Schwandt ve Gates, 2017) şeklinde yapılandırılmıştır. Tandoğan'ın genel hayat hikâyesine de değinilmekle birlikte, araştırma 3 Mayıs Olayları ve Ankara Cinayeti olmak üzere iki olaya odaklanmaktadır. Bu olaylar hem Türkiye hem de Tandoğan için anlam taşıdıkları düşüncesiyle çalışılmıştır. Olayların Türkiye açısından önemi, yönetici seçkinlerin içeride ve dışarıda nasıl bir yol izleyeceklerini bulmaya çalıştıkları bir dönemin renklerini yansıtılmalarından kaynaklanmaktadır. 3 Mayıs Olayları Türkiye'nin rejim arayışları ve uluslararası dengelerdeki konumuyla ilişkilidir. 3 Mayıs'ın Tandoğan ile ilişkisi o dönemde olayların yaşandığı şehrin valisi olmasının yanı sıra, olayları büyütenin kendisi olduğu iddiası dolayısıyla. Ankara Cinayeti ise bürokrasinin bir zümre olarak görülüp görülemeyeceğine yönelik tartışma zemini sunması bakımından önemli bir olaydır. Bu olayların araştırılmasında döneme şahit olan kişilerin hatıra ve biyografileri ile dönemin süreli yayınlarından yararlanılmıştır.

Bu çalışma, mevcut akademik birikime üç noktada katkı sağlamayı amaçlamaktadır. İlk olarak, Tandoğan hakkındaki akademik çalışmalar sayıca yetersizdir. Mevcut çalışmalar değerli olsa da Tandoğan gibi bir devlet adamının, farklı cepheleriyle çok daha fazla sayıda akademik çalışmaya konu olması beklenirdi. Bu araştırmayla, anılan boşluğun doldurulmasına bir nebze katkıda

bulunulmuştur. Çalışma, ikinci olarak, kamu yönetiminde henüz hak ettiği ilgiyi görmeyen biyografi eksenli araştırmalar çizgisine katkı mahiyetindedir. Üçüncü olarak, siyaset–yönetim ilişkisinin Tek Parti yıllarının sonlarında nasıl şekillendiğini anlama noktasında yazına katkı sunma potansiyeli taşımaktadır.

1. SİYASET–YÖNETİM KESİŞİMİNDE BÜROKRATLAR

Her ikisi de otorite ile ilişkili kavramlar olan siyaset ve yönetim günlük dilde birbiri yerine kullanılabilir. Akademik eserlerde dahi siyasi sisteminin yönetim adı altında ele alındığına (Göze, 2007) veya yönetim faaliyetlerinin bir bölümünün siyasi olarak nitelendirildiğine (Mayes ve Allen, 1977) şahit olunmaktadır. Ancak, bu ikisi arasında, bazı örneklerde kavramsal düzeyde kalsa da bir ayrılık mevcuttur. Siyaset, iktidar ilişkilerine odaklanan bir kavram iken yönetim, belli bir amaca nasıl ulaşılabileceğiyle ilgilenmektedir. Basitçe, siyaset amaçları ve ilkeleri belirlemekte, yönetim ise bunları gerçekleştirecek en uygun yolu veya yolları bulmaya çalışmaktadır. Bu basitleştirme demokratik toplumlarda siyasetin ve yönetimin sınırlarını belirleyen siyaset – yönetim ayrılığı yaklaşımına uygundur. Wilson (1887) tarafından ortaya atılan bu yaklaşıma göre, yönetim siyasetin günlük karmaşasından uzak teknik bir konudur. Yönetimin teknik bir alan olarak yorumlanmasının altında yatan gözlem açıktır. Yığınların duygusal tepkilerine ve çeşitli kesimlerin çıkarları arasındaki çatışmalara açık olan demokratik siyasetin aksine yönetim aklın hâkim olduğu bir alandır. Çağdaş bürokrasi akla dayanan kanunlar temelinde örgütlendiğinden (Weber, 2016), siyasi tartışmaları bir noktaya ulaştırabilecek düzenliliği bünyesinde barındırmaktadır. Bu özelliği, yönetime, hizmet ettiği rejimden bağımsız olarak bazı yetkinlikler kazandırmaktadır (Wilson, 1887).

Siyaset ve yönetim arasına çekilen çizginin bazı noktalarda keyfi olduğu dikkatlerden kaçmamalıdır. Yukarıda belirtilenin aksine, siyaset yalnızca amaçları ve ilkeleri belirlemekle sınırlı kalmayabilir. Öte yandan yönetimin de kendisine çizilen sınırlar içinde kalacağına bir güvencesi yoktur. Daha gerçekçi bir gözlem, amaçlar ile araçlar arasındaki ayrımın birçok durumda oldukça silik kaldığını, siyasetçilerin ve kamu yöneticilerinin Wilson ve onu izleyenlerin koyduğu sınırları sürekli ihlal ettiklerini ortaya çıkaracaktır. Gerçekçiliği bir yana, bu ayrımın yerindeliği de tartışmalıdır. Yönetim bilimlerini Kantçı bir temelde ele alan Waldo (1952) çalışanları birer araç gibi gördüğü gerekçesiyle yönetimin özel kesimdeki gelişimine mesafeli durmuştur. Waldo'ya göre, özel kesimdeki yönetim uygulamaları eski sertliğinden uzaklaşmakla birlikte pedersahi tutumunu korumuştur. Kamu yönetimi ise demokratik ilkelere dayanması dolayısıyla farklı bir gelişim gösterebilecek potansiyele sahiptir. Ancak, bu potansiyelin hayata geçebilmesi için demokratik amaçlara demokratik olmayan araçlarla erişilebileceği sanısından vazgeçmek ve yönetimi demokratikleştirmek gerekmektedir. Waldo bu yaklaşımı ile Wilson ve onu izleyenlerin siyaset–yönetim ayrılığı düşüncesine değerler noktasından karşı çıkmıştır. Temsili bürokrasi kavramının (Kingsley, 1944) klasik ayırımı siyasetin alanına düşen temsil sorununu yönetimin alanına taşıması, örgütsel demokrasi kavramının özel kesim işletmelerinde dahi demokratik mekanizmaları öne çıkarması, katılımcı demokrasi ve müzakereci demokrasi gibi kavramların vatandaşın yönetim üzerinde doğrudan etkili olabileceği mekanizmaları desteklemesi, günümüz yönetim yaklaşımlarının (Hood, 2016; Moore, 1995) edilgen bürokrat imgesine karşı çıkarak güçlendirilmiş önder yönetici tipini savunmaları klasik yaklaşımın zayıflamasına neden olmuştur.

Siyaset–yönetim ayrılığı günümüzde klasik şekliyle kabul gören bir yaklaşım değildir. Svava (1999) bu yaklaşımın aslında alanın kuruluş dönemlerinde de sonradan yorumlandığı şekilde kabul görmediğini iddia etmektedir. Svava'ya göre, Wilson ve diğer öncü isimler siyaset ile yönetim arasında kısmi bir ayrım öngörürken bunların aynı zamanda birbirini tamamlaması gerektiğini savunmuşlardır. Bu, gerçekleşmesi imkânsız bir temenni değildir. Profesyonel kamu yöneticilerinin uzmanlıklarına siyasetçiler tarafından, siyasetçilerin hesap verebilirlik ve cevap verebilirlik kaygılarına yöneticiler tarafından duyulacak saygı bu iki alan arasında kurulacak iş birliği için verimli bir temel oluşturabilir. Böylece siyaset ve yönetim birbirinden bütünüyle ayrılmayacak aksine tamamlayacak şekilde birbiriyle bütünleşecektir (Svava, 2001). Görgül araştırmalar siyasetle yönetim arasında keskin bir ayrım bulunmadığını doğrulamaktadır (Demir ve Nyhan, 2008; Yu ve Jennings Jr., 2021). Ancak, ayrımın bulunmaması, Svava'nın öngördüğü şekilde bir tamamlayıcılık ilişkisinin bulunduğu anlamına gelmemektedir. Hem demokratik duyarlıkların hem de yönetsel uzmanlık düşüncesinin birlikte geliştiği ülkelerde tamamlayıcılık uygun bir bütünleşme zemini sunarken bunlardan birinin zayıf durumda olması farklı bütünleşme tarzlarına yol açabilmektedir.

Siyaset–yönetim ilişkisinin gelişimi açısından ülkeler arasında ciddi farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıklar, kısmen, sermaye ve zorun devletin örgütlenişindeki etkisiyle açıklanabilir. Bu iki unsur arasında belli bir dengenin bulunduğu devlet oluşumları bunlardan biri lehine dengesiz bir gelişim gösterenlere nispetle daha başarılı olmuştur (Tilly, 2001). Bu çerçeveyi esneterek siyaset–yönetim ilişkisine uyarlamak mümkündür. Buna göre, (piyasa da dâhil olmak üzere sivil) toplum ile devletin kurumsallaşma bakımından birbirinden farklı gelişim düzeylerinde bulunması, siyaset–yönetim ilişkisini sorunlu hâle

getirecektir. Bu bağlamda, siyaset-yönetim ilişkisinin 19. yüzyılın ikinci yarısında ABD’de sorunsallaştırılması anlamlıdır. Oldukça güçlü bir sivil toplum ve piyasa karşısında devlet örgütlenmesinin henüz gelişmemiş bulunduğu dönemin ABD’si, yönetimin yeterince kurumsallaşamamasının neden olduğu sorunlarla karşı karşıya kalmıştı. Wilson’ın ve diğer İlerlemecilerin çabaları, kurucu babaların bilinçli olarak zayıf bıraktıkları devlet örgütlenmesini çağın ihtiyaçlarına uygun olarak güçlendirmeye yönelmişti. Siyaset-yönetim ayrılığı, özünde, yönetime kurumsallaşabileceği bir alan açma teşebbüsüydü. Rusya ve Türkiye gibi, devletin toplumdaki çok daha güçlü bir şekilde kurumsallaştığı ülkelerde ise siyasete bir alan açılması gerekiyordu. Ne var ki ABD’de baş döndürücü bir yükselme süreciyle ortaya çıkan sorunlar, bu iki ülkede varlığını sürdürme çabasıyla kendini ortaya koyuyordu. Her ikisi de birçok işgal ve yenilgi gören yine de ayakta kalabilen bu ülkelerdeki devlet aklı, açılmasını gerekli gördüğü siyasi alanın muhtemel yan etkilerine karşı da fazlasıyla duyarlıydı. Bu nedenle bu ülkelerde, siyasetle yönetim tam anlamıyla ayrılamıyor, iç içe geçiyordu.

2. SİYASET-YÖNETİM KAYNAŞMASI VE CUMHURİYET BÜROKRASİSİ

Cumhuriyet bürokrasisinin kurguladığı siyaset-yönetim ilişkisi normatif değerler üzerinden tanımlanmış ve Şayan’ın (1976: 43) ifadesiyle aralarındaki organik bütünlük korunmuştur. Bunun tarihsel ve epistemolojik arka planı olduğu bir gerçektir. Tanzimat döneminde siyasal-toplumsal örgütlenme boşluğunu kendisi modern bir forma dönüşerek doldurmaya başlayan bürokrasi, II. Meşrutiyet Döneminde oluşan siyasal kurumlara da hâkim konuma gelerek yeni bir zeminde tanımlanabilecek yönetim-siyaset ilişkisini genç Cumhuriyet’e tevarüs ettirmiştir. Bürokrasinin bu tarihsel dönüşümünde; 19. yüzyılın pozitivizm ve vulgar (kaba) materyalizmi ile kadim bir “aşkın devlet” düşüncesinin mecedilmeye çalışılması epistemolojik bir gri alan oluşturmuştur. Türk bürokrasisinin meselelere bakışı bu kurucu epistemolojinin etkisiyle şekilci, maddeci ve icracı özelliklere önem atfederken “aşkın devlet” anlayışı da hikmet-i hükümet düşüncesinin inşasında önemli bir dayanak noktası olmuştur. “Aşkın devlet” anlayışının masumane romantizmi ile mekanik bir neden-sonuç ilişkisine dayalı rasyonalizmin gerilimi Cumhuriyet bürokratinin kader çizgisi gibidir. Kamu yararının en isabetli şekilde bürokratlar tarafından bilinebileceğine dair inanç bu gerilimden beslenmiştir. Bu bağlamda nesnel ve “değerlerden arındırılmış [Weberci] yasal-ussal bürokrasi hedeflenme[yip] aksine değer yüklü bir bürokrasi”nin arzulanmış olmasını Heper (1976) yasal-patrimonyal kavramsallaştırmasıyla açıklarken “şeklen çıkarılan yasa vb. mevzuat düzenlemelerin pratikte geleneksel bir ruhla hayata geçirilmesi kadar değişimin/reformun sadece yasa ile sağlanabileceğine dair şekilcilik” anlamına da gelir (Akıncı ve Önder, 2024, s. 202- 204).

Toplumsal sınıfların oluşmadığı bir düzlemde Cumhuriyet bürokrasisi, idari işlevlerini açacak şekilde yeni sorumluluk alanlarına açılırken Tanpınar’ın analogisi ile belirtmek gerekirse kendi “fonksiyonu[nu] kendi tayin edecek bir cihaz” olarak düşünülmüştür. Bu söz aynı zamanda Rizzi, Michels, Burnham ve Weber gibi isimlerin odaklandığı “dünyanın bürokratikleştiği” tezleri ve 1929 Büyük Buhran sonrası devletin müdahale alanının genişlemesi ile de çakışmaktadır. Demokratik siyaset ve parlamentolar karşısında sahip olduğu uzmanlık, yetki ve kamusal ayrıcalıklarla özellikle kamu bürokrasileri etki, nüfuz, kontrol ve uygulama alanlarını genişletmiştir. Türk bürokrasisi de Cumhuriyet modernleşmesi idealinin gerçekleştirilmesinde merkeziyetçi bir anlayışla bu bürokratikleşmenin öznesi, Chambers’in (1964, s. 301) deyiimiyle aynı zamanda nesnesi olmuştur. Bürokrasi çevresini değiştirdiği kadar da bürokratların değer yargıları, sadakat ve bakış açıları ile liyakatin nasıl tanımlanması gerektiği gibi hususları da değiştirmiştir.

Kurumsallaşamayan siyaset karşısında bürokrasi sadece teknik değil ideolojik üstünlük de sağlamıştır. Wilsoncu ya da Weberci bir siyaset-yönetim ayrımı olmadığı belki de istenmediği gibi siyaset-yönetim ilişkisi zamanla organik bir bütünlüşmeye evrilmiş ve yönetimin siyasetten daha önemli bir uğraş olduğu kabul edilmiştir. Siyasal elit köken olarak olduğu kadar düşünce olarak da bürokratik elit olarak anılmaya başlanmıştır. Askeri bürokrasi II. Meşrutiyet’in acı tecrübeleri ile siyaset dışı bir konuma yerleştirilirken sivil bürokrasi için aynı hassasiyet söz konusu olmamış, özellikle politik bir duruşa sahip olması istenmiştir. Sivil bürokrasinin “altın yılları”nda siyaset ve yönetim alanları ikincinin lehine kaynaşmıştır. 1930’larda parti-devlet içiçeliği zirveye ulaşırken 1923-1946 arasında Frey’in (1965) tespitiyle TBMM’nin önemli bir kısmı bürokrasi kökenli milletvekillerinden oluşmuş ve milletvekilliği bitenler bürokrasideki eski görevlerine dönmeyi tenzili rütbe olarak da görmemişlerdir. Atatürk’e atfedilen “tatbik eden karar verenden kuvvetlidir” sözü bürokrasinin icracı yönüne göndermede bulunsa da bürokrasinin CHP ve TBMM’deki yüksek etkinliği onun kamu politikalarının da oluşumunda önemli bir aktör olduğunu gösteriyor.

Mülki idare özelinde bakıldığında da bürokrasinin gücünü tahkim ettiği görülmektedir. Vali ve belediye başkanlığı dışında CHP il başkanı statüsünü de eline alan mülki idare amirleri milli ve yerel kamu hizmetlerini parti siyaseti ile birlikte yürütmek

durumundaydı. Yukarıda bahsedilen tatbikatın yoğunlaştığı yer taşra olmuştur. Atanmış-seçilmiş ayrımı ve siyasal muhalefetin henüz olmadığı, sivil topluma dair devletten özerk bir örgütlenmenin oluşmadığı ve de taşra egemeni olarak eşraf ve toprak sahiplerinin desteğinin alındığı bir ortamda mülki idare amirleri olarak vali ve kaymakamlar çok partili hayata geçene kadar statü, imtiyaz ve ayrıcalıklarla güç timsali olarak görülmüşlerdir.

3. SİYASET-YÖNETİM İLİŞKİLERİNE BÜROKRAT BİYOGRAFİLERİNDEN BAKMAK

Kamu yönetimi disiplininin kurucu tartışması olarak görülen siyaset-yönetim dikotomisi kuramsal bir üst anlatıya dayanılarak ortaya atılmıştır. Gerek Wilson'un (1887) gerekse Weber'in (2016) yaklaşımlarının arka planında demokrasi ve bürokrasi ilişkisinin tanımlanması ile bu ikisinin sahip olduğu niteliklerin Batılı/Modern bir toplumda formülize edilmesi yatmaktadır. Pozitivist tarih anlayışının ilerlemeci, genelleştirme ve soyutlamalara dayalı kavramsal çerçevesinde Batı dışı toplumsal ve siyasal gelişmeye olumsuz anlamlar yüklenirken bu gelişmenin öznesi konumundaki insan hikâyeleri de "bilimsel" olmadığı gerekçesiyle dikkate alınmamıştır (Durgun, 2021). Nesnel gerçeklik karşısında öznel tarih anlatısı kişisel hırs, hesaplaşma ya da ikbal arayışı olarak değerlendirilmiştir. Hâlbuki resmi evrak ve belgeye dayalı tarihçiliğin gelişimi sözlü tarih, mikro tarihçilik ve ben anlatılarının akademik incelemelere konu edilmesiyle derinlik kazanmış ve düşünce tarihi başta olmak üzere birçok disiplinin de bu gelişime katkı sunabilme potansiyelinin olduğu görülmüştür (Ağayev, 2022; Çaykent, 2022; Şirin, 2022). Siyaset ve yönetim ilişkilerinin karmaşık, gerilimli ve karanlık yönlerinin sadece resmi belge üzerinden okunup tam anlamıyla kavranabilmesi ben anlatıları olmadan mutlaka kör noktalar bırakacaktır. Örnek bir biyografik eser olarak İbnül Emin'in Son Sadrazamlar ve Son Devir Şairleri eserlerindeki betimleme, benzetme ve insan ruhunun derinliklerindeki davranışlar analiz edilmedikçe konuya hâkimiyet sınırlı ve eksik kalacaktır (Önder vd., 2022).

Siyaset ve yönetim ilişkilerinin hatırat, biyografi ve otobiyografi gibi ben anlatı metinleri üzerinden metodolojik bir okunmaya tabi tutulması çalışmanın odağında araştırmanın nesnesi olarak bürokrat yani insan olduğundan birçok zorlukları kapsamaktadır. Karşılaşılan ilk zorluk kuramsal ve kavramsal çerçeveye bürokrat pratiklerinin uygun olup olmadığının ölçülmesidir. Bu ölçümde ilk dikkat çekilecek nokta, nesnel gerçekliğin özneliğin gerilimi ile karşılaşacak olmasıdır. Diğer bir zorluk ise öznelliklerin başka öznelliklerle yaşadığı gerilimdir. Yine bir zorluk olarak duygu, değer, düşünce ve ideolojilerin "zamanın ruhu" ile birlikte okunabilmesidir. Disiplinlerin özellikle kamu yönetimi ve siyaset biliminin biyografik malzemeye olan ihtiyacı bu listenin uzayıp gideceğini göstermektedir.

Çalışmanın odak noktasında yer alan ve yukarıda bahsedilen zorlukların birçoğunu da içeren Erken Cumhuriyet döneminde "altın yıllar"ı yaşayan bürokrasinin kudretli aktörleri olarak bürokrat biyografileri ve hatıratları, siyaset-yönetim ilişkilerinin anlaşılmasında mümbit bir kaynaktır. Kuramsal tartışmalara eleştirel ve analitik bakmayı da sağlayan bu metinler tarihsel gerçekliğe de ışık tutmaktadır. Mütareke döneminden II. Dünya Savaşı sonuna kadarki bir dönem üzerinden bürokrasiye bakmak zaten bir tarih okumasını gerektirmektedir. Bürokratların gözlemleri, yaşadıkları, iş yapma biçimleri, şahitlikleri, dostları ve düşmanları içinde buldukları ilişki ağları ile bürokratlarla mesai yapan, onları tanıyan ve dışardan kendi gözlemleri olanların tanıklıkları siyaset ve yönetim ilişkilerini açıklığa kavuşturabilme potansiyeline sahiptir.

4. TANDOĞAN BİYOGRAFİSİ VE VAKA İNCELEMELERİ

Soyadı kanunuyla birlikte Atatürk tarafından kendisine Tandoğan soyadı verilen (Orhun vd., 1969, s. 577) Abdullah Nevzat, 1894 yılında İstanbul'da varlıklı bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Babası Saraybosnalı ve annesi de Belgradlıydı. İstanbul Üniversitesi'nde hukuk eğitimi almış fakat I. Dünya Savaşı'nın çıkması sonucunda istihbarat subayı olarak orduya katılmıştır. Savaş sonrasında İstanbul'da öğretmenlik yapmıştır (Bayman¹, 1949, s. 56-59). 1918 yılında 24 yaşında polis olarak görev yapmaya başlamış ancak Adalar Dairesi Müdürlüğü görevindeyken İsmet İnönü'nün dikkatini çekmiş bunun üzerine 1925 yılında Malatya'ya vali olarak atanmıştır. Bundan iki yıl sonra CHP'nin Konya milletvekili olarak seçilse de kısa süre sonra bu sefer Ankara Valisi olarak atanmış ve milletvekilliğinden ayrılmıştır (Kocabaşoğlu, 1997, s. 167-170). Siyaset-yönetim ayrımının belirsizleştiği yıllarda Tandoğan'ın ve de birçok bürokratin siyasetten idareye geri dönme tercihi Frey'in (1965) de belirttiği üzere yönetimin (icranın) siyasetten daha önemli görüldüğüne işarettir. İntihar edeceği 1946 yılına

¹Nevzat Tandoğan döneminde vali ve belediye başkan yardımcısı olarak kendisi ile mesai arkadaşlığı yapan Mustafa Adli Bayman 1949 yılında Tandoğan'ın biyografisini kaleme almıştır. Tandoğan'ın bürokratik kimliği ile ilgili öznel ve yer yer hamasi bir dille betimlemeler yaparak bir portre çizilmesine katkıları sunmuş olan Bayman, Tandoğan sonrası göreve gelen Ankara Vali ve Belediye Başkanı İzzettin Çağapar tarafından vilayet ve belediye'deki birçok memur gibi görevden alınmıştır. Milli Korunma Kanunu uygulamasında "görevini kötüye kullanmak" suçlamasıyla hakkında soruşturma açılan Bayman'ın yazdığı bu eserin aynı zamanda iddialara cevap mahiyetinde olduğu da söylenebilir (Bayram, 2015, s. 60).

(Cumhuriyet gazetesi, 10 Temmuz 1946) kadar Ankara valiliği yanında belediye başkan vekilliği ve CHP'nin Ankara il başkanlığını uhdesine alarak bu görevleri yaklaşık 17 sene yerine getiren Nevzat Tandoğan (Ankara –Akşam Haberler- 10 Temmuz 1946) bürokratik manevra alanını genişletmekle kalmamış siyaset-yönetim kaynaşmasında siyasetin/hukukun sınırlı denetimine karşı icra gücünün başkentte görünen yüzü olmuştur.

Kronolojik biyografi dışında kişisel özellikler de elbette bireylerin yaptıkları görevlerinde etkili olmaktadır. Alınan kararlar, içinde bulunulan olaylar ve çevredekilerle ilişki gibi kişisel özellikleri ele almak çözümlemenin eksik kalmasına neden olabilir. Bundan dolayı Tandoğan'ın biyografisi dışında hakkında yazanların cümle aralarında değindikleri kişisel özelliklerin de kendisini tanımlamada yardımcı olacağı bir gerçektir. İstanbul'daki memuriyetleri, askerdeki görevi, birlikte mesai yaptığı bürokratların özellikle İstanbul Valisi Esat Paşa'nın (Furğaç) memuriyet hayatında bıraktığı derin izler, ittihatçı geçmişi, Mütareke yıllarından kalan “devleti kurtarma” mücadelesi Nevzat Tandoğan'ın bürokratik kişiliğini inşa etmiştir. Devletin hükmü şahsiyetini korurken ve kamu yararının nerede olduğuna karar verirken milletin de çıkarlarını sağladığını düşünen bürokrat-aydın bir neslin temsilcisi olarak görülmüştür. Tandoğan'ın kişiliğiyle ilgili olumlu özellikleri saymak gerekirse “disiplinli” (Fenercioğlu, 2011), üstlerine karşı “sadık ve itaatkâr” (Bayman, 1949, s. 10-13; Bayram, 2015, s. 10, 12-15), astlarına karşı “merhametli fakat sert” (Bayman, 1949, s. 13), “kararları danışarak alan” (Bayman, 1949, s. 37-38), mevzuatın dışına çıkma pahasına “yakınlarını koruma” (Bayman, 1949, s. 72-75) gibi özellikler sayılabilir. Olumsuz özellikleri ise “otoriter, baskıcı, halk terbiyecisi, kanunları hiçe sayan, devlet önderlerinin güvenliğini sağlamak için yurttaşların yaşamlarına olumsuz müdahalelerde bulunan, kent planına aykırı hareket etme, birtakım yargı kararlarını uygulamayan” biri olarak karşımıza çıkmaktadır (Bayram, 2015, s. 63-64). Tandoğan'ın kanunlara ve yargı kararlarına yaklaşımı “Jön Türk ‘reichstaat’ tutkuları” (Tural, 2009, s. 279) ile yakın bir ilişki içinde görülebilir. Kanun esas alınmış ama uygulamada patrimonial bir ruh ile uygulanmıştır.

Ankara'nın imarı ve uygulanan “polis siyaseti”nin kurucu figürü olan Nevzat Tandoğan, kurumsal anlamdaki siyasal ve yönetsel denetim gücünü günlük pratikte ahlaki denetimi içeren “halk terbiyesi” ile tahkim ettiğinden bir “Tandoğan kültü”nden bahsedilebilir. 1924'teki Ankara Şehremaneti yasasından 1930 belediye kanununa, 1934'teki polisin görev ve yetkilerini düzenleyen kanundan dönemin güvenlik bürokrasisine dair çıkarılan birçok kanuna kadar geniş bir hareket alanına kavuşan Tandoğan, belediye zabıtası ile polis teşkilatı arasında doğrudan tanımlanan ve valilik ile İçişleri Bakanlığı eliyle de siyasal denetimine bağlanan bu kurumsal bir ilişkinin “tarihsel faili” konumunda olmuştur (Dölek, 2019, s. 74-77). Belediye başkanlığına yön veren motivasyonun mülki idare amirliği olduğuna şüphe yoktur. Ankara'nın Jansen eliyle imar planının çıkarılması ve uygulamasında planın kendi güvenlik konseptine zarar verebileceği kaygısına sahip olmuştur. Aynı imar komisyonunda birlikte çalıştığı Falih Rıfki Atay, Tandoğan'ın Jansen'in Planını baltaladığını, Atatürk'ün sürekli kullandığı bulvarı plan disiplininin tersine süsleyerek para harcadığını anlatır (Atay, 1969, s. 424-425).

Vali ve belediye başkanı olarak geniş bir yetki ve sorumluluk sahasına sahip olan Tandoğan hiyerarşik basamaklarda hızla yer değiştirip günlük asayişli ilgilendiren konulara ya da belediye hizmetlerine dair hususlara doğrudan müdahale edebiliyordu. Tam bir kanun adamı olan ve tatbikatı/infazı da kendi kendine yerine getiren Vali “Tandoğan, evlerdeki en basit hırsızlık olaylarından kaçak inşaat girişimlerine kadar her türlü kanunsuzlukla yakından ilgilenirdi. Şehirde sarhoş dolaşanlara rastlarsa, onlara bizzat müdahale ederdi. Adaletle gitmesine gerek duymadığı konularda ‘gözdağı’nyı veya ‘ceza’yı kendisi verirdi” (Öymen, 2005, s. 501-502). Cumhuriyet bürokratinin şekilcilliği Vali Tandoğan'ın kılık kıyafet denetimlerinde kendini göstermektedir. Başkentte Kıyafet Kanunu'na muhalefet edenler ve hatta düzgün olmayan kıyafette dolaşanlara göz açtırmayan Tandoğan “memur şehri” olarak Ankara'nın vitrinini güzelleştirse de Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun romanında tasvir edilen Ulus'un hemen arka sokaklarındaki çamurlu sokakların ıslahında o kadar başarılı değildir. Patrimonial bürokrasiden yasal-ussal bürokrasiye geçiş sancılarının da yaşandığı bu dönemde Tandoğan, bürokratik geleneği “yeni” bir form içinde yaşatmaktadır. Hiyerarşik zincirde ast-üst ilişkilerini atlayıp doğrudan Cumhurbaşkanı İnönü ile görüşebilmesi ya da sıradan bir iş için en alttaki memura emir ve talimat vererek idari işleyişi yönlendirmesi ve yazılı olmayan kurallar ihdas edip bunları resen icra etmesi kendisini Osmanlı'dan Cumhuriyet'e idari izler taşıyan tipik bir bürokrata dönüştürmüştür.

4.1. Savaş Sonrası İdeolojik Arayışlar: Vaka İncelemesi Olarak 3 Mayıs Olayları

Cumhuriyet bürokrasisinin yapısal, işlevsel ve ideolojik olarak niteliklerini bünyesinde temsil eden Vali Tandoğan'ın fikir ve görüşleri ile yaklaşımları yakın tarihte gerçekleşen olay ve olgularla birlikte ele alınmalıdır. Savaş sonrası ideolojik ve politik arayışlar içinde olan toplumsal kesimlerin otoriteyi sarsabileceğine dair kaygılar bürokratik bir seçkin olarak Tandoğan'ı da

sarmıştır. Aydınlar arasında başlayıp üniversite gençliğine sirayet eden fikri ayrılıklar Türk siyasal hayatında yeni gelişmelere gebe olduğu kadar bürokrasinin de entelektüel bir üstünlük kuramadığının göstergesi olarak düşünülebilir.

Komünizm tehlikesine karşı hükümeti uyararak isteyen milliyetçi gençlerin 3 Mayıs 1944'te Ankara'da yaptıkları ve 3 Mayıs Olayları adı verilen olaylar görünüşe göre, iki yazar arasındaki kalem mücadelesinin bir hakaret davasına dönüşmesi ve bu duruma gençlerin tepki göstermesiyle ilişkilidir. Ancak, 3 Mayıs Olayları'nın bu dar çerçeveyi aşan uzanımları vardır. Değişen uluslararası dengelerde Türkiye'nin siyasi ve ideolojik olarak kendini yeniden konumlandırma çabalarını yansıtmaması, dönemin şartlarında beklenmeyecek bir toplumsal hareket örneği olması ve Tek Parti zihniyetini göstermesi bakımından olayların gelişimi, üzerinde durulmayı hak etmektedir. Olaylar sırasında Ankara Valisi olması dolayısıyla konu, Tandoğan'ın anlaşılmasına da katkı sunacak niteliktedir.

3 Mayıs Olayları'na giden süreç Hüseyin Nihal Atsız ile Sabahattin Ali arasındaki münafetle başlamıştır. Gençliklerinde aynı milliyetçi çevrelerde bulunan bu iki ismin arası, S. Ali'nin ideolojik konumunu değiştirmesi neticesinde açılmıştır. S. Ali milliyetçi çevrelerden uzaklaşmakla kalmamış, kahramanlarının bir bölümünü buralardaki gözlemlerine dayandırdığı İçimizdeki Şeytan (S. Ali, 2013) adlı bir de roman yazmıştır. S. Ali, ilk kez 1939'da yarı resmi nitelikteki Ulus'ta tefrika ettirdiği bu romanının ana karakterlerinden Nihat'ı karanlık ilişkiler içinde olacak şekilde betimlemiştir. Gerek adıyla gerekse karakteristik yönleriyle kendisini temsil ettiği sezdirilen Nihat karakterinin bu şekilde resmedilmesine tepki olarak Atsız da İçimizdeki Şeytanlar adında bir kitapçık yazarak S. Ali'yi açıktan eleştirmiş ve bu arada ülkedeki komünist akımlara dikkat çekmiştir. İki yazar arasındaki polemik, Atsız'ın 1944'te Başbakan Şükrü Saraçoğlu'na yazdığı açık mektuplara da yansımıştır. Bu mektupların ikincisinde, Türkçü olduğunu belirten bir Başbakan'ın yönettiği ülkede komünistlerin bazı devlet kurumlarında faaliyet göstermekte olduğunu iddia eden Atsız (1944), bu iddiasını somutlaştırmak üzere, eğitim kurumlarında istihdam edilen Pertev Naili Boratav, Sadrettin Calal Antel, Ahmet Cevat Emre ve S. Ali'nin komünist olduğunu ileri sürmüştür. Henüz 3 Mayıs'ı doğuracak siyasi ortamın bulunmadığı yıllarda ancak dar bir çevrenin ilgisini çeken Atsız-S. Ali polemigi, 1944'teki bu açık mektuplarla ülke gündeminde yer etmeye başlamıştır. Bunun nedenini, II. Dünya Savaşı'nın sonucunun belli olmaya başlaması ve buna bağlı olarak Türkiye'de demokratik gelişim gerekliliğinin doğmasında aramak gerekir.

3 Mayıs Olayları Türk demokrasi tarihinin dönüm noktalarından birinde gerçekleşmiştir. II. Meşrutiyet döneminde kesintili ve güdük bir demokrasi deneyiminin yaşandığı Türkiye'de; Cumhuriyet döneminde Şeyh Said Ayaklanması, İzmir Suikastı ve Menemen Olayı gibi gelişmelere karşı hükümetin aldığı tedbirlerle adım adım bir tek parti sistemi kurulmuştu. II. Dünya Savaşı'na giden süreçte Orta ve Doğu Avrupa'da totaliter ve otoriter sistemlerin benimsenmesi Türkiye'deki otoriter eğilimleri daha da güçlendirmişti. Savaş başladıktan sonra güvenlik ve ekonomi konularında büyük tehdit ve sıkıntıların belirmesine bağlı olarak otoriteryanizmin boyutları daha da genişlemişti. Bu iki konu pratikte Varlık Vergisi, Milli Korunma Kanunu ve Toprak Mahsulleri Vergisi üzerinden mülki idare ve ona bağlı kolluk kuvvetleri eliyle yürütülüyorken Tandoğan da "kudretli bir idareci" olarak "dönemin siyasileri için biçilmiş kaftandı" (Bayram, 2015, s. 61). İçerdeki gelişmeleri dar bir pencereden okuyan dönemin bürokratları dışardaki gelişmeleri tam olarak kavrayabilmiş değillerdi. Müttefiklerin saldırı inisiyatifi ele almasıyla, Türkiye oldukça sıkıntılı bir duruma karşı karşıya kalmış, ülkenin siyasi düzenini dünyada oluşmaya başlayan yeni dengeler doğrultusunda değiştirmek gerekliliği ortaya çıkmıştır. Sovyet Rusya'yı gücendirmeden demokratik dünyaya yaklaşmak kendi başına fazlasıyla yetenek gerektirirken bir de ülkenin içinde bulunduğu düzenin demokrasiye fazlaca mesafeli olmasının getirdiği zorluklarla mücadele edilmeliydi. O günün Türkiye'si daha ziyade Mihver devletlerini anımsatan bir siyasi düzenle yönetilmekteydi. 3 Mayıs Olayları yaşanırken Başbakanlık makamında bulunan Şükrü Saraçoğlu TBMM'ye sunduğu hükümet programında şu ifadeleri kullanmıştı:

"Türk milleti bütün ıstıraplarına rağmen en bahtiyar bir mevcudiyet olarak göze çarpıyor. Bu saadetin sırrı Büyük bir Şef'in etrafında yaratılan birliktir. Görmekte olduğumuz dünya faciaları içinde milletlerin yıkılmalarına sebep olan tefrikalar, ihtilâflar Türk milletinin bütün faziletlerini nefsinde toplayan İsmet İnönü'nün yarattığı karşılıklı güven sayesinde (Alkışlar) bu memleketin yer bulmamıştır... Arkadaşlar, biz Türküz, Türkçüyüz ve daima Türkçü kalacağız. (Bravo sesleri, şiddetli alkışlar). Bizim için Türkçülük bir kan meselesi olduğu kadar ve lâakal o kadar bir vicdan ve kültür meselesidir." (TBMM, 1942, 6-4-77/1)

Ulusal birliği tek adam kültü ve ortak soy mitiyle sağlamaya çalışan, fikir ve çıkar farklılıklarından fazlasıyla ürken bu anlayıştan demokratik (görünen) bir düzene varmak hiç de kolay olmayacaktı. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e yöneten-yönetilen ilişkileri talepkâr bir sivil toplum dinamiğinin oluşmadığı ve ödevlerle tanımlanan toplumsal düzende "yönetilen"leri yönetim süreçlerinin dışında düşündüğünden Tandoğan'ın 3 Mayıs Olayları özelinde ideolojik tartışmalara bakışı "yöneten"lerin hâkim paradigmasını temsil etmiştir. Tandoğan'a atfedilen ama kime söylediği kaynaklarda farklılaşan "Sizin milliyetçilikle,

komünizm ile ne işiniz var? Milliyetçilik lâzımsa bunu biz yaparız. Komünizm gerekirse onu da biz getiririz. Sizin iki vazifeniz var: birincisi çiftçilik yapıp mahsul yetiştirmek; ikincisi, askere çağırıldığımızda askere gelmek” ifadeleri “halk için halka rağmen” anlayışının tezahüründen başka bir şey değildir.

3 Mayıs öncesinde demokrasiye geçişten daha acil bir sorun varsa bu, II. Dünya Savaşı’nda kesin sonucun alınamamış olması ve bunun getirdiği belirsizlik ortamıydı. Müttefiklerin mutlak zaferi ufukta belirlediğinde, galip devletlerden birinin tarihi emelleri doğrultusunda -muhtemelen müttefiklerinin rızası hilafına- savaş sahasını genişletmeyeceğinin veya savaşta dengeleri değiştirmek isteyen Mihver devletlerin yeni bir cephe açmayacağına hiçbir güvencesi yoktu. Daha açık şekilde ifade edilecek olursa, Türkiye’nin fiilen savaşa girmesi ve işgale uğraması tehdidi ortadan kalkmamıştı. Bu ortamda gerek Mihver devletlerin gerekse Müttefiklerin Türkiye’de yaygın bir istihbarat ve propaganda faaliyeti yürüttüğü tahmin edilebilir. Yabancı devletlerin güdümünde bir devrime yol açabilecek bu faaliyetler dönemin seçkinleri için endişe kaynağı olmuştur. CHP Meclis Grubu Komisyonunca hazırlanan 29 Mart 1944 tarihli raporda bu endişenin izlerini görmek mümkündür. Raporda, Türkiye’nin kendi millî karakterine ve tarihine uygun, ılımlı ve dengeli bir siyasi düzen benimsediği belirtilerek “bilhassa yabancı propagandaların çok faal olduğu şu tehlikeli zamanlarda” bu düzenin korunması gerektiği ifade edilmiştir. Özellikle bazı dergilerde yer alan ve Anayasa’ya aykırı olarak ülke içinde bölünmeye neden olabilecek nitelikler taşıyan yayınlara karşı, kapatma da dâhil olmak üzere, hukukun tanıdığı bütün yetkilerin katılıkla uygulanması istenmiş ve eleştiri adı altında devletin otoritesinin sorgulanmasına izin verilmemesi tavsiye edilmiştir (Türkiyede neşriyat hakkında..., 1944). Tandoğan başta olmak üzere mülki idare amirleri Polis Vazife ve Selahiyet Kanunu’nun kendilerine verdiği yetkiyle basını da sıkı bir gözlem altında tutmuştur.

CHP Grubu Komisyonunca hazırlanan raporda, komünist propagandasına karşı etkisiz kalmakla suçladığı hükûmeti eleştiren Orhun dergisinin ve müdürü Atsız’ın işaret edildiği açıktır. Nitekim Orhun kısa süre sonra kapatılmış, Atsız’ın Eğitim Bakanlığındaki görevine “Kemalist rejimlere uymayan” yazılar yazdığı gerekçesiyle son verilmiş ve Ankara’da S. Ali’nin şikâyetçi, Atsız’ın sanık olduğu bir hakaret davasının görülmesine karar verilmiştir (“Orhun mecmuası kapatıldı, 1944; Maarif meseleleri, 1944). Hakaret davasının oldukça ilgi çeken ilk duruşması 26 Mayıs 1944’te Ankara 3. Asliye Ceza Mahkemesinde yapılmıştır. Sokağa kadar taşan kalabalık nedeniyle geç başlayan duruşmaya, salon dışındaki Siyasal Bilgiler Okulu ve Hukuk Fakültesi öğrencilerinin jandarmayı aşarak salona girmesi ve gençlerden korkan bazı dinleyicilerin pencereden atlayarak kaçması nedeniyle henüz iddianame okunmadan ara verilmiştir. Fazladan asker ve polislerle tertibat alındıktan sonra duruşma ancak öğleden sonra başlayabilmiştir. Atsız’ın avukatlarından Hamit Şevket İnce, bu davanın sıradan bir dava değil, milliyetçilikle komünizm arasındaki mücadelenin yansıması olduğunu ileri sürmüştür (Nihal Adsız ile Sabahattin Ali..., 1944; Orhun dergisindeki yazıdan..., 1944). Davanın 3 Mayıs 1944’te yapılan duruşması nispeten sakin geçmiştir. Ancak, duruşma salonu dışındaki ortam hiç de sakin değildir. Duruşma sonrasında Ulus’ta toplanan kalabalık komünizme karşı bir gösteri yapmıştır (Özdoğan, 2002, s. 100-101).

3 Mayıs 1944’te, önemli bir kısmını gençlerin oluşturduğu bir kalabalığın geniş katılımlı bir eylem yapması, dönemin şartları düşünüldüğünde beklenmeyecek bir gelişmeydi. Atsız aleyhindeki ilk duruşmadan sonra S. Ali’yi darp eden ve daha sonra 3 Mayıs Olayları’nda Ankara Üniversitesi öğrencilerini örgütleyen dönemin öğrenci önderlerinden Osman Yüksel (Serdengeçti), eylemlerin hükûmet karşıtı olmadığını belirtmektedir. Serdengeçti’ye göre (1992, s. 80), eylemciler İnönü lehine tezahüratta dahi bulunmuşlardı. Olayları büyüten ve hükûmet karşıtı bir eylemiş gibi gösteren, kariyer hesapları içindeki Tandoğan’dan başkası değildi:

“Maksat meydana... Bir gün sonra Nevzat Tandoğan, Şefi ziyaret edecek: Şef Tandoğanın alınından öpecek ve ‘Sen olmasaydın ben ölmüş gitmiştim Nevzat!’ diyecek... İşte sırf bunu dedirtmek için koparıldı bu kıyamet.. Bu seferberlik onun için ilân edildi. Şef dahi, Cumhurbaşkanı dahi hayatını emniyetini bana borçlu diyecek vali... Bosnalı Nevzat Tandoğan böyle bir siyasetle tam 18 yıl Ankara tahtında oturdu. Kanun üstü, makam üstü bir selâhiyetle sürdü bu saltanatı.” (Serdengeçti, 1992, s. 81)

3 Mayıs’a yönelen tepkiyi, Tandoğan’ın kariyerist hesaplarına indirgeyen bu yoruma temkinle yaklaşmak yerinde olur. İnönü’nün günlüğünden, Millî Şef’in Atsız davasını takip ettiği anlaşılmaktadır ama 3 Mayıs 1944’teki öğrenci olaylarıyla ilgili bir kayda rastlanmamaktadır (İnönü, 2020, s. 294-5). Dolayısıyla Serdengeçti’nin olayların Tandoğan tarafından abartıldığı iddiası teyit edilememektedir.

3 Mayıs’a yönelen aşırı tepkiye, Serdengeçti’ninkilerden farklı açıklamalar getirmek mümkündür. Öncelikle, 3 Mayıs sonrasında başlatılan soruşturmalarda hedef alınan ve “Türkçü-Turancı” olarak anılan gençlerle dönemin yönetici seçkinleri arasındaki ideolojik ayrıma dikkat çekmek yerinde olur. Yönetici seçkinlerin benimsediği Kemalizm, zaman zaman ırkçılıkla

ilişkilendirilebilecek görüşlerle temas kursa da nihai çözümleme itibariyle Türk milliyetçiliğini benimsemiş bir ideolojidir. Milliyetçilikte, farklı soylardan gelen kişilerin siyasi ve/ya kültürel birlikteliği öne çıkmaktadır. İnönü, 3 Mayıs'ı izleyen 19 Mayıs Bayramı'nda genç Türkçüleri eleştirirken resmî milliyetçilik anlayışını çok açık şekilde ifade etmiştir:

“Milliyetçi Türkiye, anayasanın tarif ettiği Türk vatandaşına, vatansever bir Türk milliyetçisi olmanın bütün imkânlarını vermiştir. Devletimiz, milli bir devlettir. Bütün milletlerle iyi ve samimî münasebetler beslemek isteyen, milli menfaatler ve millî ülküler üzerinde kurulmuş bir müessesedir. Kendi içinde yapıcı, iyi niyet sahibi bütün vatandaşları birleştirici, uzlaştırıcı ve kaynaştırıcı bir zihniyettir. Azlık diye tanınmış olan vatandaşlar her Türk vatandaşı gibi, kanunun bütün himayesine ve bütün vatandaş haklarına sahiptirler. Bundan başka Türk kültürü içinde yetişerek Türk milliyetçisi olmak isteyen her vatandaş için imkân kapıları açıktır... Türk Milliyetçisiyiz, fakat memleketimizde ırkçılık prensibinin düşmanıyız.”
(Millî Şef'in Tarihi Nutku, 1944, s. 3; Cumhuriyetinin gençliğe hitabı, 1944, s. 3)

Oysa genç Türkçüler, Türk soyundan gelmeyi Türklüğün bir gereği sayıyor hatta diğer ölçütlerin önüne geçiriyorlardı. Onların, “hakiki milliyetçilik” (Nizama karşı gizli faaliyet, 1944) karşısında konumlandırılan bu yaklaşımları, dönemin basınında sert eleştirilere maruz kalmıştır (Atay, 1944a; Koptagel, 1944; Peyami Safa, 1944). Eleştiriler ırkçılığın millî birliğe zarar vereceği endişesinde kümelenmektedir. Atay'a göre (1944b), “nasyonalizmi bırakıp da racisme taklidine sapanlar”ın kendileri dahi saf bir soydan gelmemektedirler. Bu bakış açısına göre, ırkçılık ülke içindeki birliği bozacak bir ilke olarak görülmektedir.

3 Mayıs'a yönelen sert tepkide, ideolojik ayrışmanın yanı sıra uluslararası ilişkilerin nazik şartlarının da payı bulunmaktaydı. ırkçılığın belli bir ülke ile ilişkilendirilmesi, genç Türkçülere iki noktada kuşku ile yaklaşılmasını beraberinde getiriyordu. İlk olarak, bu gençlerin, savaş sahasını genişletmek isteyen bir ülkenin hazırladığı istihbarat komplosunun piyonu olmasından endişelenilmekteydi. 3 Mayıs sonrasında gözaltına alınan bazı kişilerin evlerinde yapılan aramalarda ele geçirilen belgelere dayanılarak, bunların gizli bir örgütlenme içinde oldukları, kendi aralarında haberleşmek için özel şifreler kullandıkları haberleri basına servis edilmiştir (ırkçılık ve Turancılık umdelerini yaymıya çalışanlar, 1944). Olaylar sonrasında gözaltına alınarak yargılananlar arasında, Alman Büyükelçiliğinin yayın organı Türkische Post'ta yöneticilik yapan Emekli General Ali İhsan Sâbis'in de bulunması dikkat çekmektedir (E. Gl. Ali İhsan Sâbis, 1944). Yabancı komplosu endişesinde Tek Parti seçkinleri yalnız değildir. İlginç biçimde, genç Türkçüler arasında da bazı arkadaşlarının yabancılar tarafından kullanıldıkları endişesine rastlanmaktadır. Bir ara Bozkurt dergisinde yöneticilik de yapmış olan, dönemin tanınmış yazarlarından Sami Karayel'in içeriden tanıklığı bu anlamda önemlidir. Buna göre, Atsız, tuhaf hareketleri nedeniyle dönemin Türkçü önderlerinden Reha Oğuz Türkkan'ın yabancı devletler namına çalıştığından kuşkulandırmıştır (Karayel, 1944a). Karayel, Bozkurt çevresindeki başka isimlerin de tepkisini çeken Türkkan'ın dergiden kovulduktan sonra yazı yazmak için Türkische Post'u seçmesini manidar bulmaktadır (Karayel, 1944b). Böyle bir komplo olmasa dahi dönemin şartlarında bundan endişelenmenin bütünüyle yersiz olmadığını belirtmek gerekir.

Genç Türkçülere kuşkuyla yaklaşılmasının ikinci nedeni, bunların dönemin nazik uluslararası şartlarını anlayamadıklarından ülkeye zarar verebilecekleri endişesiydi. İnönü de 19 Mayıs 1944'te verdiği siyasi beyanatta 3 Mayıs Olaylarının faillerinin bir kompnonun içinde olup olmadığını henüz net olarak bilmediklerini fakat bunların her hâlükârda ülkeye zarar verecek bir eylem içine girdiklerini ifade etmişti. İnönü'ye göre, Turancılık Türk milletini komşularıyla anında düşman hâline getirecek bir potansiyel taşımaktaydı (Millî Şef'in Tarihi Nutku, 1944). İnönü'nün, Turancılığı bahane ederek Türkiye'yi savaş ganimetine dönüştürebilecek bir ülkeden çekindiği sezilmektedir. Gençlere yöneltilen “Gardist” ithamında (Atay, 1944c), bu endişe daha açık bir hâl almaktadır. “Her şey vatan için” söylemiyle yola çıkan Gardistler Romanya'yı düşman işgaline hazır, yokluk ve anarşi içinde bir ülke hâline getirmişti. Bu ithamla, Gardistlerin, önderleri Codreanu'nun yargılanmasını bahane ederek düzenledikleri gösterilerle Romanya'da taraftar toplaması ile Atsız'ın yargılanması sırasında gençlerin gösteriler düzenlemeleri arasında benzerlik bulunduğu ima edilmekteydi (Gardistlik ve Demir Muhafızlar, 1944). Dönemin şartları ve ülkenin savaştan uzak durma siyaseti düşünüldüğünde, vatanperverliğin daha sakin olmayı gerektirdiği düşünülmüş olabilir.

Tek Parti seçkinlerinin ideolojik yönelimleri ve dönemin siyasi konjonktürü, 3 Mayıs'ı Tandoğan'ın kişisel hesaplarından daha iyi açıklamaktadır. Olayların gelişiminde Tandoğan'ın, düzenin kendisinden beklediklerini yerine getirmiş bir görev adamından fazla rolü olmamıştır, denebilir. 3 Mayıs sonrasında genç Türkçülerin yargılamaları o sırada sıkıyönetimin bulunduğu İstanbul'da gerçekleştirildiğinden, Tandoğan'ın müdahale alanı dışında kalmıştır. Yargılamalar sırasında İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nde tabutluk adı verilen yerlerde sistematik işkence yapıldığına ilişkin ciddi iddialar bulunmaktadır (Türkkan, 1988, s. 50-65, 150-153). Dönemin İçişleri Bakanı Hilmi Uran işkence iddialarını yalanlasa da (Uran, 2007, s. 322-324) yargılamalar öncesinde bir hareketlilik göze çarpmaktadır: 3 Mayıs sonrasında ve yargılamalar öncesinde İstanbul Emniyet Müdürlüğü Birinci Şube Müdürlüğüne Bursa Emniyet Müdürlüğü olarak görev yapan Sait Koçak atanmıştır (İstanbul

Emniyet Müdürlüğü Birinci..., 1944). Birinci Şubenin siyasî suçlara bakması ve atamadan kısa süre önce Başbakan Saraçoğlu'nun Bursa'da bulunması özel bir uygulama için hazırlık yapıldığı izlenimi vermektedir. Ancak, işkence mağdurlarının hatıralarında veya başka kaynaklarda işkencelerle Tandoğan arasında bir ilişki bulunduğu iddiasına rastlanmamıştır.

Kitle hareketine dönüşen politik/ideolojik gelişmeler özelinde 3 Mayıs Olayları, bürokratik seçkinlere “sınıfsız kaynaşmış ve imtiyazsız kitle” anlayışının soyut bir gerçeklik olduğunu göstermiştir. Toplumun eğitilmiş ve çoğu da memur olan kesimleri yeni toplumsal/politik hareketlere itibar etmezken daha çok gençlerle sınırlı bir aydın kesimin öncülük ettiği kitleler bu hareketlerin öncüleri olmuştur. Bürokrasinin modernleşme projesini şekilci/yüzeysel kavramış, buna göre uygulamalar geliştirmiş ve toplumsal değişimi bir süre baskılamışsa da önüne geçememiştir. Tandoğan bu değişimi okuyamayan bürokrasinin bir parçası olarak kalmıştır.

4.2. Bir Dönemin Sonu: Vaka İncelemesi Olarak Ankara Cinayeti

Tek Parti bürokrasisinde başkent yönetimine damgasını vuran Tandoğan'ın stabil geçen uzun yılların ardından yaşadığı siyasal tartışma ve gelişmeler kendisinin şahsında bürokrasinin otoritesinin sorgulanmaya başlanan bir dönemin kapılarının açıldığı göstermesi açısından dikkate şayandır. Politik taleplerin ideolojiler üzerinden ileri sürülmeye başlanması, kitlelerin harekete geçmesi ve demokratik bir düzene doğru adımların atılması bürokratik seçkinlerin karar süreçlerinin kapalı devre çalışmasının sürdürülemez olduğuna işaret olarak görülmüştür. Ankara Cinayeti de Tandoğan nezdinde bürokrasinin kamuoyu ve yargı denetimi ile yavaş yavaş tanışması yönüyle dönemin atmosferini anlamayı kolaylaştırmıştır. İsmi cinayete ilişkilendirilmesi ve zamanla ortaya çıkan bir takım bilgi ve bulgular Tandoğan'ın kişiliğiyle adeta kaynaşmış bürokratik portresinin anlaşılması açısından anlamlı görülmüştür.

Ankara Cinayeti davası Sovyet Rusya'nın Büyükelçilik doktoru Neşet Naci Erzan'ın muayenehanesinde 16 Ekim 1945'te öldürülmesiyle başlayan sürece verilen isimdir. Bu dava Cumhuriyet tarihinin en önemli ve tartışmalı davalarından biridir. İhsan Tombuş'un Ankara Cinayeti kitabından elde edilen bilgilere göre davayı önemli kılan nedenlerden birincisi, dönemin Genelkurmay başkanı ve Kurtuluş Savaşı generallerinden Kazım Orbay'ın oğlu Haşmet Orbay'ın muhtemel cinayet zanlıları içerisinde yargılanmasıdır. İkinci neden, dava sürecinin çok uzaması ve toplumu tatmin edecek bir karar verilmemesidir. Üçüncü neden, Ankara'nın üçüncü adamı kudretli vali Nevzat Tandoğan'ın cinayeti örtbas etmekle suçlanmasıyla davada adının geçmesi ve dava sonuçlanmadan intihar etmesidir. Dördüncü neden ise çok partili siyasal hayata geçilmeye başlanmasıyla davanın siyasal bir hesaplaşma şekli almasıdır (Tombuş, 2003)².

Ankara Cinayeti soruşturması çok hızlı bir şekilde yapılmış ve iki gün sonra yani 18 Ekim'de Reşit Mercan adında birinin karakola giderek cinayeti işlediğini itiraf etmesiyle dava süreci başlamıştır. Mercan, verem olduğunu ve cinayeti doktorun kendisini sanatoryuma yatırmadığı için işlediğini iddia etmiştir. Doktor Neşet Naci'yi öldürdüğü silahı da arkadaşı Haşmet Orbay'ın yardımıyla temin ettiğini ifade etmiştir. Haşmet Orbay ve Reşit Mercan'ın ifadeleri alındıktan sonra cinayet günü doktorun muayenehanesinde bulunan görgü tanıkları hizmetli Sultan Kara, kapıcı İzzet ve muayene için bekleyen Celadet Conk ile Faiz Yörükoğlu'nun da ifadeleri alınmıştır. Böylece Haşmet Orbay tanık olmaktan çıkarılıp suça iştiraktan sorgulanmış ve neticede hapsedilmiştir. Fakat tanıklardan hiçbirine katilin kim olduğuyla ilgili sorular sorulmamış ve cinayet mahalli de gerektiği gibi araştırılmamıştır (Tombuş, 2003, s. 34-36; Bayram, 2015, s. 45-46)³. 13 Kasım 1945'te Ankara'da yapılan son duruşmayla cinayet karara bağlanmış ve netice olarak Reşit Mercan yirmi yıl ağırlaştırılmış hapse mahkûm edilip medeni hakları ellerinden alınarak kendisine vasi tayin edilmesi kararlaştırılmıştır. Haşmet Orbay ise mahkemeyi yanıltmak, katile silah temin etmek, ruhsatsız silah taşımak ve suçlunun yakalanmasını güçleştirmek suçlarından dolayı bir yıl hapse mahkûm ve 10 lira hafif para cezasıyla cezalandırılmıştır (Tombuş, 2003, s. 48-49; Bayram, 2015, s. 46). Ancak Cumhuriyet Başsavcısı Fahrettin Karaoğlan'ın yukarıda ifade edilen görgü şahitlerinin gerektiği gibi dinlenmediği, cinayet yerinin yeterince

²Esasında Tombuş'a göre cinayetin politik bir tarafı yok. Fakat Demokrat Parti'nin kurulmasıyla cinayetin siyasetle bağının kuvvetlendiğini ifade ediyor (Tombuş, 2003, s. 93-94). Fakat bize göre bahsi geçen cinayetlerin ve uzun süredir devam eden iktidarın kendi muhaliflerini ve siyasi rakiplerini ortaya çıkardığıdır. Cinayetler sadece bu fikri ayrılığın artık dışa vurulmuş halidir. Bu yüzden Tombuş (2003) cinayetin politik bir tarafı yok dese de sonuç itibarıyla siyasi çatışmaları günümüze dek sürecek bir çatışmalar zincirini beraberinde getirmiştir.

³Bayram'ın (2015) çalışmasında mahkeme tarihi ve suçluların aldıkları cezalarla ilgili bazı bilgiler Tombuş'un (2003) çalışmasından farklılıklar göstermektedir. Tarih olarak Bayram, yararlandığı Akşam Gazetesi haberine dayanarak 13 Kasım tarihi gösterilirken Tombuş bu tarihi 18 Kasım olarak aktarmıştır. Cezalarla ilgili olarak da Tombuş daha ayrıntılı bilgiler vermektedir.

araştırılmadığı gibi on maddeyi⁴ ileri sürerek davanın yeniden görüşülmesi gerektiğiyle ilgili karar vermiştir. Ayrıca davanın toplum nezdinde önemli bir hal almasından dolayı devam edecek sorgulama ve mahakeme sürecinin Ankara dışında bir yerde görülmesi görüşünü dile getirmiştir. Bu görüş sonrasında bozulan dava Bolu'da görüşülmek üzere yeniden soruşturmalara başlanmıştır (Tombuş, 2003, s. 50-53; Bayram, 2015, s. 46)⁵.

17 Nisan 1946 yılında dava bu sefer Bolu Ağır Ceza Mahkemesinde görülmeye başlanmıştır. Fahrettin Karaoğlan'ın davanın Ankara süreci ile ilgili itirazları karşılık bulmuş yapılan yanlışlar düzeltilmeye çalışılmıştır. Davanın Ankara'da görülme sürecinde Reşit Mercan davayı üstlenmekte Haşmet Orbay'ı ise sadece kendine cinayet silahını temin eden yakın bir arkadaşı olarak göstermiştir. Fakat davanın Bolu'da görüşülmeye başlanmasından sonra suçun üzerine atıldığını Ankara savcısı Kemal Bora'nın ve Ankara valisi Nevzat Tandoğan'ın bu yönde ciddi bir baskı kurduğunu iddia etmeye başlamıştır (Bayram, 2015, s. 47-48; Tombuş, 2003, s. 75-76). Bolu'da yapılan soruşturmalardan sonra Reşit Mercan'a cinayete yardım etmek suçundan 10 yıl hapis cezası verilirken Haşmet Orbay ise niteliği gizlenen nedenlerden kasten öldürme suçundan idama mahkûm edilmiştir. Fakat Yargıtay'ın bu kararı bozması neticesinde dava 1948 yılında Bolu'da tekrar görüşülmüş ve bu sefer Haşmet Orbay on sekiz yıl, Reşit Mercan ise dokuz yıl hapis cezasına çarptırılmıştır (Bayram, 2015, s. 49).

Davanın Ankara görülme sürecinde Tandoğan dâhil edilmemişken davanın Bolu'da görülmesiyle ismi mahkeme kayıtlarında geçmeye başlamıştır. Neticede mahkeme kudretli vali Tandoğan'ın ifadesinin alınması için Bolu Ağır Ceza Mahkemesine celbini istemiştir. 8 Temmuz 1946 tarihinde Tandoğan mahkemede kendine yöneltilen iddialarla ilgili savunmasını yapmak üzere Bolu'da hazır bulunmuş ve iddialara cevap vermiştir. Tandoğan'a sorulan esas iki soru vardır. Bunlardan ilki Reşit Mercan'ın teslim edildikten sonra mahkemeye çıkarılmadan önce Tandoğan'ın makam odasında görüşmesidir. İkincisi ise özel kalem olarak belediyede çalışan Haşmet Orbay'ın Tandoğan tarafından korunmak amacıyla Reşit Mercan'a baskı yapıp yapılmadığıdır. Tandoğan, birinci soruya verdiği cevapta Ankara valisi olması hasebiyle görüşüğünü başka bir amacı olmadığını söylemiştir. Yani Ankara valisi olarak böyle bir görüşme istemesi gayet normal bir durumdu. Tandoğan ikinci soruya cevap olarak da Haşmet Orbay'ı korumaya çalışmadığını ve bunun için de Reşit Mercan'a baskı kurmadığını iddia etmiştir. Tombuş, Tandoğan'ın savunmasıyla ilgili olarak şu ifadeleri kullanmaktadır. "Belki kendisi bu hareketinde samimiydi. Belki günün şartlarına ve kendisinin Ankara'nın mutlak hâkimi olduğuna inandığı için böyle davranmış olabilirdi." Hatta Tombuş aynı yerin devamında şu ifadelere yer vermektedir. "Nitekim onun valilik dönemini tetkik eden yazarlar bu gibi davranışların Nevzat Tandoğan için normal olduğunun örneklerini vermekteydiler" (2003, s. 148). Literatür taraması Tombuş'un son cümlesini doğruladığı gibi Tandoğan'ın kestirmeden hareket etmek istediğinde patrimonyal bir bürokrata nasıl dönüştüğünü de göstermektedir. Yani yıllarca Ankara valiliğinde bulunan ve bu görevi kendi kişisel meselesi olarak gören Tandoğan'a göre Ankara'yı ve Ankaralıları ilgilendiren ve şehirde olan her şey kendisinin doğrudan ilgi alanına girmekte ve onu alakadar etmektedir. Hem Tombuş'un (2003, s. 146) çalışmasında hem de dönemin gazetelerini tarayarak Tandoğan ile ilgili yazdığı tezde Bayram da (2015, s. 50) Tandoğan'ın mahkemede ruh halinin itham edildiği suçlamaların kendisine ağır geldiğini ve kesin ölüm nedeni tartışmalı olsa da⁶ mahkemede suçlanmasının intihar etmesinde büyük bir rol oynadığı şüphesizdir. Memur bir babanın çocuğu olarak Ankara'da dünyaya gelen gazeteci ve siyasetçi Altan Öymen Tandoğan'ın mahkemede ifade verdikten sonra yıkılan ruh dünyasını hatıratında şu şekilde tasvir eder: "Nevzat Tandoğan Cumhuriyet yönetiminin en güçlü idarecilerinden biriydi. Bir mahkeme tanıklığıyla ilgili üzüntüsü yüzünden kendini öldürecek kadar duygusallaşabileceği tahmin edilemezdi. Ama belli ki, o "güçlü adam", otoriter bir dönemden sorgulayıcı bir döneme geçiş sürecinde, kendisine yönelik muamele değişikliklerine alışamamıştı" (Öymen, 2005, s. 503).

Tandoğan'ın davayla ilişkisi Ankara Cinayeti'ni aydınlatmak ya da siyasetin bahsi geçen davayla olan ilişkisini çözmek için yeterli olmamıştır. Hatta sorgulamadan kısa süre sonra intihar etmesi ve davanın toplum nezdinde tatmin edici bir sonuç vermemesi davayla ilgili tartışmaların günümüzde de devam etmesine neden olmaktadır. Ayrıca Ankara cinayeti, Kayalıbay cinayeti gibi başka cinayet ve davalarla ilişkilendirilmiştir. Bu durum Ankara cinayeti gibi diğer cinayetlerin de tartışmalı

⁴Yine bu konuda da Bayram (2015) bahsi geçen çalışmasında Fahrettin Karaoğlan'ın dava kararının yeniden görüşülmesi ile ilgili usul ve esas açısından itiraz ettiği noktaların 10 madde olduğunu ifade etmektedir. Buna rağmen Tombuş (2003) bu maddelerin sayısını altı olarak vermektedir. Anlaşılan Tombuş roman olarak yazdığı çalışmasında verilerin tam olarak doğruluğundan ziyade önemli gördüğü noktaları aktarmayı yeğlemiştir. Bundan dolayı iki çalışma arasında fark bulunması halinde Bayram'ın (2015) çalışması dönemin gazetelerine dayanılarak verildiği için çalışmamızda Bayram'ın çalışması esas alınmıştır.

⁵Davanın tekrar görülmesiyle ilgili görüşünü belirttikten kısa bir süre sonra Başsavcı Fahrettin Karaoğlan arabasında ölü olarak bulunmuştur. Vefatı ile ilgili otopsi raporunda kesin ölüm nedeninin kalp krizi olduğu ifade edilse de medya ve halk tarafından bunun Haşmet Orbay'ın bir intikamı ve gözdağı olarak algılanmıştır.

⁶Nevzat Tandoğan'ın intiharıyla ilgili diğer iddialar için Bayram'ın (2015, s. 50-51) çalışmasına ve diğer bir çalışma olan Öner ve Yalçın'ın (1950, s. 16) adı geçen çalışmalarına bakılabilir.

davalara ve toplumu tatmin etmeyen kararların alınmasıyla neticelenmiştir. Örneğin, Aşık (2019, s. 356) Kayalibay cinayeti ile ilgili yaptığı çalışmada açıkça ifade etmese de iki cinayetin birbiriyle ilişkisine değinmektedir. Nitekim Ankara Cinayetinin tek başına bir dava olmadığı birbirini takip eden siyasi hesaplaşmalar ağının bir parçasıdır sadece⁷. Yine davanın karara bağlanmasından kısa süre sonra yani 1950 yılında Ferdi Öner ve Mehmet Ali Yalçın adlı iki gazetecinin kitapçık tarzında hazırladıkları küçük bir çalışmada Ankara Cinayeti, Tandoğan Hadisesi ve Taksim Faciası'nı birbiriyle ilişkilendirilerek yazmışlardır (Öner ve Yalçın, 1950). Bu çalışmayı yapan gazetecilere göre “eğer bu hadise [Kayalibay Hadisesi] o zaman tamamiyle matbuata intikal etseydi, bugünkü dedikodular kulakları tırmalamaz, zihinleri bulandırmazdı” (1950, s. 1). Basının özgür bir şekilde çalışmaması ve mahkemelerin verdikleri kararlarda baskıya maruz kalmaları yukarıda ifade ettiğimiz üzere davaların tartışmalı hale gelmesinde önemli etkenlerden biridir. Bu davalarla ilgili birincil kaynakların sınırlılığı günümüzde bu tip davaları adlandırmakta araştırmacıları zorlamaktadır.

Tandoğan'ın intiharı ve dava sürecinde yaşananlar bürokrasinin siyasal etki alanının daraldığının ilk emareleri olarak görülebilir. Güvenlikçi ve otoriter bir yönetim tarzını sert yöntemlerle uygulayan Vali'nin siyasi güç merkezlerine dayanarak ve güvenerek sürdürdüğü görevi istifa ya da emeklilikle sona ermemiştir. Uzun yıllar herhangi bir rotasyona tabi olmadan aynı makamda görev yapan bürokratların zamanla kullandıkları gücü ve iktidarı kendi gücü zannetmeleri, denetleme hale gelmeleri Tandoğan'ın hazin sonunu hazırlamıştır.

5. SONUÇ

Bu çalışmada, kamu yönetimi ve tarih disiplinlerindeki gelişmelerin açtığı yol izlenerek siyaset – yönetim ilişkisinin Tek Parti Dönemi sonlarındaki durumu, Tandoğan biyografisi üzerinden betimlenmiştir. Ankara'nın güçlü yöneticisi olmasına karşın Tandoğan'ın olaylar üzerinde belirleyici bir etkisi olduğuna ilişkin veriye rastlanmamıştır. 3 Mayıs Olayları ve sonrasında yaşananları Tandoğan'ın kariyer hesaplarıyla açıklamaya çalışan iddiaların geçerli bir zemine dayandığı tespit edilememiştir. Buna karşılık, olayların açıklanmasında dönemin genel şartlarının belirleyici olduğu sonucuna varılmıştır. Tandoğan'ın tartışmalı intiharı da Vali'nin kendisine atfedilen güce tam anlamıyla sahip olmadığını düşündürmektedir. İntihar hakkındaki spekülasyonlar bu yorumu zedeleyecek güce sahip değildir. Bütün olarak değerlendirildiğinde, Tandoğan'ın olaylara kendi rengini veren bir önderden ziyade amirlerinin emirlerini ve görevin gereklerini yerine getirmeye çalışan bir bürokrat olduğu belirtilebilir. Döneminin önemli yüzlerinden biri olsa da Tandoğan'ın gücünün kendi karizmasına veya ilişkiler ağına dayanmadığı, Millî Şef'e ve mensup olduğu zümreye bağlılığı karşısında vekâleten kendine verilmiş bir gücü kullandığı anlaşılmaktadır. Esas gücün kendisinden yüz çevirmesi, Tandoğan'ın yalnızca kariyerine değil, hayatına da mal olmuştur. Ancak şu da bir gerçek ki adeta prototip bir bürokrat olarak Tandoğan'ın biyografisi ve akıbeti bürokrasinin “altın yılları”nda sonun başlangıcı olarak da nitelenebilir.

Tandoğan'ın kendine özgü bir yönetim tarzı olduğu, hakkında yazılanlardan anlaşılmaktadır. Vali düzeyinde ilgilenilmesi beklenmeyecek konularla doğrudan ilgilenmesi onun yönetim tarzının unsurları arasındadır. Emniyet kökenli olmasının da etkisiyle özellikle güvenlik konularıyla doğrudan ilgilenmiştir. Ankara Cinayeti'nde olaylara müdahil olması onun yönetim tarzı düşünüldüğünde sıradan bir durumdur. Ancak, bu cinayetin örtbas edilmesi için çabaladığı yolundaki iddialar doğruysa konuyu güvenlik sorunlarıyla yakından ilgilenme çerçevesine sıkıştırmak mümkün değildir. Bu müdahaleyi, üst düzey bürokrat zümresine mensup olan bir kişinin aynı zümrenin başka üyelerini kollama çabası olarak okumak daha doğru olur. Ankara Cinayeti'ni daha önce yaşanmış olması muhtemel benzerlerinden ayıran, ülkenin girdiği durumdur. Tandoğan 3 Mayıs Olayları ve Ankara Cinayeti'nde, hayatı boyunca yaptığı gibi, dönemin ve düzenin gerekleri neyse onları yerine getirmeye çalışmıştır. Ancak, bu olaylar tarihin hızlı aktığı, birbirine zıt birçok kırılmanın art arda yaşandığı bir dönemde yaşanmıştır. 3 Mayıs'ta akışın merkezinde değilse de içinde olan Tandoğan, Ankara Cinayeti'nde akışa ayak uyduramamıştır. Yerleşik düzenin alttan alta sarsılmaya başladığı bu dönemde, yalnızca Tandoğan'ın değil, bir bütün olarak bürokrat zümrenin gücü sarsılmaya başlamıştı. Bu bakımdan Tandoğan'ın kişisel trajedisini geniş planda bir zümrenin trajedisi olarak da okumak mümkündür.

Tek Parti Dönemi, yüzyeyleki durgunluğuna karşılık içten içe iktidar oyunlarının yaşandığı bir dönemdir. Ancak, siyaset–yönetim iç içeliğinin ana hatlarıyla korunması bakımından 1940'ların başlarına kadar bir istikrardan söz edilebilir. Bu iç içelik, Millî Şef ve çevresindeki küçük seçkin grup lehine bürokrasiyi ve daha güçlü bir şekilde olmak üzere siyaseti baskı altında tutmuştur. Gençlerin ve küçük bürokratların yönetici seçkinlere karşı rahatsızlığı ile de açıklanabilecek 3 Mayıs'ta bu denge

⁷ Aşık (2019) çalışmasında farklı kaynaklara dayanarak yazdığı dördüncü dipnotta olayın Bayar ve İnönü aileleri arasında süreç ve görünüş açısından perde altında siyasi bir gerginliğin oluşmaya başladığının bir işareti olarak yorumlamıştır. Fakat burada Kayalibay olayını dışarda bırakmıştır. Çünkü Kayalibay cinayeti her ne kadar Tandoğan ve İnönü ailelerini ilgilendirse de Bayar ailesinin bu cinayetle bir ilişkisi bulunmamıştır.

değişmemiştir. Yönetici seçkin zümrenin mensubu olan Tandoğan, bulunduğu konum itibarıyla, dengenin korunmasına yardımcı olmuştur. Ankara Cinayeti ise dengelerin değişmeye başladığının habercisidir. Bolu'daki yargılama sürecinde Tandoğan'ın kollanmaması, kendisine herhangi bir vatandaş gibi muamele edilmesi yönetici seçkin zümre içindeki dayanışmanın zayıflamaya başladığını göstermektedir. Bu bakımdan, Tandoğan'ın trajedisinde siyaset-yönetim ayrılığına doğru atılan ürkek bir adımın izlerini bulmak mümkündür.

Bu çalışmanın, kişisel bir hikâyeyi toplumsal bir bağlama oturtmak ve bir valinin biyografisine siyaset-yönetim ilişkisi özelinde tematik bir eksen kazandırmak bakımından kamu yönetimi yazınına katkı sunması beklenmektedir. Bununla birlikte araştırmanın geliştirilebilir yönleri de bulunmaktadır. Çalışma kapsamında incelenen iki olayın geçtiği dönemlere ilişkin gazete taraması yapılmışsa da Tandoğan'ın bütün hayatını kapsayan bir tarama gerçekleştirilmemiştir. Devlet Arşivleri Belge Tarama Sistemi üzerinden yapılan taramada da az sayıda belgeye ulaşılabilmektedir. Tandoğan'ın bir otobiyografisinin bulunmaması ve döneminde yaşayanların yazdığı biyografik materyalin genelde yanlı olması da araştırmayı kaynak açısından zorlamıştır. Farklı temalar ekseninde, daha zengin bir dönem taraması ve daha farklı olaylar üzerinden yapılacak Tandoğan okumalarının kamu yönetimine katkı sunma potansiyeli taşıdığı düşünülmektedir.

YAZAR BEYANI

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı: Bu çalışma bilimsel araştırma ve yayın etiği kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır..

Etik Kurul Onayı: Bu araştırma etik kurul izni gerektiren analizleri kapsamadığından etik kurul onayı gerektirmemektedir.

Yazar Katkıları: Çalışmaya yazarlar eşit derecede katkı bulunmuştur.

Çıkar Çatışması: Yazar açısından ya da üçüncü taraflar açısından çalışmadan kaynaklı çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Ağayev, E. (2022). Mikro tarih. A. Şimşek, (Ed.), *Tarih için metodoloji* içinde (s.223-232) Ankara: TTK.
- Akcagündüz, E. (2019). *Akademik bir bakışla. Vali Recep Yazıcıoğlu: kamu hizmetleri motivasyonu kuramı çerçevesinde bir inceleme*. Ankara: Astana Yayınları.
- Akıncı, M., ve Önder, Ö. (2024). Cumhuriyet'in ikinci yüzyılında devlet ve siyaset. İ. Atabey (Ed.), *Cumhuriyet'imizin ikinci yüzyılına girerken sorunlar ve çözümler* içinde (ss. 165-218). Türk Yurdu Yayınları.
- Altun, S. (2024). Policy entrepreneur or policy implementer? The role of İhsan Sabri Çağlayangil in Türkiye's distancing from the United States in the 1960s and 1970s. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 12(2), 265-286.
- Aşık, S. (2019). Kayalibay olayı: Siyasi hesaplaşma mı, hukuki dava mı?. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 34(2), 349-367.
- Atay, F. R. (1944a, 14 Mayıs). *Biz tek bir cepheyiz*. Ulus, 1.
- Atay, F. R. (1944b, 14 Mayıs). *Sağa sola bir bakış dilin kemiği yok ama*. Ulus, 2-3.
- Atay, F. R. (1944c, 7 Mayıs). *Nizam düşmanlığı yaptırmayız*. Ulus, 1-2.
- Atay, F. R. (1969). *Çankaya*. İstanbul: Doğan Kardeş Matbaacılık.
- Atsız, H. N. (1944). *Başvekil Saracoğlu Şükri'ye ikinci açık mektup*. Orhun, 16, 1-6.
- Bayman, M. A. (1949). *Tandoğan: Şahsiyeti – ölümü – hatıraları*. İstanbul: Tan Matbaası.
- Bayram, İ. (2015). *Nevzat Tandoğan hayatı ve eserleri (1894-1946)* (Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, Türk Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul). <http://tez2.yok.gov.tr/> adresinden edinilmiştir.
- Bu kıdemli devlet adamı Ankara cinayeti davasında...(10 Temmuz 1946). *Cumhuriyet*, 1-2.
- Chambers, R. L. (1964). The civil bureaucracy: Turkey. In R. E. Ward ve D. A. Rustow (Eds.), *Political modernization in Japan and Turkey* (pp. 301-327). Princeton University Press.
- Cumhurbaşkanının gençliğe hitabı, (1944, 20 Mayıs) *Tasvirî Efkâr*, 1-3.
- Çaykent, Ö. (2022). Sözlü tarih. A. Şimşek (Ed.), *Tarih için metodoloji* içinde (s. 203-222). Ankara: TTK.
- Demir, T., ve Nyhan, R. C. (2008). The politics-administration dichotomy: An empirical search for correspondence between theory and practice. *Public Administration Review*, 68(1), 81-96. <https://doi.org/10.1111/j.1540-6210.2007.00839.x>
- Dölek Ç. (2019). Erken Cumhuriyet Ankarası'nda emeği zapt etmek: Altındağ'da polislin toplumsal tarihi. *Mülkiye Dergisi*, 43(1), 63-110.
- Durgun, F. (2021). Nesnellikten postmodernizme profesyonel tarihyazımı. A. Şimşek (Ed.), *Tarih nasıl yazılır? Tarihyazımı için çağdaş bir metodoloji* içinde (s. 15-27). Ankara: TTK.
- E. Gl. Ali İhsan Sâbis Nezaret Altına Alındı. (1944, 25 Mayıs). *Yeni Sabah*, 1.
- Fenercioğlu, A. A. (Erişim Tarihi: 1 Ocak 2025)Vali Nevzat Tandoğan Dönemi'nde Malatya, <https://fenerciler.wordpress.com/2011/03/11/vali-nevzat-tandogan-donemi-malatya/>
- Frey, F. W. (1965). *The Turkish political elite*. Cambridge: The MIT Press.
- Gardistlik ve demir muhafızlar. (1944, 8 Mayıs). *Ulus*, 2-3.
- Göze, A. (2007). *Siyasal düşünceler ve yönetimler*. İstanbul: Beta Basım

- Harmon, M. M. (1989). The Simon/Waldo debate: A review and update. *Public Administration Quarterly*, 12(4), 437-451.
- Heper, M. (1976). Political modernization as reflected in bureaucratic change: The Turkish bureaucracy and a 'Historical Bureaucratic Empire' tradition. *International Journal of Middle East Studies*, 7(4), 507-521.
- Hood, C. (2016). Tüm zamanlar için kamu işletmeciliği: Yeni kamu işletmeciliğinin yükselişi (C. Zengin, Çev.). J. M. Shafritz ve A. C. Hyde (Ed.), *Kamu yönetimi klasikleri* içinde (s. 749-772). Global Politika ve Strateji Yayınları.
- İrkçılık ve turancılık umdelerini yaymıya çalışanlar tespit edildi. Resmî Tebliğ. (1944, 19 Mayıs). *Tasviri Efkâr*, 1,3.
- İnönü, İ. (2020). *Defterler 1919-1973* (3. bs). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- İstanbul Emniyet Müdürlüğü Birinci Şube Müdürü – İlgili müdürlüğe Bursa Emniyet Müdürü Sait Koçak atandı (1944, 11 Mayıs). *Tasviri Efkâr*, 3.
- Karayel, M. S. (1944a, 26 Mayıs). İşin içyüzünün içyüzü: Biraz da ben konuşayım. *Yeni Sabah*, 1,3.
- Karayel, M. S. (1944b, 27 Mayıs). İşin içyüzünün içyüzü: Biraz da ben konuşayım. *Yeni Sabah*, 1,3.
- Kingsley, J. D. (1944). *Representative bureaucracy*. Yellow Springs, OH: Antioch Press.
- Kocabaşoğlu, U. (1997). *İki arada bir derede imlaya gelmez tarih yazıları*, İstanbul: İmge Kitabevi.
- Koptagel, H. H. (1944, 31 Mayıs). Türk milliyetçisiyiz. *Tasviri Efkâr*, 2.
- Maarif Meseleleri. (1944, 11 Nisan). *Tasviri Efkâr*, 1.
- Mayes, B. T., ve Allen, R. W. (1977). Toward a definition of organizational politics. *Academy of Management Review*, 2(4), 672-678.
- Meier, C. (2012). Makro ve mikro tarih ilişkisi üzerine notlar (D. Gün, Çev.). *Memleket Siyaset Yönetim*, 7(18), 100-125.
- Miller, H. T., ve Fox, C. J. (2007). *Postmodern public administration*. ME Sharpe.
- Millî Şef'in Tarihi Nutku, 1944; *Yeni Sabah*, 1-3.
- Moore, M. H. (1995). *Creating public value: Strategic management in government*. Harvard University Press.
- Nevzat Tandoğan bugün Ankara'nın bağrındaki ebedi istirahat yerine verildi. (10 Temmuz 1946). *Ankara -Akşam Haberleri-*, 1.
- Nihal Atsız ile Sabahattin Ali davasına Ankara'da başlandı. (1944, 27 Nisan). *Tasviri Efkâr*, 1, 5.
- Nizama karşı gizli faaliyet. (1944, 19 Mayıs). *Yeni Sabah*, 1, 3.
- Orhun dergisindeki yazıdan çıkan dava. (1944, 27 Nisan). *Yeni Sabah*, 1, 3.
- Orhun, H., Kasaroğlu, C., Belek, M., ve Atakul, K. (1969). *Meşhur valiler: 50 ünlü vali*. Ankara: İç İşleri Bakanlığı Merkez Valileri Bürosu Yayınları.
- Orhun Mecmuası Kapatıldı (1944, 26 Nisan). *Yeni Sabah*, 3.
- Öner, F. ve Yalçın, M. A. (1950). *Katil Kim? Ankara cinayeti-Tandoğan hadisesi-taksim faciası*. İstanbul: Cumhuriyet Matbaası.
- Önder, Ö., Çığman, M. Z., Kurban, S., ve Yalçın, R. (2022). Türk yönetim tarihini stratejik okumak: Bürokrat biyografileri. T. Uzun, M. B. Duran, L. Börklüoğlu ve C. Uzuncayır (Ed.), 22. *International Public Administration Forum 20-22 October 2022* içinde (s. 304-321). Osmaniye Korkut Ata University.
- Önder, Ö., Çığman, M. Z., Kurban, S., ve Yalçın, R. (2023). Mülkiyelilerin ben anlatılarında Cumhuriyet'in kurucu ruhu. H. Yaylı (Ed.). 23. *Uluslararası Kamu Yönetimi Forumu: "Cumhuriyet"*, 26-28 Ekim 2023 *Bildirî Özetleri Kitabı* içinde (s. 239-242). Kırıkkale Üniversitesi
- Öymen, A. (2005). *Bir dönem bir çocuk*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Özdoğan, G. G. (2002). "Turan"dan "Bozkurt"a: Tek parti döneminde Türkcülük (1931-1946) (İ. Kaplan, Çev.). İstanbul: İletişim.
- Peyami Safa (1944, 22 Mayıs). İçtimai barış. *Tasviri Efkâr*, 1.
- Reyhan, C., ve Kılıç, H. (2023). Türkiye'de Rankeci Tarihciliğin İnşası: Ahmed Refik Altınay. *Tarihyazını*, 5(2), 287-325.
- Schwandt, T. A., ve Gates, E. F. (2017). Case study methodology. In N. K. Denzin ve Y. S. Lincoln (Eds.), *The SAGE handbook of qualitative research* (pp. 600-630). SAGE.
- Serdengeçti, O. Yüksel. (1992). *Serdengeçti'den serdengeçtilere*. İstanbul: Kamer Yayınları.
- Svara, J. H. (1999). Complementarity of politics and administration as a legitimate alternative to the dichotomy model. *Administration ve Society*, 30(6), 676-705. <https://doi.org/10.1177/00953999922019049>
- Svara, J. H. (2001). The myth of the dichotomy: Complementarity of politics and administration in the past and future of public administration. *Public Administration Review*, 61(2), 176-183.
- Şaylan, G. (1976). Günümüz mülki amirlik sistemini nitelendiren bir eğilim, siyasi-yönetimsel yapı bütünleşmesi. K. Fişek (Ed.), *Türkiye'de mülki idare amirliği* içinde (s. 25-90). Ankara: TİD.
- Şirin, İ. (2022). Seyahatname, hatırat ve mektup. A. Şimşek (Ed.), *Tarih için metodoloji* içinde (s. 456-470) Ankara: TTK.
- TBMM Tutanağı, 1942, 6-4-77/1.
- Tilly, C. (2001). *Zor sermaye ve avrupa devletlerinin oluşumu*. (cev. Emiroğlu, K.). Ankara: İmge Yayınları.
- Tombuş, İ. (2003). *Ankara cinayeti* (2. baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Tural, E. (2009). *Son dönem Osmanlı bürokrasisi II. Meşrutiyet Dönemi'nde bürokratlar, ittihatçılar ve parlamenterler*. Ankara: TODAİE Yayınları.
- Türkiye'de neşriyat hakkında yeni karar. (1944, 6 Nisan). *Yeni Sabah*, 1-2.
- Türkkan, R. O. (1988). *Tabutluktan Gurbete* (3. baskı). Gülen Ofset.
- Uran, H. (2007). *Meşrutiyet, tek parti, çok parti hatıralarım* (1908-1950). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Waldo, D. (1952). Development of theory of democratic administration. *American Political Science Review*, 46(1), 81-103.
- Weber, M. (2016). Bürokrasi (C. Zengin, Çev.). J. M. Shafritz ve A. C. Hyde (Ed.), *Kamu yönetimi klasikleri* içinde (s. 55-63). Ankara: Global Politika ve Strateji Yayınları.
- Wilson, W. (1887). The study of administration. *Political Science Quarterly*, 2(2), 197-222. <https://doi.org/10.2307/2139277>
- Yazıcı, F. ve Şimşek, A. (2011). Tarih öğretiminde nesnellik sorunu. *Tarih Okulu Dergisi*, (XI).
- Yılmaz, K. (2013). Postmodernist tarih yaklaşımı: Postmodernizmin tarih eğitimi için doğurguları. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34(34), 197-209.